

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Jaargang 26 | nummer 1 | maart 2015

Nieuwsblad

1356 evacués uit Wageningen
in Ameide en Tienhoven

COLOFON

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUUR

Voorzitter:

H. van den Heuvel Voorstraat 99 4132 AP Vianen tel. 0347-355180

Vice-voorzitter:

D. Siegersma Fransestraat 12 4233 ED Ameide tel. 0183-602676

Secretaris:

C.W. Broekman Broekseweg 59 4233 CT Ameide tel. 0183-601811

Penningmeester:

J. Stasse De Bogerd 19 4233 GN Ameide tel. 0183-602488

Algemeen adjunct:

J.A. Maatkamp Lekdijk 18 2769 GA Langerak tel. 0183-602071

Leden:

C. van Gelderen Prinsengracht 43 4233 ET Ameide tel. 0183-602198

J. de Gruyter-de Kruijk Voorstraat 3 4233 EA Ameide tel. 0183 609280

A. Terlouw-vd Grijn Vijf Akkers 18 4235 AH Tienhoven tel. 0183-602110

J. Verwolf Paramasiebaan 4b 4233 EX Ameide tel. 0183-601749

BESCHERMHEER

dr. C.C. van Stolk, Ambachtsheer van Ameide

ERELEDEN

A.M. den Oudsten, C. Rijnhout, G. Streefkerk † en P. Will †

CORRESPONDENTIEADRES

C.W. Broekman info@ameide-tienhoven.nl internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

J.D.C. Laroo hv@laroo.net

REDACTIE NIEUWSBLAD

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

C. van der Grijn cvdgrijn@hetnet.nl

B. Provoost bram.provoost@kpnplanet.nl

A. Tukker ajtukker1943@kpnmail.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse jstasse@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt minimaal €17,50 per jaar, over te maken op bankrekeningnummer NL42RABO0301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.

Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden. Het verenigingsjaar loopt van 1 januari tot en met 31 december.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen. Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te verveelvoudigen.

Drukwerk: Van der Perk Groot-Amers

Inhoud maart 2015

- 3 Herinneringen herleven dankzij nieuwe media en actieve leden
- 5 Op weg naar de zeshonderd leden
- 5 Reacties van lezers
- 9 Schenking
- 9 Ontwikkeling ledenbestand
- 9 Lezing over Alva's Raad van Beroerten
- 10 Jheronimus Bosch 500
- 11 "Oranje-Nassau Het biografisch woordenboek"
- 12 Evacuatie Wageningen 1940
- 24 Evacués uit Wageningen in Ameide
- 29 Evacués uit Wageningen in Tienhoven
- 33 Verslag van hetgeen zich in verband met de evacuatie van de bevolking uit de gemeente Wageningen in de gemeenten Ameide en Tienhoven heeft voorgedaan
- 35 De Joodse families Wallich en Meijer, meer dan 100 jaar inwoners van Ameide
- 44 Veel belangstelling voor plaatsing "Stolpersteine" in Ameide
- 46 Schilderen met een stukje haar en een lucifershoutje
- 48 Meester de Hoon, een bijzondere kunstschilder

Lezing op 18 maart

Op 18 maart 2015 zal de Leidse historicus Sander Wassing om acht uur 's avonds in het stadhuis op de Dam een lezing geven over Alva's Raad van Beroerten: commissarissen van de 'Bloedraad' bezoeken Ameide (1568). Meer informatie op pagina 9.

Herinneringen herleven dankzij nieuwe media en actieve leden

In 2014 werd de vereniging actief op Facebook. Daarnaast is de website geheel vernieuwd en zijn de eerste digitale nieuwsbrieven verstuurd. Een jaar later blikken we terug en laten we zien hoe dankzij nieuwe media en actieve leden herinneringen herleven.

Sinds februari 2014 heeft de vereniging een eigen pagina op Facebook. Elke ochtend plaatst de webredactie een nieuwe historische afbeelding over Ameide en Tienhoven. Populair zijn foto's van het koekslaan en ringrijden tijdens de Paardenmarkt in de vorige eeuw, maar ook oude ansichtkaarten van straten, zoals de Voorstraat, de Molenstraat, Sluis en Nieuwstraat zorgen voor levendige herinneringen. Eind januari 2015 telde de pagina al bijna 400 likes en dat aantal groeit nog wekelijks. Er komen veel reacties, bezoekers en leden van de vereniging gaan veelvuldig met elkaar in gesprek en sturen nieuwe afbeeldingen uit hun eigen archieven:

- Ad van der Ham deelde een bijzondere collectie foto's uit de vroegere transportwereld;
- Linda van der Lem leverde foto's aan van de familie Diepenhorst;
- Marijn Korevaar-Blokland stuurde foto's over haar moeder, tantes en andere familie en
- Marijn Zweeren zorgde voor een ware hit via een foto van de touwtrekvereniging.

Dankzij deze actieve bezoekers en leden groeit het beeldarchief over Ameide en Tienhoven. Er zijn al verschillende belangrijke nieuwe contacten gelegd, die bijdragen aan het documenteren en illustreren van onze plaatselijke historie. Bijvoorbeeld de grote collectie foto's, portretten en documenten die we ontvingen van Wendela van Boetzelaer over de families Van Eeten, Begram en Graswinckel en die nu stap voor stap worden gepubliceerd op de website. Kijkend naar alle ontvangen reacties, kunnen we concluderen dat de Facebookpagina van onze vereniging een groot succes is. Wil je ook dagelijks een nieuwe foto van Ameide en Tienhoven zien en hierover meepraten? Of heb je zelf nog oud beeldmateriaal dat je wilt delen? Like ons via de website www.ameide-tienhoven.nl en doe mee: of kijk op www.facebook.com/HVAmeideTienhoven

Ook onze vernieuwde website wordt goed bezocht, per maand bekijken gemiddeld ruim 1.000 bezoekers zo'n 6.000 pagina's op de website. De afbeeldingen, documenten en artikelen mogen zich verheugen in een grote belangstelling. Zo worden de oude Wegwijzers, de doop-, trouw- en begraafboeken, de oude ansichtkaarten, portretten en personen veelvuldig bekeken. De website telt zo'n 650 afzonderlijke webpagina's en een bibliotheek van circa 2.200 afbeeldingen en documenten. Via de website melden zich ook nieuwe leden aan en worden publicaties van de vereniging besteld. En ook delen bezoekers aanvullende gegevens, waarmee zij helpen om de historie van Ameide en Tienhoven verder aan te vullen. De website is te vinden op www.ameide-tienhoven.nl

Verder zijn in 2014 vijf digitale nieuwsbrieven verzonden. Meer dan 400 abonnees ontvingen de digitale nieuwsbrief van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven in hun mailbox. In de nieuwsbrieven worden de uitgaven van Nieuwsbladen aangekondigd, actuele activiteiten kort beschreven en er wordt verwezen naar interessante afbeeldingen op de website. Nog geen lid van de digitale nieuwsbrief? Via de website kun je je eenvoudig inschrijven door je e-mailadres in te vullen.

NIEUWSBRIEF

Schrijf je in voor onze nieuwsbrief

Je e-mailadres

Inschrijven

Oproep

Help jij mee om het gebruik van nieuwe media uit te bouwen?

Na een jaar te hebben gewerkt met de nieuwe website en Facebook kunnen we tevreden terugblikken. Graag gaan we hier nog lange tijd mee door en de webredactie komt daarom graag in contact met personen die het leuk vinden en interesse hebben om de succesvolle inzet van nieuwe media verder uit te bouwen. Dergelijke werkzaamheden kunnen thuis vanachter de eigen computer in zelf te bepalen tijd worden uitgevoerd. We hebben nog veel gegevens en documenten om de komende periode online te zetten. Denk aan het publiceren van oude Wegwijzers of krantenberichten op de website of het voorbereiden van teksten. Heb jij tijd, interesse en enige ervaring om hieraan bij te dragen of ken je iemand, neem dan contact op met Gert Groenendijk of info@ameide-tienhoven.nl

Oproep

Deel ook je oude foto's en documenten

Tot slot nog een oproep aan alle leden met fotoalbums of schoenendozen met foto's uit het (recente) verleden van Ameide en Tienhoven. We zijn altijd op zoek naar portret- of groepsfoto's die te maken hebben met het leven in Ameide en Tienhoven. De vereniging zou dergelijke foto's graag willen scannen. Zo kun je bijdragen aan het beter documenteren en ontsluiten van de geschiedenis van Ameide en Tienhoven. Als je dergelijke foto's wilt delen, neem dan contact met ons op. Vanzelfsprekend worden dan de gescande originele documenten weer teruggegeven. Als je zelf al digitale scans hebt, dan ontvangen we die natuurlijk ook graag.

Op weg naar de zeshonderd leden

Niet alle (kernen van) gemeenten in ons land hebben een historische vereniging. Waar dit wel het geval is, is de organisatiegraad 3,5. Dit houdt in dat 35 van elke duizend inwoners, bejaarden en kleuters niet uitgesloten, lid van zo'n vereniging zijn.

In Ameide en Tienhoven samen wonen op het ogenblik 3.485 mensen. De Historische Vereniging Ameide en Tienhoven heeft naar de stand van heden 599 leden. Een eenvoudige rekensom leert dat de organisatiegraad in dit geval 17 is, bijna vijf keer zo hoog als het landelijk gemiddelde. Ter completering van het beeld: het aantal leden is sinds het einde van het eerste kwartaal van het jaar 2004 tot het tijdstip van de verschijning van dit Nieuwsblad toegenomen van 175 tot 593 – een ongekende stijging.

Wellicht vinden sommige lezers van dit bericht dat voor het bestuur van de Historische Vereniging nu de tijd is aangebroken om op de lauweren te gaan rusten. Dat zal niet gebeuren: met name de grote waardering voor de activiteiten van de vereniging zet de leden van het bestuur, de redacties van het Nieuwsblad en de Website en de leden van de verschillende werkgroepen er toe aan om enthousiast en eensgezind voort te gaan op de eerder ingeslagen weg.

Dit zo zijnde, is er hen veel aan gelegen om ook dit jaar, waarin in de week van de “vanouds bekende Ameidese Paardenmarkt” een breed opgezette expositie over het vroegere winkelbestand van Ameide en Tienhoven zal worden gehouden, tot een verdere uitbreiding van het ledental te komen. Degenen die belangstelling hebben voor de geschiedenis van Ameide en Tienhoven en daarmee verband houdende onderwerpen, maar nog geen lid zijn van de Historische Vereniging, wat al mogelijk is voor een bedrag van 17,50 euro per jaar, worden daarom uitgenodigd daartoe te besluiten. Bij hun entree in de vereniging ontvangen zij twee welkomstgeschenken: “Macht en armoede aan de rivier. Ameide en Tienhoven 1870-1940”, het in 2010 postuum verschenen standaardwerk van mevrouw drs. Carla Jonker, en de vorig jaar gepubliceerde extra editie van het Nieuwsblad, die geheel gewijd is aan het middeleeuwse Getijdenboek van Gijsbrecht van Brederode.

Aanmelding is mogelijk via de heer Cees Broekman, de secretaris van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, (e-mailadres: cees-broekman@hotmail.com; tel.: 0183 601811) of via de Website (www.ameide-tienhoven.nl)

Reacties van lezers

Van het lid Jan den Hartog uit Oldenburg ontving de redactie de volgende reactie.

Het lezen van het in de vorige editie van het Nieuwsblad gepubliceerde artikel van Ben Remie over de molen op Sluis was een waar genoegen. Voor iemand die, zoals ik, op Sluis geboren is, was het tevens een herkenningsestje.

Ries den Hartog bezig met het "billen" van een molensteen.

Op bladzijde 15 wordt een uitgebreide voetnoot gewijd aan het “billen” van een molensteen. Daarvan stuur ik een foto, waarop goed te zien is hoe dat in z'n werk gaat. De foto, waarop mijn vader Ries den Hartog figureert, is genomen eind vijftiger, begin zestiger jaren.

Mijn vader heeft zo'n 45 jaar op de molen gewerkt. Nadat hij in 1919 uit de militaire dienst was losgelaten (Eerste Wereldoorlog, vier jaar lang marcheren door heel Nederland), is hij vrij spoedig daarna bij Bor gaan werken. Wanneer precies is niet bekend. Toen hij in 1965 z'n 65^e verjaardag vierde, hebben ze gelijk maar z'n veertigjarig jubileum gevierd, al wist men toen al dat het langer was.

Daarna is hij nog drie jaar doorgedaan, zodat ik de middelbare school kon afmaken, want van pensioensparen had men toen op Sluis nog niet gehoord...

Reacties van lezers (2)

Jan de Lange, de zoon van Bart, heeft het volgende commentaar op de foto op de achterpagina van het decembernummer van het vorige jaar: ‘De naam van de vrouw in het midden van de foto is Cor (Cornelia) van den Berg, de vrouw van veerman Janus van den Berg. De foto is genomen door Andries van den Berg, zoon van Cor en Janus van den Berg, en tevens man van Wijna, (de andere vrouw op de foto). Andries en Wijna van den Berg hebben jarenlang in de woonark gewoond in Tienhoven.’

Reacties van lezers (3)

Ons nieuwe lid Ingrid van Gijzen-van den Berg stuurde ons de volgende mededeling: 'Op de foto van de bevroren Lek op de cover (achterzijde) van het decembernummer staan naast Janus v.d. Berg (mijn opa) en Wijna v.d. Berg- Verhoef (mijn tante), de echtgenote van Janus v.d. Berg, Cor (Cornelia) v.d. Berg-Schep (mijn oma). Is jullie plaatje weer compleet?'

Reacties van lezers (4)

In maart 2013 werd het artikel Een Ridder Militaire Willemsorde in Ameide gepubliceerd. Jan Lefeber uit Gasselte attendeert ons op een klein foutje in het artikel over Gerrit van Maaswaal in dit Nieuwsblad. Vermeld wordt dat hij op 3 maart 1793 te Arkel geboren is. Hij werd echter niet op 3 maart geboren, maar op 3 maart gedoopt. Zij geboortedatum was 28 februari 1793 volgens het doopboek van Arkel.

Reacties van lezers (5)

Van de heer Peter van Rooden ontving de redactie de volgende reactie op het in de editie 2014-II van dit blad gepubliceerde artikel "Enkele grepen uit de geschiedenis van de firma Kruijt".

"Onlangs las ik in uw Nieuwsblad het interessante artikel over de firma Kruijt. Ik ben al jaren bezig met de stamboom van de familie Kruijt. Zelf stam ik ook van deze familie af, zij het van een andere dan de in uw blad beschreven tak. Mijn overgrootmoeder was namelijk Frederika Kruijt (1881-1966). Ze was een dochter van Adrianus Kruijt (1852-1928), zoon van Jan Kruijt (1825-1891), kleinzoon van Adrianus Kruijt (1794-1849) en achterkleinzoon van de in het artikel vermelde Andries Jansz Kruijt (1764-1834). Zo moet de familierelatie duidelijk zijn.

De geschiedenis van het geslacht Kruijt gaat overigens veel verder terug dan tot de in uw blad genoemde Klaas Jansz Kruijt (1703-1777). Deze Klaas trouwde met Annetje Slobbe (1698-1780) en was een zoon van Jan (de Jonge) Claasse Kruijdt (1678-1748), die schepen was te Kralingen, en Jannetje Roggeveen (1675-1718). Deze Jan was op zijn beurt een zoon van Klaas Pieters Kruijt (1631-?) en Pleuntje Klaas van Alphen (1637-1712). Diens ouders waren Pieter Ariesz Kruijdt (1605-?) en Maartje Cornelisse van Noort (1609-1687). Vervolgens was Pieter een zoon van Arij Claesz Kruijt (1570-1655) en Aaltje Maartensdr van der Duyn (ca. 1572- ca. 1656). De ouders van Arij Claesz Kruijt waren Pieter Claes Claesz Marcellussen (Kwaad Kruijt) (1537-1615) en Maartje Maartensdr Snijer (1537-?), waarbij opgemerkt moet worden dat deze Pieter van beroep turfschipper was en uit Zevenhuizen kwam. Ook de vader van de laatstgenoemde Pieter is bekend. Het betrof Pieter Marcelusen Cruijdt, ook wel bekend als "de Vlaming"- een bijnaam die hij dankte aan het feit dat hij afkomstig was uit het huidige Vlaanderen.

Daarnaast kan ik nog meedelen dat de eerder vermelde Andries Jansz Kruijt (1764-1834) plaatsvervangend dijkgraaf was en zich tijdens een watersnood (in 1809 of 1820) in veiligheid wist te brengen door een dag en een nacht in een boom te verblijven.

Tot slot wil ik niet nalaten te reageren op de passage in het artikel over de geschiedenis van de firma Kruijt, waarin gewag wordt gemaakt van "een telg van het geslacht Kruijt, die als hoofdofficier in de rang van majoor alle veldtochten van Napoleon zou hebben meegemaakt". Dat kan namelijk alleen maar Jan Kruijt zijn geweest, de in 1789 in Oosterwijk geboren en in 1872 overleden oudste zoon van Andries Jansz Kruijt en Aafje Stek. Ik weet dat hij in het leger van stadhouder Willem V diende en de rang van majoor bereikte, maar dat hij ook de tocht naar Moskou meemaakte, was mij niet bekend. Wellicht zal ik dit in de toekomst nog eens verder uitzoeken. Twee van zijn zoons werden overigens ook officier.

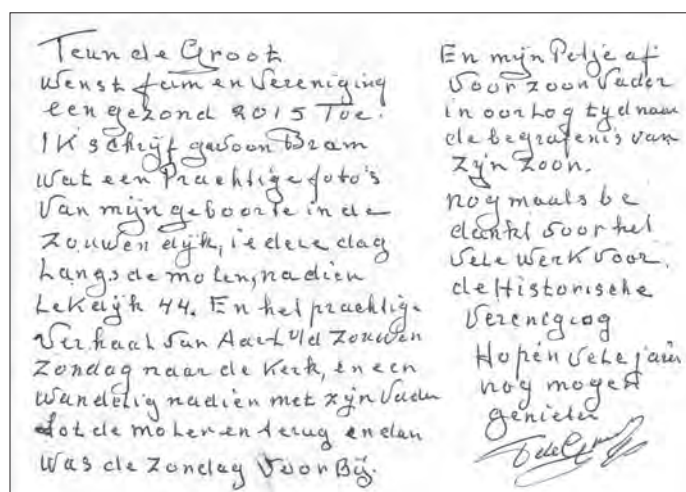
Jan Kruijt was een broer van Andries Kruijt (1796-1882), die lid van de Provinciale Staten was, en van Adrianus Kruijt (1794-1849).

Zoals gezegd, ben ik al lange tijd bezig met de stamboom van de familie Kruijt. Van de hierboven vermelde personen heb ik slechts van Federika Kruijt en van haar vader Adrianus Kruijt een foto. Ik ben derhalve altijd op zoek naar oude foto's van verre familieleden en houd me bij deze aanbevolen voor eventuele foto's dan wel portretten. Het is bekend dat er binnen de familie Kruijt redelijk wat oude familiefoto's zijn. In dit verband: zou de officier Jan Kruijt niet eens een portret van zichzelf hebben laten vervaardigen?

Naschrift van de redactie: het e-mailadres van de heer Van Rooden is p800207@yahoo.com

Reacties van lezers (6)

Naar aanleiding van het artikel over Aart van der Zouwen in december 2014, ontvingen wij een tweetal reacties. De eerste van Teunis de Groot uit Eygelshoven, in de vorm van een kaart met 'Prettige kerstdagen en Gelukkig Nieuwjaar'. Binnenin schreef hij:

De tweede van Arie Streefkerk, zoon van Bart Streefkerk, wonende 'Ons Thuis' aan de J.W.van Puttestraat. Hij bracht een viertal brieven die Aart aan Bart had geschreven tijdens zijn verblijf in Duitsland. Er zijn twee brieven uit Berlijn en twee uit Hof.

De eerste brief heeft Aart geschreven nadat hij al enkele maanden in Berlijn verbleef.

Berlin 21 Aug. 1943

Bart en verdere vrienden.

Het is voor de eerste maal dat ik een brief naar je schrijft, maar dat deert niet. In de eerste plaats hartelijk dank voor den brief die je geschreven hebt. Het deed mij zoo goed dat jullie ook medeleven. Hier in Berlijn gat het nogal. De vreemde vogels¹ die in deze streken niet thuishoren, komen de laatste weken ons nogal en met en bezoek vereeren, maar keren weer net zoogauw terug als zij gekomen zijn. Op de fabriek gaat het werken beter als in het begin, al valt het nog moeilijk. Maar wij zullen hopen dat het terecht komt.

Zeg Bart, heb je nog geen last van de Arbeidsinzet. Als je weg moet gedraag je dan als een man, die weet dat ook zijn leven in de handen ligt van Een die meerder is dan alle machten. Met post kan men ons nogal blij maken, dan kan men weer eens voelen dat men in het vaderland mee leeft. Wat de kerk aangaat is het fout. Ik ben nu bijna drie maanden hier, en slechts eens in de kerk geweest. Waar wij het eerst gingen is nu gesloten. Ik heb deze week een brief gestuurd naar een verbindingsman in Maagdenburg of hij er niet een middel op weet of ik naar een kerk of Bijbelkring, want het adres van de verbindingsman in Berlin weet ik niet.

Bij ons in het lager is het ook een aardig leven. 's Morgens om kwart over zes of half zeven opstaan en je klaar maken voor de fabriek. Dan den helen dag werken, 's avonds weer eten koken. Het viel in

1 Met 'vreemde vogels' in deze brief en 'heren uit het westen' in de volgende brieven worden geallieerde bommenwerpers bedoeld. Deze omschrijving kan/zal Aart gebruikt hebben om de Duitse censuur te omzeilen.

het eerst niet mee maar wat den een niet weet, dat weet een ander. Zoo zullen wij voortgaan en lopen aan Gods Vaderhand. Wel is het moeilijk als de

zorgen van het leven op je afkomen, want de waaroms woelen dikwijls in mijn hart, maar dan komen er weer dingen die wijzen op een God die leeft en op deez aarde vonnis geeft.

Nu Bart, ga ik eindigen want ik ben geen man van veel woorden, dat weet je wel. Doet je zuster en Arie Vroon de groeten van me als hij nog in Holland zit, waar wel niet veel kans op is. Ook Huib Verhoef en de verderen lidmatenkring. Nogmaals de hartelijken groeten en hopende nogeens wat te horen.

Tot weerzien Aart van der Zouwen

Maschinenfabriek Friedrich Reichert. Reichenbacher Str. 65. Berlin S.O. 36. Duitsland.

De tweede brief uit Berlijn is geschreven op 1e Kerstdag 1943.

Berlin 25-12-43

Kerstfeest 1943.

Bart en verderen vrienden.

Het is mij een groot genoegen om weer eens te schrijven. In de voorige week had ik het geluk een brief van je te ontvangen. Daarvoor mijn oprechten dank. Vooral was ik blij, daar ik in die week geen bericht van thuis kreeg. Hier gaat alles nog zijn gewonen gang. In November kwam er wat verandering. Toen kwamen die heren uit het Westen ons met druk bezoek vereeren. Waar ik zat is er niet veel gebeurd. Op zoo ongeveer vijftig tot zestig meter van waar wij zaten zijn er drie gevallen. Ook vielen al de ruiten van fabriek en lager stuk. Dat is alles wat bij ons gebeurd is. maar de stad is groter dan het hoekje waar ik zit. Nu zijn die bezoeken wel wat minder geworden, maar elke week kan je er toch een paar keer op rekenen.

Gisterenmiddag was ik om half 1 al klaar met werken tot Maandag morgen 7 uur. Hier in Duitsland is den avond voor het Kerstfeest, Heiligenavond wat voor de mensen die niet van een kerk willen weten, hetzelfde is, als bij ons in Holland Sinterklaas avond. Wat het voor de Duitse Christen is weet ik niet, want daar kom ik niet mee in aanraking.

Bart je schreef ook over verlof. Nu dat zal wel een poosje aanloopen. Wij zullen proberen om binnen het jaar met verlof te komen, maar of het gaan zal weten wij niet. De directie van de fabriek is er mee bezig om overplaatsing te krijgen van het bedrijf. Ze zijn nu aan het onderhandelen om de fabriek

op een dorpje in Beieren te krijgen. Als je nog eens tijding doet, zend dan je brieven nog maar gewoon naar Berlin. Als mijn nieuw adres bekend is zal ik het schrijven want ik weet niet of het doorgaat en wanneer of wij gaan.

Nu raakt mijn nieuws weer op. Wat de kerk aangaat, zal ik weer blij zijn als Holland weer onder mijn voeten is. Als een Duitser rustig praat kan ik hem wel volgen, maar een domine die wat vlug preekt, kan ik niet goed verstaan, dus je begrijpt wel hoe graag ik ga, dat er dan toch niets aan is. Van een Hollandse dienst zit ik te ver weg, vooral nu de lijnen voor het reizen stuk zijn.

Nu ga ik weer eindigen. Wij zullen hopen dat dit het laatste Kerstfeest is, hier in den vreemde. Is dit niet zo, dan niet klagen, maar dragen en bidden kracht. Het is toch den zelfde Heiland, daar bij julie in Holland of bij ons in het verre Duitsland.

Als je dezen brief ontvangt, zal 1944 wel zijn intrede gedaan hebben. Nu Bart, nu ga ik eindigen. U en uw zuster, Arie en Huib, de hartelijken groeten van mij Ook domine Poot en de lidmatenkring. Verder allen, en uw huisgenoten een gezegend Nieuwjaar.

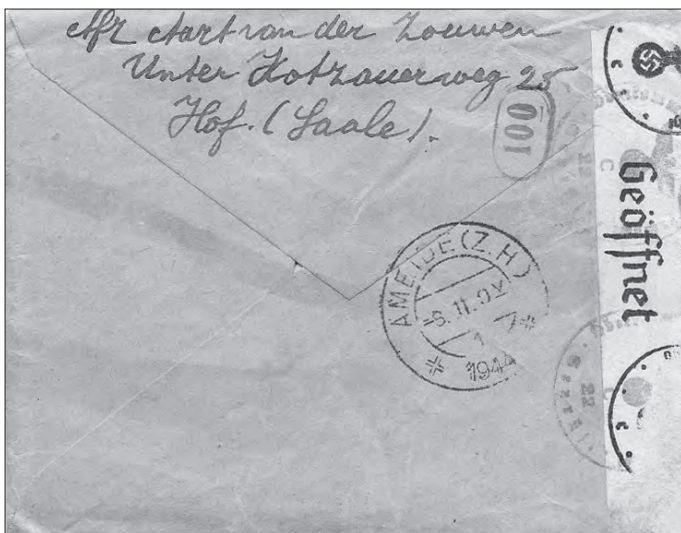
Tot spoedig weerziens in Holland.

Aart van der Zouwen

Maschinenfabrik Friedrich Reichert. Reichenbacher Str. 65.

Berlin. S.O. 36 Duitsland

De volgende brief van Aart komt uit Hof (Saale) en is daar op 29.1.44 gestempeld en is geopend geweest voor controle. Deze wordt op 6.2.1944 Ameide ontvangen, bijna 8 dagen na verzending.

Hof. Saale 28-1-44.

Beste Bart.

Het is alweer een poosje geleden dat ik tijding naar je gedaan heeft, maar wij zullen het nu maar weer eens proberen. Mijn hartelijken dank voor je brief. Dat je volgens jou gedachte weinig schrijft, daarvoor behoeft je geen angst of schaamte voor te hebben, want elken brief is welkom. Mijn hartelijke gelukwens aan Arie en Bets met hun huwelijk. Laat de Heere zijn zegen geven over die verbintenis, want dan zijn ze veilig voor tijd en eeuwigheid.

Bij mij gaat alles nog goed. Maandag 24 Januari ben ik uit Berlin vertrokken, naar Hof een klein stadje in de bergen. Het ligt in de provincie Beieren, zoo ongeveer 300 k.m. ten zuiden van Berlin. Het was wel een aardig reisje. 's Morgens om half 8 in den trein tot 's middags half 3. Vooral voorbij Leipzig was het mooi in de bergen. Vandaag zijn er acht van de twaalf maanden om. Als de Heere ons wil sparen, dan nog een maand of drie, vier en slaat het lang verwachte uur. Ik ben nu met twee Hollanders bij een oude weduwvrouwtje, want wij zitten 's avonds bij haar op de kamer brieven te schrijven. In de kamer waar wij zitten is er geen verwarming, en dan is zij bang dat wij het koud hebben. Wij zijn hier buiten de stad, nu is er nog weinig te zien, maar als het voorjaar wordt dan moet het mooi zijn in de bergen.

Hier is mijn nieuw adres:

AART VAN DER ZOUWEN. MASCHINEN FABRIK FRIEDRICH REICHERT, UNTER KOTZAUERWEG 25, HOF. (SAALE) DUITSLAND

Als je er dat op zet komen de brieven altijd aan. Nu Bart, mijn nieuws begint weer op te raken. Wij zullen maar hopen dat de heren uit het westen ons hier met rust zullen laten. Maar moet het anders zijn dat wij dan niet opstandig zullen worden, maar tot den Heere gaan en Hem al onze moeite en zorgen voorleggen. Het is wel een moeilijk, als men ver thuis vandaan zit, tussen jongens die nergens van willen weten, dat je maar 1 kameraad heeft om eens over den Bijbel te kunnen praten. Maar Bart, aan alles komt een eind, ook hieraan.

Doet verder aan allen leden van de lidmatenkring de hartelijken groeten. In het bijzonder aan ds. Poot Arie en Bets, Huib en u jou. Het geeft niet dat Huib geen tijd heeft om te schrijven, daar ben ik niks boos om. Ik ben al blij dat jij geregeld wat laat horen.

Nogmaals de hartelijken groeten, en tot spoedig weerzien. Aart van der Zouwen.

De vierde en laatste brief van Aart naar Bart wordt op 26 maart 1944 geschreven en bereikt op 4 april 1944 Ameide.

Hof (Saale) 26-3-1944.

Beste Bart.

Het is alweer een poosje geleden dat ik wat van mij heeft laten horen, maar nu zal ik weer eens proberen om je wat te laten weten. In de eerste plaats mijn hartelijken dank voor je brief. Dat doet mij zoo goed, dat jij nog geregeld medeleven toont. Hier in Hof gaat alles nog goed. Van de bezoeken van de heren uit het westen hebben wij hier geen last. Wel worden wij geregeld gewaar als zij ergens op bezoek gaan. Met het werken gaat het weer gewoon. De eerste weken in Hof ging het erg ongesteld. In de week had je dagen dat we niks deden, en dan moesten wij Zondags weer werken, maar dat is weer voorbij. Nu gaat alles weer gewoon. Met het verlof gaat het maar slecht. Daar is een verlofsperre tot 15 Mei. Dan is onze chef de vlugste niet om ons te laten gaan, dus het jaar dat zal wel dik vol worden. 28 Mei dan is het jaar vol. Maar wij zullen maar dat er nog eens wat verandering komt. Ik heb eerst bij een oude vrouw in de kost gelegen maar nu ben mijn kameraad en ik in een lager, dat is ook wel niet zoo plezierig, maar je moet toch ergens blijven.

De natuur is hier buitengewoon mooi. Voor al als je boven op de heuvels staat, en je kijkt naar de met sneeuw bedekte bergtoppen. Ook de reis van Berlijn naar Hof, die over Leipzig ging, was buitengewoon mooi. Het kerkelijk leven is hier voor ons weinig. Alleen mijn kameraad waar ik mee omgaat, die wil er van weten. Dan kunnen wij samen nog al eens over de dingen der eeuwigheid praten. Dat is alles wat wij hier hebben. Maar wij zullen maar niet klagen, want door alles heen zijn wij nog gespaard.

Bart, je schrijft dat jij je schaamt, dat je zoo weinig schrijft, maar dat geeft niet, want elken brief is welkom. Nu ga ik eindigen. Doet allen van de lidmatenkring de groeten van mij. In zonderheid Huib en Wim de Gans en je huisgenoten.

Tot spoedig weerzien.

Aart van de Zouwen. p/a Reichert

Unterkotzauerweg 25. Hof (a) Saale. 13 A Duitsland

Schenking

Eind 2014 werd het gemengd koor Sursum Corda opgeheven. De 'laatste' voorzitter, Cor Boer, heeft aan de Historische Vereniging alle notulenboeken van het koor geschonken (1967-2014) alsmede de voorzittershamer met inscriptie. In het juninummer zullen wij aandacht aan Sursum Corda besteden.

Ontwikkeling ledenbestand

Sinds de verschijning van de vorige editie van het Nieuwsblad is één lid van onze vereniging overleden. Het gaat om mevrouw Gerrie de Jong-van Toor. Zij woonde in Zaltbommel, maar was geboren en getogen in Ameide als jongste van de acht kinderen van Cornelis van Toor en Aletta Bouwmeester, die centraal staan in het eerste gedeelte van het in de editie 2008-IV van dit blad gepubliceerde artikel over de geschiedenis van de onderneming van de familie Van Toor.

In dezelfde periode werden tien nieuwe leden ingeschreven. Het betreft:

- de dames A. van Gijzen- van de Berg (Schoonhoven) en
- H. Verhoef (Leiden),
- de heren A. P. van Bruggen (Lexmond),
- P. J. den Hartog (Ameide),
- C. Lakerveld (Tienhoven),
- S. Lakerveld (Geertruidenberg),
- D. Middelkoop (Ameide),
- ds. M. van der Sluys (Ameide) en
- J. van Woezik (Egmond-binnen) en
- het Regionaal Historisch Centrum Zuidoost Utrecht (Wijk bij Duurstede).

Naar de stand van heden telt de vereniging **599** leden.

Lezing 18 maart

Op 18 maart 2015 zal de Leidse historicus Sander Wassing om acht uur 's avonds in het stadhuis op de Dam een lezing geven over Alva's Raad van Beroerten: commissarissen van de 'Bloedraad' bezoeken Ameide (1568).

In de zomer van 1566 raakten de gemoederen overal in de Nederlanden oververhit. De Beeldenstorm greep razendsnel om zich heen en het Spaanse bewind in Brussel wankelde op haar grondvesten. Een antwoord van koning Filips II kon niet uitblijven: hij stuurde zijn belangrijkste generaal, de hertog van Alva, met een leger om orde op zaken te stellen. Eenmaal aangekomen in Brussel stelde Alva een speciale rechtbank samen om de beeldenstormers op te sporen en te bestraffen: de Raad van Beroerten. Ook aan Ameide ging de Beeldenstorm niet voorbij. Commissarissen namens de 'Bloedraad' kwamen in 1568 informeren naar de gebeurtenissen in de stad. Uiteindelijk zijn 26 personen uit Ameide veroordeeld. Zes van hen werden opgepakt en geëxecuteerd. Wat hadden mannen als drossaard Egbert Bevelant en de wever Claes Pietersz misdaan? Hoe ging de Raad van Beroerten te werk? Hoe is het de veroordeelden vergaan? Tijdens de lezing wordt uitgebreid stilgestaan bij deze en andere vragen.

Jheronimus Bosch 500

Herman Beckmann

In 2016 wordt een grote overzichtstentoonstelling van het werk van Jeroen Bosch gehouden in het Noord Brabants Museum om te herdenken dat deze meester 500 jaar geleden overleed. De opening is op 11 februari 2016 en de tentoonstelling loopt tot en met 8 mei 2016. Er worden een half miljoen bezoekers verwacht! Dat is gemiddeld een kleine 6.000 bezoekers per dag¹. 's-Hertogenbosch gaat daarom zijn infrastructuur drastisch aanpassen². Maar ook de infrastructuur van het museum dient drastisch te worden aangepakt³. In 1967 trok de Jeroen Bosch tentoonstelling in Den Bosch 270.900 bezoekers en in 2001 waren er 220.000 bezoekers op de Jeroen Bosch tentoonstelling in Rotterdam afgekomen, waarvan 110.000 uit het buitenland.

Deze tentoonstelling in 2016 wordt de grootste ooit. Zeker is dat twee drielijken uit Venetië komen die als tegenprestatie zullen worden gerestaureerd. Inmiddels zijn er toezeggingen binnen van musea uit Amerika, Duitsland en België. Het staat vast dat één van de drielijken uit het Prado naar Nederland komt. Koningin Beatrix en Jan Peter Balkenende hebben hiervoor gelobbyd.

Om u vast een beetje in de stemming te brengen zal ik dit jaar in elk Nieuwsblad een schilderij van Bosch aan u voorstellen, te beginnen met *De Kruisgang*, dat in het bezit is van het Museum van Schone

Kunsten in Gent.

De voorstelling is geschilderd op paneel en meet 83,5 bij 76,5 cm. Het is ongedateerd en ongesigneerd. Algemeen wordt aangenomen dat dit schilderij het laatste werk van de meester is geweest. Paul Vandenbroeck⁴ beschrijft dit schilderij als volgt: 'Het is

een van de meest hallucinante scheppingen uit de westerse kunstgeschiedenis, die voor het grote publiek zowat de kwintessens van 'Bosch' betekent. Christus kijkt de toeschouwer

De slechte en de goede moordenaar.

niet aan, zoals in Bosch' gelijknamige voorstellingen. Met gesloten ogen, met lijdend neergetrokken mond draagt hij het kruis. In de linker benedenhoek houdt de Heilige Veronica het doek met de afdruk van het ware gelaat. Ook zij houdt de ogen gesloten, maar glimlacht. Om beiden heen barst de menselijke hel los, een dicht opeen gedrongen klun van mannen, wier gezicht menselijk, al te menselijk is. Uitzinnige sensatielust, brullende grofheid en geniepig sadisme worden zonder omhaal weergegeven.'

Roger K. Marijnissen⁵ heeft de volgende opmerkingen over deze kruisdraging: 'Men weet met dit schilderij geen raad. Het tart de kunsthistorische normen. Negentien personages in een dramatisch gebeuren dat zich afspeelt in een ruimte die geen ruimte is. Een opeenstapeling van louter koppen en bustes. Een personage dat achterover duikt in de duisternis: een kop in het verkort gezien, van onder de kin tot in de neusgaten! Niets van dit alles past in de Vlaamse, Brabantse, Noord-Nederlandse of Europese schilderkunst van kort vóór of na 1500. Technisch is het werk briljant, uitgevoerd met een spitse trefzekerheid en vooral met een onthutsende economie van middelen.'

⁵ Roger K. Marijnissen, *Hiëronymus Bosch. Het volledig oeuvre*, Antwerpen, 1987.

¹ Om precies te zijn 5681 bezoekers per dag!

² Stel alle bezoekers aan de tentoonstelling komen per auto. Gemiddeld zitten er twee personen in de auto. Er komen dan 2840 auto's per dag extra naar 's-Hertogenbosch. Voor elke auto is 30 vierkante meter parkeerruimte nodig. (Toerit/uitrit, uitstapruimte aan beide kanten van de auto en de uiteindelijke parkeerruimte voor de auto) In het totaal betekent dat er alléén aan parkeerruimte 85200 vierkante meter nodig is en dan hebben wij het nog niet over de toe- en afvoerwegen! In het oude centrum van 's-Hertogenbosch is deze ruimte niet beschikbaar, dus moet er uitgeweken worden naar de rand van de stad. Dit betekent dat er shuttlebussen zullen moeten worden ingezet!

³ Denk alleen al aan de sanitaire voorzieningen. Als iedere bezoeker tijdens het bezoek tweemaal van het toilet gebruik maakt tijdens het bezoek en dit bezoek duurt gemiddeld twee minuten, dan zijn er minimaal 49 toiletten nodig! Waar laat je die? En als ieder toilet een keer per uur schoongemaakt moet worden in twee minuten per toilet, heb je nog een tweetal extra schoonmakers nodig!

⁴ Paul Vandenbroeck, *'Jheronimus Bosch: de wijsheid van het raadsel'*, Jheronimus Bosch, Alle schilderijen en tekeningen, Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen, 2001.

“Oranje-Nassau Het biografisch woordenboek”

Uit eigen waarneming weet ik dat verscheidene leden van onze vereniging de Nieuwsbladen niet alleen lezen, maar ook bewaren. Dat is met name het geval wanneer er een of meer artikelen instaan, waarin familieleden, vrienden of bekenden de revue passeren

Hoewel Koning Willem-Alexander en Koningin Máxima niet tot een van deze categorieën kunnen worden gerekend, behoort de editie 2013-II van het Nieuwsblad, waarvan de omslag door hun staatsieportret wordt gesierd, eveneens tot de "bewaarbladen". Ik heb zelfs vernomen dat sommigen de prachtige foto hebben laten inlijsten.

Het verzamelen van beeld- en documentatiemateriaal betreffende leden van het Koninklijk Huis en de Koninklijke Familie getuigt van een grote belangstelling voor hun publieke optreden en niet zelden ook hun privé-leven. We hebben hier overigens niet te maken met een typisch nationaal verschijnsel. Integendeel, ook buiten onze landsgrenzen, en in het bijzonder in Duitsland, besteden de publiciteitsmedia veel aandacht aan ons Vorstenhuis.

Tegen deze achtergrond is het niet verwonderlijk dat kort geleden de vierde, herziene druk is verschenen van "Oranje-Nassau. Het biografisch woordenboek". Dit boek bevat niet minder dan 126 korte biografieën van (Oranje-) Nassaus, hun echtgenoten en hun afstammelingen. De inhoud van het boek is mede gebaseerd op gegevens, die met instemming van Koning Willem-Alexander en Prinses Beatrix zijn ontleend aan het Koninklijk Huisarchief.

De tekst van het boek is geschreven door historica drs. Reinildis van Ditzhuyzen, die meer publicaties over het Oranjehuis op haar naam heeft staan en bekendheid geniet als tv-commentator bij koninklijke plechtigheden in binnen- en buitenland. Het beeldmateriaal en de daarbij behorende teksten zijn bijeengebracht door Nicole Uniquole.

“Oranje-Nassau. Het biografisch woordenboek” is wat betreft de voornaamste hoofdstukken als volgt ingedeeld:

- Biografieën (pagina 9 t/m 171);
- Leven aan het hof – enkele fragmenten en flarden (kostbare kledingstoffen en – materialen aan het hof; eetcultuur en hofserviezen; vorstelijke dranken: thee, koffie en vooral chocolade; koninklijke

juwelen) (pagina 172 t/m 196);

- Verantwoording (pagina 197);
- Opnamebeleid (pagina 198);
- Achtergronden (pagina 199 t/m 201);
- Persoonsregister (inclusief register van bezittingen (pagina 202-209);
- Algemene bronnen en literatuur (pag. 210-213). En:
- Overzichtelijke, volledige **stamboom** (uitvouwbaar, los erbij geleverd).

In de “Verantwoording” komt de volgende - niet mis te verstane - passage voor:

“Dit boek wil de lezer en kijker aanzetten tot belangstelling voor de vaderlandse geschiedenis, zoals die via de biografische gegevens van de (Oranje-)Nassaus tot ons komt. Zoals bekend beschikt de gemiddelde Nederlander over een beperkte parate kennis op (vaderlands-)historisch gebied. Dit is mede het gevolg van het feit dat de afgelopen decennia in het onderwijs (te) weinig aandacht aan dit vak is gegeven. Dit is betreurenswaardig: geschiedenis is immers de springplank naar de toekomst! Kennis van de geschiedenis kan argumenten verschaffen die aangeven wat mogelijk is of onmogelijk, en begrip kweken voor ontwikkelingen in de samenleving. Moge daarom deze publicatie, ook al is het in bescheiden mate, de belangstelling voor het verleden stimuleren”.

Het boek van de dames Van Ditzhuyzen en Uniquole is een "aanrader" voor allen, die interesse hebben in de vaderlandse geschiedenis in het algemeen en de geschiedenis van de (Oranje-)Nassaus en hun (naaste) verwanten in het bijzonder. Het gaat hier "anders dan bij vergelijkbare publicaties nogal eens voorkomt" namelijk niet om een moeilijk toegankelijke, dorre opsomming van feiten en feitjes, maar om een vlot geschreven, zorgvuldig vormgegeven en fraai geïllustreerd naslagwerk. Daar komt bij dat de prijs (twintig euro) alleszins redelijk is.

Het boek is niet verkrijgbaar via de boekhandel, maar kan bij mij (Hans van den Heuvel) worden besteld. Bereikbaarheid: e-mailadres: hansheuvel2@planet.nl; telefoon: 0347 355180. In die gevallen, waarin het boek niet door een lid van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven aan huis wordt bezorgd, worden portokosten in rekening gebracht.

Evacuatie

Wageningen 1940¹

Bram Provoost

In verband met de oorlogsdreiging binnen Europa, besloot de regering op 28 augustus 1939 tot een 'Algemeene Mobilisatie'. Hiervoor werden rond 150.000 militairen opgeroepen om zich te melden bij hun onderdeel. Tegelijkertijd werden ook voorbereidingen getroffen voor een snelle en veilige afvoer van burgers, die woonden in de buurt van de gebieden waar oorlogshandelingen verwacht werden. Die plannen werden groots opgezet. In de herfst van 1939 was de staf van generaal Reijnders² met het Plan Burgerbevolking Grebbelinie en Oostfront Vesting Holland gekomen. De burgers moesten naar het midden van de provincie Noord-Holland, de Zuid-Hollandse eilanden en Zeeland (behalve Walcheren) gebracht worden. De evacuaties konden plaatsvinden op de 3e oorlogsdag, de IJssellinie en de Maaslinie moesten namelijk minstens 4 dagen standhouden. De mensen zouden zoveel mogelijk worden vervoerd per spoor. In totaal circa 300.000 inwoners, die geëvacueerd moesten worden. In februari 1940 werd door generaal Winkelman³ beslist, dat in de verdediging van Holland, de Grebbelinie de voorkeur kreeg boven de Hollandse Waterlinie. Deze bood volgens hem meer strategische mogelijkheden en werd voorkomen dat steden als Utrecht en Amsterdam onder vijandelijk vuur kwamen te liggen.

Een van deze plaatsen bij de Grebbelinie was Wageningen, gelegen aan de Rijn net ten oosten van de Grebbeberg. In Wageningen werd een Evacuatiecommissie (EC)⁴ ingesteld onder voorzitterschap van burgemeester M.J. IJzerman. In regionaal overleg werd besloten dat de bevolking van Wageningen via de haven over water afgevoerd zouden worden. Dat zou gebeuren in schepen, waarop ongeveer 400 per-

Overzichtskaart Grebbelinie van de Waal tot het IJsselmeer.

sonen geplaatst konden worden. Het te ontruimen gebied werd daarom ingedeeld in 35 wijken van elk 400 personen, bestaande uit 8 groepen. De wijken werden aangeduid met letters A t/m Z en AA t/m II. Voor elke wijk werd een verzamelplaats aangewezen en de route beschreven waarlangs men zich naar de haven moest begeven. Voor elke groep van ongeveer 50 personen werd op vrijwillige basis een groepsgeleider en een assistent-groepsgeleider aangewezen en voor elke wijk een hoofdgeleider en een assistent-hoofdgeleider. Voor deze geleiders werden instructies vastgesteld voor hun voorbereidende werkzaamheden en de feitelijke uitvoering van de afvoer. Burgemeester IJzerman kreeg te horen dat de bevolking van Wageningen verdeeld zou worden over de gemeenten Zwijndrecht, Ridderkerk en IJsselmonde. In overleg met die gemeenten werd afgesproken dat de afgevoerde bevolking zo veel mogelijk werd gehuisvest bij mensen met vergelijkbare 'godsdienstige en maatschappelijke kenmerken'. De werkzaamheden van de EC vonden in het geheim plaats, maar in het najaar van 1939 wist ook de bevolking van Wageningen wel wat er gaande was. Op 11 november werd de geheimhouding opgeheven en verscheen er een mededeling in de krant. De plaats van bestemming – het Zuid-Hollandse eiland IJsselmonde – werd bekendgemaakt en de maatregelen die de inwoners moesten treffen werden opgesomd, o.a.: "Per man, vrouw of kind moet worden meegenomen een deken, eenig eetgerei (lepel, vork, etc.) en mondvoorraad voor een dag.

1 Dit artikel is mede gebaseerd op het boek van Ad Rietveld: 10 mei 1940, Wageningen in Oorlogsbrand. Een aantal afbeeldingen is beschikbaar gesteld door de Historische Vereniging Oud Wageningen (Collectie beeldbank Wageningen). Daarnaast zijn enkele afbeeldingen opgenomen uit het boekje: G. van Waert, Wageningen in beweging.

2 Generaal Izaak Herman Reijnders (Stadskanaal, 1879 – Den Haag, 1966) werd bij de algemene mobilisatie tot opperbevelhebber benoemd. Wegens een conflict over de te volgen strategie werd hij op 5 februari 1940 door de minister van Defensie ontslagen en opgevolgd door generaal Winkelman.

3 Generaal Henri Gerard Winkelman (Maastricht, 1876 – Soesterberg, 1956) was opvolger van generaal Reijnders en was ook ten tijde van de Duitse inval de Nederlandse opperbevelhebber.

4 Leden van de EC waren de heren J.S. Bakker, commies-chef van de 2^e afdeling der gemeentesecretarie, W. van Blitterswijk, directeur van gemeentewerken, J. Klugkist, havenmeester en dr. Ir. W.S. Smith, landbouwkundige.

Overigens mag slechts worden meegebracht eenige handbagage met hoog noodige kledingstukken, alsmede zoo men die heeft, een hond, kat of ander klein huisdier. Meubels, rijwielen e.d. mogen niet worden meegevoerd.”

Op 29 januari 1940 kreeg de burgemeester een zeer vertrouwelijk schrijven van H. Kool, Commissaris Afvoer Burgerbevolking voor Zuid-Holland: *“Ik heb de eer UweEdelAchtbare beleefd mede te deelen dat bij het nieuw vastgestelde groote afvoerplan, de gemeente Ridderkerk en IJsselmonde gezamenlijk zijn aangewezenen om bij een eventueelen afvoer van burgerbevolking, de bevolking van de gemeente WAGENINGEN (Gld.) te huisvesten. Het getal uit die gemeente af te voeren personen bedraagt 13.400. In het groote afvoerplan is gedacht die bevolking te vervoeren en te verdeelen als volgt: Wageningen over water uitlaadhaven Ridderkerk, 6650 en uitlaadhaven IJsselmonde, 6750. Afschriften gaan naar de burgemeesters van Ridderkerk, IJsselmonde en Zwijndrecht met de uitdrukkelijke wens dat de bewoners van alle betrokken gemeenten ‘voorhands onkundig gelaten worden’.*

Toen de EC de evacuatieplannen opstelde wist zij alleen dat de afvoer met schepen van het type Kempenaar zou plaatsvinden. De Kempenaar was een ijzeren sleepschip van ongeveer 500 ton en dat in twee ruimen plaats bood aan ongeveer 400 personen. Voor Wageningen werden 34 schepen beschikbaar gesteld. Op zaterdag 20 april 1940 werden in de buurt van de haven 29 Kempenaars en twee grotere schepen van rond 900 ton op de Rijn voor anker gelegd. Een van de grotere schepen werd nog ingewisseld voor twee schepen van 500 ton, zodat men over 32 schepen beschikte. Daarnaast waren er vier sleepboten om de schepen uit het te ontruimen gebied te slepen. De schepen waren er, maar de burgemeester was niet tevreden over de inrichting. In ieder ruim waren aanwezig één latrine met twee emmers, twee petroleumlampen en twee reddingsboeien. Dat was te weinig en ook de totale lengte van de aanwezige houten banken was slechts voldoende voor niet meer dan 5.000 van de 13.000 af te voeren personen. Hij

5 In 1942 heeft P. de Jong een schilderij vervaardigd op basis van deze tekening (Collectie Museum Casteelse Poort, Wageningen).

*“Onafzienbare rijen Wageningers trokken op den middag van 10 mei bepakt en bezakt naar den haven.”
(tekening, P. de Jong).*

berichtte dit aan de Minister van Binnenlandse Zaken, maar heeft hierop nooit een antwoord gekregen. De gemeente Wageningen zorgde voor melkbussen met drinkwater, terwijl ook een proviandschip werd ingericht. Niet alleen de inrichting was minimaal, maar ook, naar later bleek, waren de schepen die eerder voor het vervoer van kolen en cement waren gebruikt, niet of heel slecht schoongemaakt.

Er werden ook plannen gemaakt voor de evacuatie van het vee. Men wilde een zo groot mogelijk aantal runderen en paarden in veiligheid te brengen. Het vee moest daartoe naar een laadhaven gebracht worden en vandaar per schip naar veilig gebied. Voor de afvoer werden ook sleepschepen van het type Kempenaar gebruikt, die anders waren ingericht. Mensen konden via ladders afdalen naar het ruim, maar voor het vee werden de schepen in het midden voorzien van een speciale laadbrug, waarna het vee via schuin geplaatste loopplanken kon afdalen in de ruimen. Het lag in de bedoeling dat het vee ook in Zwijndrecht en omgeving zou worden ondergebracht. De melkkoeien zouden bij boeren en koeien die niet gemolken behoeften te worden bij tuinders worden geplaatst. Een aantal boerenzoons en knechten was aangewezen om de ontvangst van het vee te regelen.

Begin mei 1940 was in Wageningen de hele voorbereiding van de evacuatie afgerond en tot in de puntjes verzorgd, maar het zou heel anders verlopen. Op vrijdag 10 mei 1940 om 03.55 uur in de nacht passeerden Duitse troepen de Nederlandse grens. De oorlog was begonnen. Wageningen werd gewekt door het zware motorgeronk van militaire vliegtuigen, die op weg waren naar het westen. Vanaf de Grebbeberg klonken doffe dreunen van het afweergeschut. Via de radio werd gemeld dat op vele plaatsen in het westen van Nederland al Duitse parachutisten waren geland. Om 08.00 uur las een omroeper een proclamatie van H.M. Koningin Wilhelmina voor, met daarin een *‘vlammend protest tegen deze voorbeeldeloze schending van de goede trouw en aantasting van wat tussen beschaafde staten behoorlijk is’*. Even daarvoor ontving burgemeester IJzerman een telegram van het Ministerie van Binnenlandse Zaken: *“Aanvang maken met afvoer burgerbevolking uwer gemeente onmiddellijk inschepen.”* In het gemeentehuis ondernam men

direct actie. Alle hoofdgeleiders kregen de voor de groepsleiders in hun wijk bestemde pakketten, die daarop alle tot hun groep behorende gezinshoofden en alleenstaanden waarschuwden. Ook de stadsomroeper reed luid

bellend door de straten om de mensen te waarschuwen dat ze zich gereed moesten maken voor de afvoer.

De volgorde en het tijdstip voor de afvoer van de wijken werd bepaald, rekening houdend met de afstand tot de haven. De tijden werden zo gekozen dat de groepen met tussenpozen van vijf minuten aan de haven zouden arriveren. De wijken die het dichtst bij de haven lagen werden eerst afgevoerd met uitzondering van de binnenstad om mensen zo lang mogelijk de gelegenheid te geven inkopen te doen. Om ongeveer half een kwam de eerste wijk bij de haven aan en die werd naar het voor die wijk gereserveerde schip geleid.

Zodra de schepen waren ingeladen, werden ze de Rijn op gesleept om daar tot slepen te worden geformeerd: twee, soms drie schepen naast elkaar en twee rijen achter elkaar en dan een sterke sleepboot ervoor. De eerste sleep vertrok om ongeveer vier uur de laatste om ongeveer half zeven. In de plannen was rekening gehouden met een vaartijd tot IJsselmonde van ongeveer 6 uur. Het zou dus moeilijk, zo niet onmogelijk worden om op 10 mei de plaats van bestemming te bereiken. Tijdens de vaart naar het westen hebben zich nog enkele luchtaanvallen op de schepen voorgedaan, zonder dat daarbij verliezen werden veroorzaakt. Door de oorlogshandelingen in de buurt van Rotterdam, Dordrecht en de Moerdijk was het uiteindelijk ook niet meer mogelijk de geplande onschepingsplaatsen te bereiken.

Nadat het laatste schip uit Wageningen was vertrokken, gingen burgemeester IJzerman en een aantal andere autoriteiten per autocolonne op weg naar IJsselmonde. Deze colonne strandde bij Giesendam en de burgemeester had van daaruit geen zicht op de situatie van zijn inwoners. Zaterdagochtend, 11 mei, belde hij met zijn collega's in Zwijndrecht en Ridderkerk om te informeren of de schepen al waren gearriveerd. Zij deelden hem mee dat er daar al bombardementen en gevechten plaatsvonden. Het was uitgesloten dat de schepen daar ooit zouden aankomen. Hij belde daarna met de sluiswachter in Vreeswijk, die hem vertelde dat omstreeks 06.00 uur de schepen Vreeswijk gepasseerd waren. De burgemeester besloot om met de autocolonne naar Ameide te rijden. Toen zij daar aankwamen waren de schepen net voorbij gevaren om vervolgens bij Nieuwpoort en Schoonhoven voor anker te gaan.

Geen schip kreeg vergunning om verder te varen, maar er werd ook geen vergunning gegeven om tot onscheping over te gaan. Overleg met burgemeester Brouwers van Nieuwpoort om de bevolking van Wageningen op te nemen, stuitte op bezwaren omdat Nieuwpoort evacués uit andere plaatsen zou krijgen. Hij wilde wel meewerken om 3600 personen (9 schepen) huisvesting te verlenen in Lange-rak en Groot-Ammers – Brouwers was ook daar burgemeester. Bij zijn collega's in de gemeenten

10 mei 1940 (Foto's Collectie Beeldbank Wageningen).
• Evacués verzamelen bij de haven van Wageningen.
• Verzamelen, inschepen en onderweg

Aan boord van de 'Kempenaars'.

"Quo vadis" (Waar gaan we naar toe) 10 mei 1940 (P. de Jong, onderweg getekend tijdens de eerste nacht).

Ottoland, Ameide, Streefkerk en Lopik wist hij te bewerkstelligen dat deze gemeenten aan ongeveer 8000 personen onderdak kon worden verleend. Daarna ging IJzerman naar Schoonhoven voor overleg met de burgemeester aldaar en werd contact gezocht met de Directeur Etappen- en Verkeersdienst (DEV) in Den Haag, die voor de gehele evacuatie verantwoordelijk was. De DEV weigerde aanvankelijk vergunning te geven voor ontscheping. Besloten werd de schepen voorlopig aan steigers te leggen. Pas in de loop van de avond van 11 mei kwam het verlossende bericht uit Den Haag dat, op eigen risico wat de voedselvoorziening betrof, tot ontscheping mocht worden overgegaan. Omdat het al laat was en ook in de verschillende plaatsen van ontscheping maatregelen moesten worden getroffen, werd besloten dat de ontscheping plaats zou vinden op zondag 12 mei. Voor burgemeester IJzerman zat er niets anders op dan met een bootje alle schepen langs te gaan om de situatie uit te leggen. Het feit dat de schepen nu voor de wal lagen en dat de volgende dag huisvesting zou kunnen plaatsvinden, gaf de mensen toch wat rust. Na het brengen van deze toch wel vervelende boodschap kon de burgemeester zich naar zijn gastvrij onderkomen bij zijn collega van Ameide begeven en zich te ruste leggen.

Het is zondag 12 mei 1940, Eerste Pinksterdag en Moederdag, maar voor het merendeel van de vluchtelingen uit Wageningen de dag van de ontscheping. Van de 12.400 Wageningers zijn er uiteindelijk 7.600 in plaatsen ten zuiden van de Lek ondergebracht: in Ameide 1600⁶, Langerak 1100, Nieuwpoort 400, Ottoland 700, Groot-Ammer 1100 en in Streefkerk 2700. De vluchtelingen waren voor het merendeel gehuisvest in boerderijen en schuren, een kleiner gedeelte bij gezinnen. Burgemeester IJzerman, die zelf in Ameide verbleef, had voor de vluchtelingen in andere plaatsen een plaatsvervanger van de burgemeester aangewezen en een soort hulpsecretarie ingericht, waar evacués voor inlichtingen en andere zaken naar

toe konden. De situatie was anders voor de ongeveer 4.800 Wageningers ten noorden van de Lek. Zij waren grotendeels bij gezinnen ingekwartierd in plaatsen die ver van de Lek verwijderd waren, zoals Haastrecht, Moordrecht tot aan Benthuizen toe. Daar waren ook geen vertegenwoordigers van het Wageningse gemeentebestuur aanwezig. De betrekkingen werden onderhouden door de hoofd- en groepsgeleiders.

Persoonlijke impressies en herinneringen aan de gebeurtenissen tijdens de evacuatie zijn opgeschreven door vele Wageningers. Indrukken van evacués die ondergebracht waren in Ameide en Tienhoven zijn opgenomen in kaders. Het betreft de herinneringen van Zeger en Henk Woudenberg, C. Randewijk en Gerrit van Meijeren, die in Tienhoven waren en van Ernst Edelman die in Ameide verbleef.

"In het geurige hooi op de ruime, luchtige zolders, sliep het best!" (tekening, P. de Jong).

Ook met de evacuatie van het vee liep het mis. Een groot deel van het vee uit Wageningen werd in Ammerstol ontscheept. Ook in Ameide/Tienhoven werden koeien ondergebracht. In de speciale uitgave van de HVAT 'Ameide en Tienhoven in de

6 Uit het verslag van burgemeester Luyendijk (elders in dit nummer) blijkt dat er in werkelijkheid in Ameide 759 en in Tienhoven 587, totaal 1346 evacués zijn ondergebracht.

oorlogsdagen' schrijft Machel Haag: "Ook kan ik me nog herinneren dat er op een gegeven ogenblik veel melkkoeien op de uiterwaard liepen, afkomstig uit Amerongen en Wageningen." In het boekje 'Van toen naar nu, Ameide-Tienhoven 1939-1949' schrijft Paul Will: "Behalve van huis en haard verdreven mensen zijn er ook dieren meegekomen. Zo herkrijgen scheepsladingen koeien hun vrijheid op de Koekoekswaard. Nog herinner ik me het gebulk van de beesten, die een dag of wat niet gemolken zijn. Alles wat kan melken, wordt opgetrommeld om met emmer, melkblok en spantouw te komen helpen." Ook het verslag van de heer Randewijk (zie hierna) maakt hier melding van vee, "voor mijn gevoel wel duizend" schrijft hij. "Deze koeien moesten dagelijks gemolken worden en iedereen die kon melken moest 's morgens en 's avonds naar dat weiland om ze te melken. De melk, voor zover je die nodig had, mocht je mee naar huis nemen en anders kon je de melk gewoon in de weide laten lopen, als de dieren maar gemolken waren, dat was natuurlijk het hoofddoel."

De inwoners van Wageningen raakten al snel aardig ingeburgerd in hun vluchttoorden. Hoewel er dagelijks vele vliegtuigen overvlogen en het nabije oorlogsgeweld veel onrust wakte, was de toestand over het algemeen goed te noemen. Vooral de hartelijkheid van de inwoners van de vluchttoorden deed de Wageningers goed en werkte er in hoge mate aan mee dat zij zich in hun lot schikten. Echter, het bombardement van Rotterdam op dinsdag 14 mei en de snel daarop volgende capitulatie kwamen hard aan. De volgende dag werd al een onderzoek ingesteld naar de toestand in Wageningen en de mogelijkheid van terugkeer van de bevolking. 's Middags vertrokken burgemeester IJzerman en een delegatie per auto naar Wageningen. Zij keerden diezelfde avond nog terug naar het evacuatiegebied. Hoewel een deel van Wageningen⁷ zwaar beschadigd was door het oorlogsgeweld werd opdracht gegeven aan politie en burgerwachters om de volgende dag naar Wageningen terug te keren om daar de orde te herstellen en de bezittingen van de bewoners te bewaken. In de vluchtgemeenten begon men met de voorbereidingen tot terugkeer van de Wageningse bevolking. Besloten werd dat her eerste gedeelte van de bevolking de volgende dag, vrijdag 17 mei, met tien nog ter plaatse liggende schepen zou worden teruggevoerd. Dit deel omvatte ongeveer 3.800 personen, de in Ameide, Langerak, Nieuwpoort en Ottoland waren ondergebracht.

Aan de evacués werd bekend gemaakt dat inscheping voor de terugtocht vrijdagmorgen om 06.00

"Overall langs den Lekdijk trof men Wageningers in kwartier." (tekening, P. de Jong).

uur zou plaatsvinden. Omstreeks 07.30 voeren de schepen af en na een tocht van negen tot tien uur kwamen zij terug in Wageningen. Zaterdag 18 mei zou de tweede groep vertrekken, opnieuw ongeveer 3.800 personen uit Groot-Ammers en Streefkerk. Het kostte meer tijd om de terugkeer van de Wageningers "noordelijk van de Lek" te regelen. Slechts een deel ging per boot terug op 20 mei. Anderen werden tussen 17 en 20 mei per vrachtauto vervoerd of keerden met auto's voor eigen rekening terug naar huis.

- *Terug naar huis, 17 mei 1940 (Collectie Beeldbank Wageningen).*
- *Na de evacuatie keerden mensen en vee terug naar een gedeeltelijk verwoest Wageningen.*

⁷ Tal van huizen en winkels waren verwoest of ernstig beschadigd. Een telling gaf aan: 112 panden geheel verwoest, 70 panden ernstig beschadigd, 74 panden hadden schade van betekenis en 128 panden waren licht beschadigd. Samen circa 400 panden, dat was een zesde deel van het totaal. De Grote Kerk was een ruïne: alleen de muren en torenromp stonden nog overeind.

Overleden tijdens de evacuatie

In de plaatsen waar de bevolking van Wageningen was geëvacueerd zijn vijf personen overleden. Te Langerak op 10 mei: Teunis Looijen, nog geen 5 maanden oud. Te Streefkerk op 14 mei: Klaas Geurtsen, 84 jaar oud. Te Lekkerkerk op 15 mei: Geesje Kuipers - Schoester, 72 jaar oud. Te Ameide op 16 mei: Anthonie Gerardus Modderkolk, 79 jaar (de heer Modderkolk was met meerdere familieleden gehuisvest bij W. Bor, Sluis C67 (nu 21). Te Groot-Ammers op 18 mei: weduwe Jacoba van Rinsum - Engelen, 72 jaar oud.

In Wageningen is er een Monument ter herdenking van de slachtoffers 1940-1945, met daarop 199 namen. De namen van deze vijf personen, die zijn overleden tijdens de evacuatie in 1940, staan daarop niet vermeld. Mogelijk zijn zij aan een ziekte overleden, maar ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat de ontberingen tijdens de evacuatie een rol hebben gespeeld bij hun overlijden. Daarmee zijn zij toch eigenlijk ook oorlogsslachtoffer geworden.

De heer W. van Blitterswijk (met hoed), lid evacuatiecommissie en echtgenote (met bloem op de hoed), klaar voor vertrek op 10 mei 1940 (Collectie Beeldbank Wageningen).

van Wageningen en dat van de betreffende gemeente aangebracht. De oorkonden voor Ameide en Tienhoven werden ondertekend door de burgemeester M.J. IJzerman, de gemeentesecretaris P. Bergsma en de EC-leden W.S. Smith, J.S. Bakker, W. van Blitterswijk en J. Klugkist (zie ook voetnoot 4). De handtekeningen van de (hoofd)geleiders en anderen zijn moeilijk te identificeren. De onduidelijkste namen zijn met een ? aangegeven. Voor Ameide ondertekenden zeven Hoofdgeleiders e.a.: J. Hovenstad, G.J. Greeven. J v.d Peppel Azn., Ch. Baalman, B. Holdijk, ?. van Druten? en L. de Kok?. Voor Tienhoven waren dit er vijf: Z. Woudenberg, Joz. Van Dinter, B. Holdijk, ?. van Druten? en L. de Kok?.

De oorkondes werden op 4 en 5 juni 1941 uitgereikt aan de burgemeesters van de 15 gemeenten. De oorkondes van Ameide en Tienhoven - afgebeeld op de voorkant van dit Nieuwsblad - hingen eerst in de raadzaal van het Stadhuis van Ameide. Inmiddels zijn zij verhuisd naar het souterrain, maar nog steeds aanwezig als zichtbare herinnering aan die woelige dagen in mei 1940.

Na de terugkeer kreeg het leven in Wageningen geleidelijk aan weer min of meer zijn normale verloop en werd druk gewerkt aan de wederopbouw. Daarnaast ontstond bij de bevolking de behoefte om dankbaarheid te betuigen voor de onverwachte tijdelijke opvang in het evacuatiegebied. Er werd besloten een speciale gekalligrafeerde oorkonde met passende lijst te laten vervaardigen voor elk der vijftien gemeenten waar Wageningers ondergebracht waren. De gedachte was dat de oorkonde een waardige plaats in de gemeentehuizen van de evacuatiegemeenten zou gaan innemen en tot in lengte van jaren een blijvende herinnering zou zijn aan de verleende bereidwillige hulp aan de Wageningse evacués. Er werd besloten tot de volgende tekst:

“De burgers van Wageningen, die tengevolge van de oorlogsomstandigheden genoodzaakt waren op 10 mei 1940 hun woonplaats te verlaten en tijdelijk huisvesting vonden in (naam van de gemeente) betuigen bestuurderen en inwoners dier gemeente hun oprechten dank voor de genoten gastvrijheid, de goede verzorging en den in vele opzichten verleende bijstand.”

Namens de burgers van Wageningen:

*De hoofdgeleiders,   Het gemeentebestuur:
                                  Burgemeester
                                  Secretaris
                                  De evacuatiecommissie*

Elke oorkonde moest worden voorzien van de handtekening van de burgemeester, de gemeentesecretaris, de leden van de EC en van een of twee hoofdgeleiders. Op iedere oorkonde werd het gemeentewapen

Nog meer evacuaties

In juli 1940 komt er een verzoek bij burgemeester Luyendijk om in de gemeente Ameide vluchtelingen uit Rotterdam op te nemen. Hij antwoordt als volgt:

Aan de Heer Directeur van het Bureau Afvoer Burgerbevolking te ’s GRAVENHAGE.

*Onderwerp: Onderbrenging Rotterdamsche vluchtelingen.
Ameide, den 6 Juli 1940.*

“Naar aanleiding van Uw schrijven d.d. 2 Juli 1940 No. 3067/9/B.A.B./vdK bericht ik U Hoogedelgetrenge beleefd dat de bevolkingssterkte der gemeente

Ameide op 1 Januari 1939 bedroeg 1789 inwoners. De gemeenten Ameide en Tienhoven hebben ongeveer 1500 vluchtelingen uit Wageningen gehad in het begin van den oorlog en daarna zijn hier ongeveer 1000 militairen geweest. De hier bedoelde vluchtelingen uit Wageningen en de militairen zijn inmiddels vertrokken. Met het door U genoemde aantal vluchtelingen uit Rotterdam van 5% van het inwonertal kan ik mij geheel vereenigen. De vluchtelingen zullen echter moeten worden ondergebracht in bewoonde woonhuizen (dus bij gezinnen) aangezien er geen leegstaande woonhuizen of andere daarvoor geschikte gebouwen aanwezig zijn. Onbewoonbaar verklaarde woningen zijn in de gemeente niet aanwezig.

Voor zover noodig deel ik U nog beleefd mede, dat de gemeente Tienhoven Z.H. bij Ameide niet voorkomt op de lijst der gemeenten. De gemeente Tienhoven Z.H. bij Ameide heeft 373 inwoners en een boerenbevolking, waar evengoed eenige vluchtelingen uit Rotterdam opgenomen kunnen worden. Eventuele correspondentie voor de gemeente Tienhoven Z.H. bij Ameide gelieve U te zenden aan den burgemeester van Tienhoven Z.H. te Ameide, gezien een en ander anders meestal eerst gaat naar Tienhoven in de Provincie Utrecht.”

De Burgemeester van Ameide en Tienhoven Z.H.

Niet onvermeld mag blijven dat ook voor Ameide en Tienhoven in de loop van 1943/44 plannen zijn gemaakt om tot ‘evacuatie der burgerbevolking’ over te gaan, mocht het hier tot oorlogshandelingen komen of te gevaarlijk worden om te blijven. Hiervoor waren Ameide en Tienhoven verdeeld in respectievelijk 17 en 3 groepen, waarvoor geleiders waren aangewezen. De brief van burgemeester Luyendijk van 6 oktober 1944 met de namen van de leidinggevenden bij een eventuele evacuatie is opgenomen in de speciale uitgave ‘Ameide en Tienhoven in de oorlogsdagen’, mei 1995.

Verslagen en herinneringen

Verslag van Zeger Woudenberg⁷

De belevenissen van de familie Woudenberg werden in 1983, op verzoek van zoon Simon, door de heer Zeger Woudenberg opgeschreven. Hij was op 10 mei bij de LBD⁸: “In de nacht van 9 op 10 mei 1940 werden wij ’s nachts om 02.30 uur gewekt door vele Duitse vliegtuigen welke doorvlogen naar Rotterdam en Den Haag. Van slapen kwam niet veel meer met

Van rechts naar links: Vader Zeger Woudenberg met twee zonen Henk en Piet in 1939.

gevolg allen vroeg uit bed en buiten staan kijken naar dat luchtverkeer. Telefoons werden al gelijk afgesloten. Radio ging nog door en ongeveer om 06.30 uur hoorden wij: Duitsland was Holland binnengevallen en de oorlog was verklaard. Het was vrijdag, 10 mei, vroeg. Van werken kwam niet veel, alles was in rep en roer en iedereen praatte met iedereen.”

“’s Middags om 15.30 uur hoorden wij, dat we ons om 17.30 uur, allen zonder fietsen naar de haven moesten begeven. Op het gemeentehuis had men mij tot Hoofd aangesteld van de straten opzij van de Hoogstraat welke naar het Plantsoen liepen. Iedereen kreeg een aanzegging, vanaf het gemeentehuis, om 17.30 uur in optocht naar de haven te lopen. Ik had onder mij twee commandanten, de ene was Chris van de Peppel en de ander weet ik niet meer. Daarbij waren nog zes ordebezoekers om alles met elkaar te regelen. Ongeveer om 15.00 uur werden we opgeschrikt, na van te voren een boodschap van het gemeentehuis gekregen te hebben, om alle deuren en ramen open te zetten, want de brug over de Gracht van ’t Plantsoen werd opgeblazen. Degenen, welke hun ramen niet open zetten, zaten met gebroken ruiten.”

“Ik kreeg opdracht mijn honderden mensen over twee schepen te verdelen. Er lagen twaalf à veertien Rijnaken in de Haven, kolenschuiten, niet schoongemaakt. Alleen de schuit waar de elite van de Wageningse Berg inzat, was netjes schoongemaakt en geverfd. Bij onze boten was het een grote stoftroep van kolengruis. Toen de mensen in de boot waren, er moesten 200 personen in een ruim, elke boot had twee ruimen, kwam men mij al roepen: ‘We staan hier tegen elkaar aan en op die ‘eliteboot’ zitten ze heerlijk op tuinbanken.’ Toen ben ik gaan kijken en ja, daar was ruimte volop. Het bleek dat daar 139 mensen in zaten en bij ons 247. Het gevolg was, dat onder gemopper hunnerzijds, 48 mensen uit onze boot overstapten op hun boot. Zodoende kregen we ruimte. Een WC was er niet, wel drie schotten zonder deur met een puttemmer om de urine op te vangen en een hoop vrouwen en kinderen er om heen, een gezellige boel. Maar die emmers moesten geleegd worden door mannen die daar voor aangesteld waren. Die emmers werden tussen de mensen door ge-

⁷ Afdrukt in: Ad Rietveld, 10 mei 1940 - Wageningen in Oorlogsbrand, Wageningen, 2005.

⁸ De Luchtbeschermingsdienst (LBD) was een organisatie met als doel het beschermen van burgers tegen de gevolgen van vijandelijke aanvallen vanuit de lucht. In Wageningen was de heer Zeger Woudenberg plaatsvervangend blokhoofd. Ook in Ameide was een LBD actief.

HVAT-redacteur Bram Provoost op bezoek bij ex-evacué Henk Woudenberg (febr. 2015).

sjouwd naar een trap en boven ging de inhoud overboord. Een bepaald persoon kreeg het in zijn hoofd om zo'n volle emmer van de trap te laten vallen, waar mensen onder lagen waar hij vroeger ruzie mee had gehad, die lui kregen de hele inhoud over hun wollen dekens. Nou dat een consternatie en ruzie."

De heer Woudenberg beschrijft de ontscheping als volgt: "Zondagmiddag 12.00 uur worden we gelost in Ameide. Daar heb ik 60 mensen onder dak gebracht en de rest ging lopend naar Tienhoven a/d Lek. Doordat ik die 60 mensen wegbracht gingen de anderen maar vast lopen en kwamen de meesten op boerderijen terecht. Er schoot voor mij niets over dan zoeken naar mijn vrouw en zes kinderen waar die gebleven waren. Na een half uur zoeken vond ik die ook op een boerderij. Niet waar onze burens onderdak waren. Die waren met zo'n 20 of 25 mensen op een boerderij daarvoor ingekwartierd, wat mijn vrouw niet leuk vond. Maar ik zei: 'mens maak je geen zorg, het zal best goed komen.' En het kwam goed die zondagmiddag, 12 mei 1940. Mijn vrouw zei mij: 'Hier is de boerin en heb daar kennis mee gemaakt'. De boerin zei: 'Daar heb je mijn man'. En daar ook kennis mee gemaakt. Waar we vandaan kwamen over en weer, en wie we also kenden enz., en zo verder. We hadden elkaar gevonden. Ik kon geen kwaad meer doen, want over en weer kenden we heel wat mensen. Kortom het liep tegen 14.00 uur en de boerin zei: 'Hier hebben jullie aardappelen en daar is hout om te stoken. Maar de aardappelen moet je zelf schillen. Hier heb je groenten en gekookte ham. Eet maar zoveel je wilt'. Nu waren er nog twee gezinnen met samen zes of zeven kinderen. Die vrouwen zeiden: 'Wij schillen de aardappels en Mevr. Woudenberg kookt'. Afsproken en alles ging best. Na het eten las ik uit mijn bijbel. Toen zei de boerin: 'Woudenberg, je kan onze bijbel wel krijgen, die is groter'. Nou dat was niet nodig."

"Zondag n.m. komt mijn overbuurman, uit de Junusstraat, met een andere buurman, ook uit de Junusstraat, naar ons toe en die zeiden: "Hebben jullie gegeten?' Ik zei: 'Ja, jullie niet?' 'Wij niet, wij kregen nog geen kannetje om uit te drinken.' Deze mensen sliepen met zijn allen in een lege hooiberg met een schot er omheen. Nu had Bosman gezegd: 'Mevrouw

Woudenberg, u moet naar een andere boerderij.' Hetgeen met tegenzin gebeurde, want waar we weg moesten waren alle bekenden bij ons uit de straat. We kregen eten van de gaarkeuken en dat was goed."

(De familie Woudenberg, in totaal 7 personen, was ondergebracht bij P. Beijen, Lekdijk 13a - nu 17. De familie Bosman, 3 personen bij D. de Jongh, Lekdijk 16 - nu 25)

De familie Woudenberg bij hun thuiskomst: "Het huis staat er nog. Een stel ruiten stuk, o.a. de winkelruit ingeslagen en 1.100 flesjes limonade en kisten bier zijn meegenomen. Vier splinternieuwe fietsen meegenomen. Ook een flink stuk ham, achter de toonbank opgeborgen, wel weg. Thuisgekomen zijnde, alles schoongemaakt en van lieverlee weer spullen gekocht en ingeruimd. Langzamerhand kwam alles weer zo'n beetje op orde. Ik had mijn auto tevoren verkocht en bracht alles weg met fiets en handkar. Zo was het behelpen. Scholen waren leeggeroofd. Hier en daar een enkele bom gevallen met alle gevolgen van dien."

Het verhaal van het gezin Woudenberg kan nog iets worden aangevuld. Hiervoor ben ik (B.P) op bezoek geweest bij Wim Beijen (Ameide) en Henk Woudenberg (Wageningen). In 1940 waren zij 7 en 12 jaar oud. Beiden vertelden dat ze goede herinneringen aan elkaar hadden. Vader Zeger, die een drankenhandel in Wageningen had, bracht na de oorlog nog wel eens wat flessen naar Tienhoven om zijn dankbaarheid te tonen. Henk vertelde me dat hij met zijn buurjongen Cornelis (Cees) van Meijeren, die een paar boerderijen verderop was ondergebracht, diens oma heeft bezocht die naar een huis op Sluis was gebracht. Een flinke wandeltocht. Maar ja, we hadden toch niets te doen! Cees van Meijeren was een oudere broer van Gerrit, waarvan de herinneringen ook zijn opgetekend. Eind jaren 1990 vond nog een onverwachte ontmoeting plaats tussen Henk Woudenberg en Wim Beijen toen bleek dat zij allebei geboekt hadden op dezelfde reis naar Israël.

Verslag van C. Randewijk

(C. Randewijk is de zoon van D. Randewijk). Het gezin Randewijk, totaal 8 personen, was ondergebracht bij A. Wink, Lekdijk 20 (nu 30) in Tienhoven, samen met nog 9 andere families, totaal 52 personen. Het verslag is overgenomen uit: Ad Rietveld, 10 mei 1940 - Wageningen in Oorlogsbrand, Wageningen, 2005.

Het gezin Randewijk woonde 10 mei 1940 aan de Geertjesweg: "Vanaf het moment, dat de Duitsers bij ons binnen vielen op 10 mei 1940, 's nachts om rond 03.00 uur, hingen ze bij mij thuis dan ook aan de radio. Van ons gezin waren twee zonen in dienst en de verloofde van mijn zuster Jans. Via de radio vernamen wij dat Duitse soldaten, verkleed als burgers, op fietsen en bakfietsen ons land waren binnen gekomen. De vreemdste verhalen deden daarover de ron-

Dirk Randewijk op een transportfiets in Wageningen. Als beroepen van Dirk worden transportarbeider, koopman en zelfstandige boer genoemd.

de. Toen, om ongeveer 08.00 uur in de morgen, een groot aantal militairen vanuit het bos bij ons langs kwam op de fiets, ging mijn moeder op de weg vragen of zij Duitsers waren. Maar nee, het waren Hollandse soldaten die van de IJssel op de fiets naar de Grebbeberg moesten. Wij hadden thuis een paar kistkalveren, die losgelaten moesten worden in het weiland. Dat gaf direct al problemen, omdat deze dieren nooit daglicht hadden gezien. De hond van de burenen ook de onze moesten worden afgemaakt omdat ze een gevaar opleverden voor het loslopend vee als wij weg zouden zijn.”

“In de loop van de dag kregen wij bericht dat we moesten evacueren. Wij moesten ons daartoe, met voor elk persoon wat handbagage, begeven naar de haven. Van daaruit zouden wij met Rijnaken worden verscheept naar IJsselmonde en daar bij mensen worden ondergebracht. Als jongen van tien jaar, die nog nooit van huis was geweest, vond je het een geweldige belevenis. Dat je ouders liepen te huilen was van ondergeschikt belang, je ging immers een groot avontuur tegemoet en aan gevaren dacht je niet als kind. Omdat wij nogal ver van de haven af woonden, helemaal aan de bosrand van Wageningen, waren wij zo'n beetje de laatsten die naar de haven gingen. Het paard en de wagen waren al gevorderd voor andere transporten dus moesten we gewoon lopend daar naar toe. Wij gingen met onze weinige burenen die we hadden, slechts acht gezinnen (ongeveer veertig personen), naar de haven via de Lawickse Allee. Daar

stonden prachtige grote bomen, die om de andere over de weg werden gegooid met explosieven, toen wij nog maar net deze weg als laatste evacués waren gepasseerd. Op een gegeven moment moesten we worden ingescheept. Door heel Wageningen lopen lange rijen mensen met wat handbagage op een fiets, kinderwagen of een handkar in de richting van de haven. Fietsen en kinderwagens mogen niet mee aan boord, zodat in een korte tijd de havenkade vol met fietsen en andere soorten voertuigen staat. Ook dieren mochten niet mee aan boord. Wij bleken de laatste Wageningers te zijn die ingescheept werden. De meeste inwoners waren ons al voorgegaan. We troffen het geweldig, het was een schuit waar normaliter kolen mee werden vervoerd, dus in de kortste tijd zagen wij er allemaal uit als destijds de kolenboeren, of zwarte pietten zoals u wilt.”

“We hadden allemaal voor twee dagen eten mee moeten nemen. En verder wat handbagage. Aan een WC op de schepen was ook nog gedacht. Een hok waar een emmer onder een soort zitbank stond. Een aantal mannen werd opgedragen om bij tourbeurt de emmers naar boven te dragen via een ladder en eenmaal aan dek de inhoud over boord te gooien. Het vervelende toeval wilde, dat onze buurt een plekje in het ruim had gevonden net onder deze trap. En ik vergeet het mijn hele leven niet dat een buurman, Teunis van de Poll Sr., struikelde met de volle emmer halverwege de trap en de hele buurt onder stront zat. Grote consternatie maar de boot voer rustig door.”

(N.B. Een gezin A.J. v.d. Pol, 10 personen, was ook gehuisvest bij A. Wink, Lekdijk 20 (nu 30). Zie ook de versie van dit gebeuren in het verslag van Zeger Woudenberg!)

“De eerste Duitsers zijn al in Wageningen als wij met de Rijnaak als laatsten de Rijn opvaren in de richting van Rotterdam. Zonder het te weten verkeerden wij in een zeer hachelijke situatie. Later bleek, dat we misschien ook thuis hadden kunnen blijven, omdat diezelfde dag de Duitsers al in onze buurt zaten zonder dat daar slag was geleverd. Tussen Wageningen en Rhenen gaat ons schip voor anker en die nacht liggen wij al in de vuurlinie als de Duitsers de Nederlandse posten beginnen te beschieten. Zaterdag 11 mei gaan we weer snel verder om buiten de oorlogshandelingen te komen. Deze zaterdag 11 mei lagen we met een bepaald aantal schepen naast elkaar, naar ik meen in Schoonhoven, en als ik me goed herinner mochten we daar even aan de wal geweest en ik heb toen nog de juffrouw van mijn klas gezien. Ik was vol verbazing, dat zij ook op een boot zat, dat komt bij een kind vreemd over. Kleine dingen die je leven lang bijblijven.”

“We voeren verder, want de eindbestemming zou IJsselmonde zijn. Daar zijn we nooit aangekomen omdat het te gevaarlijk bleek verder te varen met die schepen vol mensen en steeds maar Duitse bommenwerpers die overvlogen. De schepen voeren met een witte vlag, maar daar hadden de Duitsers geen boodschap aan. We werden in het plaatsje Ameide ont-

scheept waar we werden ondergebracht bij een boer. We sliepen daar met de hele buurt op een hooizolder en aten op de ‘deel’ aan een grote tafel of zoiets. Je moet je voorstellen dat het op een bruiloftsmaal leek, met al die mensen uit onze straat. Hoe deze maaltijden voor zoveel mensen werden bereid of aangevoerd, weet ik niet meer. De ‘deel’ is een soort voorportaal van de schuur waar in de wintermaanden het vee staat. Toen we op de hooizolder lagen moest een van de buurjongens, Maas Lodder, midden in de nacht overgeven. Hij lag erg achteraan en moest voor dat overgeven over iedereen heen lopen. Zijn moeder verbood hem dat min of meer waarop hij zei: ‘Nou dan wacht ik wel tot morgenvroeg’. En inderdaad ging hij ’s morgens buiten staan overgeven, dit tot ieders verbazing dat hij het zolang had kunnen inhouden.”

“Bij mijn eerste verkenning, deze zondag 12 mei, van ons verblijf in Ameide herinner ik me nog dat er een eindje verderop aan een soort dijk zeer veel koeien, voor mijn gevoel wel duizend, in een wei bijeen waren gebracht. Deze dieren waren ook uit het oorlogsgebied meegenomen. Deze koeien moesten dagelijks gemolken worden en iedereen die kon melken moest ’s morgens en ’s avonds naar dat weiland om ze te melken. De melk, voor zover je die nodig had, mocht je mee naar huis nemen en anders kon je de melk gewoon in de weide laten lopen, als de dieren maar gemolken waren, dat was natuurlijk het hoofddoel. Natuurlijk wilde ik ook van de partij zijn en ik mocht dan ook met vader mee. Ik had pas melken geleerd maar na drie of vier koeien te hebben gemolken was ik het al lang zat. Ik moest doorgaan tot het einde terwijl de oorlogsdreiging in de vorm van Duitse vliegtuigen boven je hoofd hing, zat je daar uren koeien te melken.”

Terug naar Wageningen. “Toen we weer terug gingen naar Wageningen, wederom met die kolenschuiten, stonden in de omgeving van Wijk bij Duurstede veel Hollandse soldaten aan de kant, mijn broer Sinus was daar ook bij. Alles en iedereen op de boot en aan de kant stond door elkaar te schreeuwen, zodat je de helft niet kon verstaan. We hoorden daar dat Wageningen erg verwoest was en veel geleden had van die paar oorlogsdagen. ‘We gaan de slechtste tijd van ons leven tegemoet, dat kan ik je verzekeren’, zei mijn moeder en ze zou gelijk krijgen.”

Herinneringen van Gerrit van Meijeren

(De herinneringen zijn opgetekend door Gert Groenendijk, een achterneef van Gerrit van Meijeren.)
Als negenjarig jongetje moesten we op vrijdag 10 mei 1940 plotseling in optocht naar de haven in Wageningen. We scheepten in op een kolenboot, die niet was schoongemaakt. De boten hadden nummers, het nummer van onze boot weet ik niet meer. Veel bagage die mensen hadden meegenomen naar de kade kon niet worden meegenomen op de boot, zo herinner ik me een kanarie in een kooi, de kanarie werd losgelaten en aan zijn lot overgelaten. Onze boot was

één van de laatste die einde van de middag uit Wageningen vertrok. Mijn vader, Klaas van Meijeren, was straatoudste, samen met Woudenberg de wijnhandelaar. Zij begeleidten de tocht van de Junusstraat naar de boot. We woonden toen in de Junusstraat in Wageningen. Mijn vader was in die tijd kaashandelaar. Dit beroep heb ik later ook uitgeoefend. Mijn vader heeft enkele kazen meegenomen op de boot, later begreep ik dat we niet deze kaas, maar andere kazen op de boot gegeten hebben.

We zaten dicht opeengepakt in het ruim van de kolenboot. In het midden stonden banken waar je rugaan-rug kon zitten. Mensen moesten maar zien hoe ze moesten slapen. Op de boot regelde mijn vader samen met Woudenberg, de wijnhandelaar, de voedselverstreking. Behoeften gingen op emmers en tonnen. Het legen daarvan in de Rijn/Lek ging wel eens fout. Ter hoogte van Amerongen werd de eerste aanval door de Duitsers uitgevoerd op de Grebbeberg. Toen we zagen dat deze aanval werd afgeslagen door onze soldaten hebben we op de boot het Wilhelmus gezongen. De geplande evacuatie-tocht van Wageningen naar IJsselmonde kon niet verder gaan dan Ameide, omdat in het westen al veel oorlogshandelingen plaats vonden. Na de ontscheping in Ameide liepen we over de dijk naar ons evacuatieadres. De aankomst op ons evacuatieadres op een boerderij onder aan de dijk heeft veel indruk op mij gemaakt. Juist op dat moment hielden Hollandse soldaten de boer onder schot, die met de armen in de lucht stond. Hij werd gearresteerd door onze soldaten en werd weggevoerd.

Het gezicht van het bombardement op Rotterdam zal ik nooit vergeten. Een rode gloed en donkere rookwolken zagen we in het westen. Krantensnippers uit Rotterdam dwarrelden in Ameide en Tienhoven naar beneden. We waren met meer gezinnen op deze boerderij. In de stal voor kalveren was stro uitgespreid waarop we konden rusten. De andere straatoudste, Woudenberg, moet ergens in de buurt op een andere boerderij ondergebracht zijn. Na ongeveer een kleine week mochten we weer terug naar Wageningen. Lopen naar Ameide om in te schepen op dezelfde kolenboot. Tijdens deze tocht kwamen we langs een gebombardeerd huis/boerderij. De dode kippen als gevolg van dit bombardement hingen in de bomen⁹. Bij thuiskomst in Wageningen was nagenoeg de gehele stad verwoest en lag in puin. Er waren veel Duitse soldaten aanwezig. Gelukkig was ons huis in de Junusstraat niet verwoest. Hoewel herinneringen in de loop van de tijd vervagen, hebben de eerste oorlogsdagen een onuitwisbare indruk op mij achtergelaten.

Het geëvacueerde gezin van Van Meijeren¹⁰ was ondergebracht in Tienhoven in de boerderij van D. de Jongh, Lekdijk 16 – nu 25. Het gezin bestond uit zes

⁹ Het betreft hier het bombardement op 10 mei 1940 bij Herlaar, waar destijds ook kippenschuren waren.

¹⁰ In de lijst van evacués is K. van Meijeren genoteerd als K. v.d. Meijere en die van zijn moeder als Wed. H. van Megeren. Dit wijst er op dat in die lijst de namen van de Wageningers niet altijd correct zijn genoteerd.

personen: vader Klaas van Meijeren, 49 jaar, moeder Cornelia de Lange, echtgenote van Klaas, 42 jaar, en de kinderen: Rika, 14 jaar, Cees, 12 jaar, Gerrit, 9 jaar, Ina, 3 jaar. De moeder van Klaas van Meijeren, Hendrika Kloot, weduwe van Gerrit van Meijeren Sr., oud 77 jaar, was na de ontscheping te Ameide om nu niet meer te achterhalen redenen ondergebracht bij de familie Baas, Sluis C47, nu 16. In het verslag van Zeger Woudenberg staat dat Henk Woudenberg en Cees van Meijeren op bezoek gingen bij de oma van Cees. Slechts een veronderstelling is dat het onderkomen te Sluis beter was ingericht voor verblijf van anderen. Zij kreeg daar een bed en dekens, terwijl op de boerderij in Tienhoven slecht een strozak op de zolder van de schuur beschikbaar was.

Navraag bij de jongste zuster Ina van Meijeren leverde één herinnering op aan de evacuatie. Namelijk dat van huis naar de boot in de haven van Wageningen een grote mensenstoet was en dat zij gedragen werd door haar oudste zus Rika.

Herinneringen van Ernst Edelman

Door hem opgeschreven in augustus 2014. Ernst Edelman is de zoon van de Wageningse hoogleraar C.H. Edelman. Het gezin Edelman – totaal 8 personen – was ondergebracht bij P.J. den Hartog, Nieuwstraat A 256, nu 13.

C.H. Edelman (1903 -1964). Cornelis Hendrik (Cees) Edelman was aan de Landbouwhogeschool in Wageningen hoogleraar in de mineralogie, petrologie, geologie en agroteologie en Rector magnificus (1946-47). Hij was oprichter van de Stichting voor Bodemkartering. Prof. Edelman begeleidde 32 promovendi, waaronder in 1954

Leendert Japhet Pons (1921-2008). Een onderzoek van Dr. Pons naar de 'Oorspronkelijke hoeven- en boerderijverkevelingen van de rivieroever- en veenontginningen van de Hoge Heerlijkheid Herlaer' is in 2006 verschenen als extra uitgave van dit Nieuwsblad, Jrg. 17, nr. 4.

“Toen in 1939 de 2^e wereldoorlog uitbrak en de dreiging van uit het oosten voelbaar werd, kwam er mobilisatie en zijn de Grebbelinie en de Waterlinie in paraatheid gebracht. Wageningen lag in het schootsveld van de stellingen op de Grebbeberg en daarom besloten de autoriteiten een evacuatieplan te ontwikkelen. Er werd een barakkenkamp gebouwd op IJsselmonde en de bevolking van Wageningen en andere plaatsen in de Grebbelinie zou met rijnen daarheen vervoerd worden – als de Duitsers zouden binnenvallen. In de winter van 1939/1940 werden enkele rijnen gestationeerd in het havenkanaal van Wageningen. Rijnen zijn vrachtschepen, die door een sleepboot getrokken moeten worden, met soms wel 5 of 6 aken achter elkaar.

Op 10 mei 1940 vielen de Duitsers Nederland binnen en werd het evacuatieplan van kracht. Ik woonde toen als 9 jarige jongen in Wageningen waar mijn vader hoogleraar was. Het gezin bestond toen uit vader, moeder, 5 kinderen tussen 9 jaar en 13 maanden en een dienstbode. Wageningen was door de evacuatie autoriteiten in “blokken” verdeeld met blokhoofden. Toen het zo ver was moesten we in de loop van de 10^e mei achter ons blokhoofd naar de haven lopen. Hij hield een bord met een letter op een stok boven zijn hoofd zodat we bij elkaar konden blijven. Aan de haven werden we naar het ruim van een rijnaak geleid. Dat werd dus ‘kamperen’ op een houten vloer. Toen we vertrokken hoorden we al explosies van dynamiet op bomen, die de Genie op de weg liet vallen om de Duitse opmars te bemoeilijken. Van de tocht in het ruim van het schip is weinig te melden. We mochten niet naar buiten, dus het was maar saai. Alleen de vader van mijn vriend Jan Rothuizen¹¹ mocht aan dek want hij was bij de “burgerwacht”. Omdat hij een uniform droeg deed hij aan dek daar een burgerjas overheen. Stel je voor, dat ze hem vanuit een Duits vliegtuig zouden zien. Bij Schoonhoven werd 's avonds het hele konvooi afgemeerd aan de kade. We kregen te horen, dat we niet naar IJsselmonde konden omdat daar Duitse parachutisten waren geland.

De volgende morgen gingen we weer varen, maar weer stroomopwaarts en de rijnen werden verdeeld over dorpen langs de Lek. Wij kwamen met nog enkele andere aken terecht in Ameide. Deze vluchtelingeninvasie moet dus voor Ameide en die andere dorpen geheel onverwachts gekomen zijn. In mijn herinnering ging alles heel ordelijk. Ons gezin werd aan de kade opgewacht door een meneer Den Hartog, boekhouder bij een bedrijf in Schoonhoven (later had hij als zelfstandige een boekhoud- en assurantie kantoor in Ameide). Hij had op een lijst ontdekt, dat er een professor bij was en dat leek hem wel interessant. Hij nam ons mee naar zijn huisje aan – als ik me goed herinner – de Nieuwstraat¹². Hij woonde daar nog maar kort met zijn jonge vrouw want ze waren nog niet zo lang daar voor getrouwd. Dat huisje was meteen “overbevolkt” door ons grote gezin. Ik herinner me, dat mevrouw Den Hartog het emotioneel moeilijk had, dat haar nieuwe spulletjes ineens in gebruik genomen waren door ons allemaal. Ik bewaar goede herinneringen aan het verblijf bij de familie Den Hartog.

Het hele dorp was dus ineens vol met vreemden. Er waren overdag altijd veel Wageningers op straat, die met elkaar de toestand en de geruchten doornamen. Er was natuurlijk ook plotseling een probleem met voedselvoorziening. Hoe dat werd opgelost is mij ontgaan, maar ik weet nog wel, dat de blokhoofden een belangrijke rol speelden bij de verdeling. Ik kan me ook niet herinneren, dat er gemopperd werd, zowel de evacués als de inwoners van Ameide hebben

11 Het gezin J. Rothuizen was ondergebracht bij A. Spek, Tiendweg 64 (nu Hogewaard 2/4), Tienhoven.

12 P.J. den Hartog en echtgenote woonden in 1940 in de Nieuwstraat A256 (nu 13), Ameide.

de toestand gelaten aanvaard. Boven in de toren van de kerk zaten militairen op de uitkijk, maar als er een Duits vliegtuig aankwam doken ze weg om niet gezien te worden. Op 14 mei werd Rotterdam gebombardeerd en vanaf de Lekdijk zag je in het westen een brede zwarte rookwolk opstijgen – beangstigend. Mijn vader werd onrustig want zijn hele familie woonde in Rotterdam. Den Hartog zorgde voor vervoer naar Schoonhoven en daarna is mijn vader met de bus naar Rotterdam gegaan. Gelukkig waren alle familieleden er goed vanaf gekomen. Die dag capituleerde het Nederlandse leger en dat drukte uiteraard de stemming van evacués en inwoners. We zijn nog enkele dagen in Ameide gebleven en daarna zijn we met dezelfde rijnen teruggegaan naar Wageningen. Daar konden we zien, dat vooral het centrum van

Wageningen behoorlijk beschadigd was. Vervolgens nam ieder de draad van het gewone leven weer op.

Wij hebben nog lang contact gehouden met de familie Den Hartog. Hij moest voor zaken wel eens in de buurt van Wageningen zijn en dan kwam hij altijd even langs. Helaas is hij veel te jong gestorven. Ik ben op zijn begrafenis geweest. Ongeveer 15 jaar geleden ben ik op een fietsvakantie in de Alblasserwaard nog eens in Ameide wezen kijken. Aan de haven zag alles er nog bijna net zo uit als in 1940 – ik zag in mijn verbeelding die rijnen daar nog liggen. Ik heb ook geprobeerd dat huisje aan de Nieuwstraat te vinden, maar ik wist het huisnummer niet. Toch denk ik het teruggevonden te hebben.”

De bevolking van Wageningen telde in april 1940 14.550 personen. Daarvan woonden er 13.400 in het te ontruimen gebied. Uiteindelijk werden 12.400 personen geëvacueerd.

GEMEENTE WAGENINGEN

Waarschuingsbevel.

De afvoer der burgerbevolking kan ieder oogenblik door de Regering worden gelast.

U moet **onmiddellijk** alles pakken en verzamelen wat U mede moet nemen (zie achterzijde groene kaart) en U geheel gereed maken voor het vertrek zoodat U (met Uw gezin) terstond den groepsleider kunt volgen, zoodra deze komt om de groep te verzamelen. Van dat tijdstip af dient U **alle bevelen van hoofd- en groepsgeleiders stipt op te volgen.**

Na het sluiten van Uw huis levert U de huissleutel met het daaraan gehechte adres (naam straat en huisnummer) in bij den groepsleider.

Denkt er vooral aan bij vertrek de hoofdkranen van gas- en waterleiding af te sluiten. Brandende kachels petroleumstellen, theelichtjes e.d. moeten worden ge-doofd.

Een ieder gedrage zich zoo rustig mogelijk.

De Burgemeester.
M. J. IJZERMAN.

Nog wordt opgemerkt, dat

Zij op wier distributiestamkaart in den rechterbovenhoek een A is gestempeld tot nader order in Wageningen moeten blijven.:

Zij op wier distributiestamkaart in den rechterbovenhoek een B is gestempeld **hier niet achter mogen blijven**, behalve degenen Die hier een speciale taak hebben.

In Ameide/Tienhoven werden 1356 Wageningers ondergebracht.

- Langerak 1100
- Nieuwpoort 400
- Ottoland 700
- Groot-Ammers 1100
- Streefkerk 2700
- Schoonhoven 700
- Krimpen aan den IJssel 1500
- Lekkerkerk/Ouderkerk a/d IJssel 750
- Nieuwerkerk aan den IJssel 300
- Moordrecht 350
- Zevenhuizen 750
- Moerkapelle 350
- Benthuizen 100

Evacués uit Wageningen in Ameide (12 t/m 16 mei 1940)

Adres	nr. nu	bewoner	evacué + familieleden	sub.	totaal
WIJK A					
Dam					
A5	4	de Jong,	P.G.J. Ariens, E.J. Snellenberg, G Weel, M.H.	+1 1 1	2 1 (4)
A6	5	Wed. de Jong, A.P.	Holdijk, B. Ariens, M.	+2 1	3 (4)
A318	10	Kruijt, C.A.M.	Bast, J.C. Kerkstra, Cl. Neep, G.	1 1 1	1 1 (3)
A321	12	Langerak, A.	Bulten, J.	+1	2 (2)
Oudendijk					
A15	4	Pince vd Aa, P.	v.d. Snee, J. v.d. Snee, J.		1 1 (2)
Benedendam					
A17	1	Verhoef, K.	Wed. v.Schuijlenborgh Mej. v. Beek, T.J.	+1	2 2 (4)
A21a	-	den Boer, H.	v.d. Kolk, G.	+2	3 (3)
A35	21	Brouwer, P.	Daniels, S.J.	+1	2 (2)
Prinsegracht					
A39	1	Rijnhout, B.W.M.	Gortemuller, W.	+2	3 (3)
A40	3	den Hartog, A.J.	Ariens, L. Daniels, A.		1 1 (2)
A47	17	de Bie, W.	Pas, K.	+1	2 (2)
A50	23	Roth, L.	Weesjes, Joh		1 (1)
A52	27	Terlouw, G.	Rijmer, Joh.	+4	5 (5)
A53	29	de Lange, J.	v.d. Wal, D.	+1	2 (2)
A54	33	de Lange, N.	v.d. Wal J. Roelofs, W.	+1 +1	2 2
A60	45	Streefkerk, W.	overige ld gez. Roelofs Huntelerslag, J.		4 2 (2)
A61	47	v.d. Heuvel, G.	v.d. Wal, J.	+1	2 (2)
A68	61	Streefkerk, A.H.	Wed. Dellaer		1 (1)
A75	75	de Wit, N.	Schut, T.	+1	2 (2)
A77	79	van Gent, C.	Groeneveld, J.K.	+4	5 (5)
A82	89	Terlouw, G.C.	Berends, C. Mej. Griesel, J. Wed. Vries, P.J. Wien, H.J. Pastoors, Th.J. Brakel, J.G. Nijhuis, H.F. Mej. Keukens, J. Koenders, Th.J.	+1 +2 +6 +8 +6 +8 +1 +9	2 1 3 7 9 7 9 2 10 (50)
A84	30	Oosterom, Jac.	Moet, J. Delissen, S.W. Lintmeijer, A. Mej. Pijneed, M.E. Mej. Kesting, D. v.d. Hoef, J. Andriessen, J.	+3 +4 +2 +4 +3	4 5 3 1 1 5 4 (23)
A85	26	Vermaat, P.C.	Weerd, A.J. v. Holland, J.W. Sommen, L.C. Bosman, M.	+3 +4 +3 +1	4 5 4 2 (13)
A86	24	Verheij, C.			2 (2)
A87	22	Wed. Labee, C.			

Adres	nr. nu	bewoner	evacué + familieleden	sub. totaal
A88	20	Oosterom, H.	Beijer, C. +2	3
			v. Tuijl, H.A. +8	9
			Lammerts, W.M.	1
			Beek, W. +1	2
			De Jonge, B. +3	4
			Wed. Schuilenborg +1	2
			Beumer, B. +5	6
				(27)
A89	18	Veen, P.C.	v.d. Muijenberg, L.W.	1
A90	16	Streefkerk, H.	Mevr. Bruining, A.C.	1
A92	14	Streefkerk, G.	Fresen, A.F. +6	7
A95	8	de Bruin, M.	Rooijen, E. +2	3
A96	6	de Jong, P.	Schoemaker, H. +2	3
			Willemse, J.H. +1	2
				(5)
Molenstraat				
A99	1	Gez: Verhoef	Wed. Elberg, W.C. +1	2
A102	7	Labrie, C.	Hooijstede, H.A. +2	3
A103	9	Zweeren, C.A.	Hooijstede, H.A. +1	2
A104	11	Mesker, H.C.	Goossens, J.A.A.H	1
A105	13	Roth, W.A.	v.d. Berg, G.A. +2	3
A106	17	Grootendorst, L.A.	Wessels, Adr.	1
			Schuurer, J. +1	2
				(3)
A106a	2	de Jong, L.	Vromans, C.J. +1	2
			Reijnders, A.	1
				(3)
A107	19	Wed. Oosterom, H.J.	Baerendse, J.P. +1	2
A108	21	v. Vliet, Adr.	Schiphorst, A.E. +1	2
A109	23	Wed. Labee, J. dienstb.	Burg. Wagen.	1
A110	25	Peterse, M.	Wed. Maassen, J.W. +1	2
A111	29	Wed. Woudenberg, G.J.	Meertens, A.A. +1	2
A111a	8	v. Bruggen, A.P.	te Riet, A.J. +5	6
A117	14	v.d. Vliet, M.	Hoogerheide, J.H. +1	2
A124	41	Streefkerk, P.	Butsel, J. +2	3
A130	49	Verheij, W.	Ayelink, C.C. +1	2
			Stuart, J.H. +2	3
				(5)
A134	57	Wed. de Groot, T.	Huijbers, W. +5	6
			Mulders, A.	1
				(7)
Parimasiebaan				
A136b	5	de Groot, C	Bakker, N. +1	2
A136d	9	Van Roojen, H.	Wed. Veenman +1	2
				(2)
Achterweg/ J.W v Puttestraat				
A140	2	Molenaar, C.	v.d. Peppel, H.F. +3	4
A141	4	Rozendaal, C.	IJzendoorn, J. +1	2
			Koppejan, H.	1
			Ponsterie, J. +6	7
				(10)
A145	11	Roodhorst, J.	Dibbink, D. +3	4
A146	13	Wed. Groeneveld	mevr. v. IJzendoorn	1
			Koppejan, C.A. +1	2
				(3)
A147	15	Streefkerk, C.	v. Nellestijn, A. +3	4
A148	17	v. Middelkoop, B.	Laseur-Keuler, G	1
A149	19	de Jong, C.	Maarschalk, H. +1	2
A150	21	Wed. Veen, K. Mej.	Kobus, C	1
			Scholte-Verhoeve, A.C.	1
				(2)
A152	25	Streefkerk, A.	Wed. v. Hulzen, L. +1	2
A157	31	Pellikaan, C.	Bakker, A. +1	2
A159	35	Diepenhorst, G.H.	Haar, J. +2	3
A162	37	Diepenhorst, H.	de Klerk, P. +5	6
A163	39	de Kruijk, T.	Mej. Jansen, H.G.	1
A171	55	Roodhorst, J.	Brouwer, P. +3	4
A172	57	den Boer, H.	Mej. Lokhuis, M.P.	1
			Mej. Eversman, G.A.A.	1
				(2)
A177	67	v. Gelderen, P.	Schoeven, P.A.C. +2	3
A202	24	de Groot, J.	Holleman, A. +1	2
				(2)

Adres	nr. nu	bewoner	evacué + familieleden	sub.	totaal	
A210	87/89	Verboom, C.	Wed. Beumer	+4	5	
			Greeve, G.J.	+3	4	
			Huntelerslag, J.	+5	6	(15)
A211	87/89	Verboom, C	Verhaaf, B.	+3	4	
			Peters, G.	+9	10	
			Bosch, H.	+3	4	
			Brouwer, M.	+2	3	(21)
Peperstraat						
A226	-	Wed. Vroon, K.	v. Kraanen, W.	+3	4	(4)
Nieuwstraat						
A234	30	wed. v.d. Zouwen	Braam, A.J.	+1	2	(2)
A235	39	Verheij, P.	Jansen, J.J.		1	
			Meijer, Wilh.		1	
			Meijer, G.H.		1	(3)
A238	26	de Kruijk, Adr.	Bosman, D.	+3	4	(4)
A243	24	v. Steenis, C.	Mulder, E.	+2	3	(3)
A244	22	van Zijl, H.	Kapelle, D.		1	(1)
A245	27	Quint, R.	v. Doorn, E.H.	+2	3	(3)
A251	16	den Boer, K.	Borma, K.	+2	3	(3)
A255	15	Lakerveld, I.	Groenwolt, L.	+1	2	
			Groenwolt, F.		1	(3)
A256	13	den Hartog, P.J.	Edelman, C.H.	+7	8	(8)
A267	1	Mej. Roodhorst, B.	Walraven, G	+1	2	(2)
A270	2	v. Dijk, T.	Willems, C.	+3	4	(4)
Franschestraat						
A274	18	v.d. Graaf, P.	Veenman, J.E.	+5	6	(6)
A275	20	Mesker, J.	Baalman-Bakker, H.	+1	2	(2)
A276	22	Langerak, G.J.	Snoek-Buitenhuis, W.		1	
			Espels, G.	+2	3	(4)
A278	26	de Kuiper, M.	Baalman, Chr.	+1	2	(2)
A279	28	wed. v. Zessen, T.	Schut, G.	+3	4	(4)
A281	31	v. Toor, C.	te Wechel, B.L.	+2	3	(3)
A287	23	v.d. Hek, A.	Dirksen, H.		1	
			v. Lente, F.J.	+1	2	
			Honing, J.A.	+3	4	(7)
A288	21	de Lange, T.	Wieringa, G.	+1	2	(2)
A289	19	Veen, J.	v.d. Meijer, A.		1	
			Kamberg, J.		1	(2)
A291	17	Mesker, P.D.	Penraad, S.J.	+1	2	(2)
A292	15	Mesker, J.	Koolen-v.Zetten, H.C.		1	(1)
A293	13	Bouter, H.	Verhoeven, W.B.L.	+2	3	(3)
A296	9	den Oudsten, J.	v.d. Bos, H.	+1	2	
			v. Hees, C.		1	
			Schouten-Rottstegge		1	(4)
A298	7	Streefkerk, A.	v.d. Bos, E.	+3	4	(4)
A299	5	Streefkerk, N.	v. Kleef, A.	+1	2	(2)
A301	8	Pek, H.	Mugge, J.		1	
			Capel, F.		1	
			Bloemers, M.		1	
			v.d. Heiden, F.		1	(4)
A302	6	Streefkerk, B.	Verheij-v.d.Steen, J.		1	
			v.d.Steen, J		1	(2)
A304	3	Oosterom, J.F.	Wessels, M.	+3	4	(4)
A305	1	v. Delsen, J.	v. Poeteren, N.	+1	2	
			Wieringa, K.T.	+1	2	(4)
Kerkstraat						
A306	2	Mej. Streefkerk, A.	Kooij, M.G.	+1	2	(2)
A311	12	ds. Poot	Bos, C.C.H.	+6	7	
			Kooiman, L.N.		1	(8)

Adres	nr. nu	bewoner	evacué + familieleden	sub.	totaal
Voorstraat					
A326	5	Qu�r�	Oostendorp, C	+7	8
			Kuijper, D	+1	2
			Beversluis, B.	+3	4
			Wijnen, Th.	+3	4
			Kleijer, J.	+2	3
			v. Tongerlo, P.J.		1 (22)
A327	6	Kraak, M.	Vorkoren, C.	+5	6 (6)
A330	9	de Jong, T.	v. Kregter, A.	+1	2 (2)
A331	10	Lakerveld, D.	Verheij, C.	+2	3 (3)
Lekdijk					
A332	36	v.d. Berg, B.	Smith, W.J.	+3	4 (4)
WIJK B					
Tiendweg Hogewaard					
B3	4	Kool, A.F.	Jansen, F.	+2	3
			v.d. Meijde, A.	+11	12
			v. Oeveren, J.	+2	3
			Mekking, D.G.	+4	5
			Bujing, Th.	+1	2
			Vermeer, H.	+4	5
			Rijksen, C.		1
			Wed. Lammers, T	+2	3
			Jordaan, M.		1
			Jansen, D.W.	+1	2
			Dalum, J.		1
			Rootbeen, B.	+3	4
			Geurtsen, G.	+4	5 (47)
Paramasibaan					
B5	4	Streefkerk, H.	Veenstra, G.	+2	3 (3)
Broekscheweg					
B39a (Broek)	3	Terlouw, Nic	Ijzendoorn, A.	+1	2 (2)
B39 (Broek)	5	Pek, N.	v.d.Bosch, J.		1 (1)
B38	7	v. Gelderen, C.	Wed. Dammingh, A.	+1	2 (2)
B37	9	de Groot, S.	Wed. Daniels, G.	+1	2 (2)
B36	11	de Greef, B.	Bausch, C.	+1	2 (2)
B35	13	Wed. van Es, A.B.	Vermeer, T.	+1	2 (2)
B34	15	Streefkerk, W.	v.d. Berg, G.	+4	5 (5)
B32	19	Maat, C.	Lammerts, H.	+4	5
			Sirre, G.	+2	3 (8)
B31	21	v.d. Leeden, P.	Wijmveen, B.		1 (1)
B30	23	Verheij, P.	Walen, J.B.		1
			van Mansvelt, J.F.		1 (2)
B26	31	van Mourik, G.	Gerritsen, W.	+1	2 (2)
B25	33	v.d. Leden, H.	Siepman, T.	+4	5 (5)
B24a	35	v.d. Zijden, C.	Bielderman, G.	+3	4 (4)
B24	37	Versluis, A.	Hovenstad, J.	+2	3 (3)
B23	41	de Vroome, K.	Dulk, W.	+1	2 (2)
B22	42	Labee, M.	Gerritsen, W.	+1	2 (2)
B21	43	de Lange, C.	Veldhoven, D.	+1	2 (2)
B20d	47	Blejenberg, J.	Wijnhold, H.	+2	3 (3)
B20c	49	de Vroome, M.J.	Wijnhold, H.	+1	2 (2)
B20b	51	v.d. Grijn, J.	v. Dalem, G.	+2	3 (3)
B20a	53	Weeda, A.	Bauw, P.	+1	2 (2)
B20	55	Bouwmeester, W.	Bauw, P.	+1	2 (2)
B19	57	Zweeren, C.	Bauw, P.	+1	2 (2)
B17	61	v.d. Nadort, J.	Vermeulen, W.		1
			Beerens, G.		1 (2)
B13	69	de Groot, T.	Bentinga, H.	+3	4 (4)

Adres	nr. nu	bewoner	evacué + familieleden	sub.	totaal
Liessteeg/Pr. Marijkeweg					
B41	3	de Groot, B.	v. Druten, G.W.J.	1	
			Snijders, J.M.	+2	3 (4)
B42	5	Biesheuvel, B.	Wed. Horning, M.	+1	2 (2)
B43	7	v.d. Hek, J.	Bosman, C.	+3	4 (4)
B44	9	Heijkoop, A.	Borgers, Joh.	+3	4 (4)
B46	13	Hartkoorn, P.A.	Kamminga, J.	+4	5 (5)
B48	17	Versluis, H.	Snelders, C.W.M.	+1	2 (2)
B49	19	den Hartog, J.L.	Caspers, C.	+1	2 (2)
B50	21	Rietveld, J.	Stikma, J.C.		1 (1)
B51	23	Westerhout, N.	Horning, C.	+1	2 (2)
B52	25	Bogaard, H.	Wed. Meurs, W.H.		1
			Van Druten, A.		1 (2)
B53	27	v. Bladeren, P.	v. IJzendoorn, T.	+1	2 (2)
B54	29	Tukker, A.	Schwink, G.	+1	2 (2)
B55	31	Labee, G.	van Druten, B.	+1	2 (2)
B55a	33	v. Heusden, J.A.	Hijnekamp, G.	+2	3
			Balder, M.		1 (4)
B55b	35	Kersbergen, C.	v. IJzendoorn, T.	+1	2 (2)
B57	37	Woudenberg, C.	Vermeer, A.	+2	3 (3)
B58	39	de Groot, R.	Vos, R.	+1	2 (2)
B60	43	Diepenhorst, H.	v.d. Peppel, J.	+2	3 (3)
B61	45	v.d. Grijn, F.	v.d. Peppel, N.M.	+1	2 (2)
B61a	47	v.Bruggen, A.	Staal, K.G.	+3	4 (4)
B56a	4	Weeda, K.	v. Laar, J.B.G.	+3	4 (4)
B65	55	Gersie, A.	v. Voorthuizen, M.		1 (1)
B66	57	Vroon, P.	Reitsma, A.	+2	3 (3)
B67	59	Veenvliet, D.	Berger, M.		1
			Flon, H.	+2	3 (4)
B68	10	Boote, J.W.	Greevers, J.W.	+2	3 (3)
B69	61	Vroon, A.	GrandJean, A.J.		1 (1)
B70	63	Lakerveld, I.	Poldervaart, J.E.		1
			Dijkerman, H.J.		1 (2)
B71b	14	Roodhorst, G.	Heij, J.H.		1 (1)
B72	65	v.d. Leeden, D.	Varrenhorst, M.	+1	2
			Varrenhorst, H.M.		1
			Schuurmans, H.B.		1
			v.d. Meer, J.		1 (5)
B75	71	v.d. Leeden, A.	Lucas, G.J.	+1	2 (2)
B77	75	Lakerveld, F.	Bieringa, D.T.		1 (1)
B78	77	de Lange, G.	v. Houten-Biller, W	+3	4 (4)
B79	79	v. Bruggen, G.C.	v. Heijning, Joh		1
			Veen, H.		1 (2)
B80	81	Wed. v.d. Zijden	Gijsbertsen, H.	+1	2 (2)
WIJK C					
Vaarsloot					
C1	2	de Wit, A.	Mej. Kersten, J.Th.	1	
			v. Rijswijk, M		1 (2)
Lekdijk					
C11	28	de Jong, G.J.	de Kok, L.	+3	4 (4)
C14	26	Streefkerk, C.	Reinders, E.	+1	2 (2)
C16	24	Streefkerk, P.C.	Wien, H.	+3	4 (4)
C22	20	de Kruijk, A.	van Houten, T		1
			Lokhart, S.C.		1 (2)
Sluis					
C47	16	Baas, H.	Bigholt, H.		1
			Wed. v. Megeren, H.		1 (2)
C51	10	Lakerveld, A.	Herk, C.	+1	2 (2)
C52	8	Versluis, C.	Hakstegen, G.	+1	2 (2)
C65	17	Dijksman, A.A.	de Vries, W.	+4	5 (5)

Adres	nr. nu	bewoner	evacué + familieleden	sub. totaal
C67	21	Bor, W.	Modderkolk, A.G. +3 Verhaaf, W. +1 Modderkolk, Jr. +4	4 2 5 (11)
Zouwendijk				
C71	16	den Braven, C.	van Ginkel, J. +1	2 (2)
C73/74?	45	Jongkind, N.	Heij, R. +5	6 (6)
C75	12	v.d. Ham, K.	Wed. Versteeg, A. Wed. Bulten, H.	1 1 (2)
C76	43	den Hartog, A.	Looijen, L. +1	2 (2)
C77	41	de Groot, G.	Looijen, L. +1	2 (2)
C78	10	den Haak, H.	Huiberts, H. +1	2 (2)
C83	6	van Veen, A.	v.d. Brink, H. +2	3 (3)
C85	33	Versluis, C.	Wed. Breunisse, D. Wed. v. Laer, W.	1 1 (2)
C93	19	Jongkind, G.	Mol, A. +3	4 (4)
C94	17	Buijserd, J.W.	Ausma, A. +3 overige 7 ld. van gezin	4 7 (11)
C98	5	Wed. den Hartog, P	Ruijsch, J. +2 overige 4 ld. van gezin	3 4 (7)

Totaal in Ameide: 769 personen, verdeeld over 286 gezinnen (waarvan 85 alleenstaanden) op 189 adressen. Van de 769 evacués hadden er 572 een bed met dekens en 197 een strozak.

Evacués uit Wageningen in Tienhoven (12 t/m 16 mei 1940)

Adres	nr. nu	bewoner	evacué + familieleden	sub. totaal
Hoogendijk/Lekdijk				
No.2	2	den Braven, D.	Heg, G. +2 Ruisch, D. v. Kleef, D.J. +6 v. Tintelen, E. +1	3 1 7 2 (13)
No.3	3	de Hoop, C.	v. Kooten, J. +3 v. Maanen, G. +4 v.Engelen-v.Veen, C. +3 Looijen, H. +2 Agelink, J. +1	4 5 4 3 2 (18)
No.5	5	v.Straten, A.	v.d.Kolk, C. +2	3 (3)
No.6	6	Wierks, P.	Albers, A. +2	3 (3)
No. 7	8	v. Middelkoop, B	Donkervoort, G. +2 Wessels, L. +5 Schans, A. +5 Steenis-v.Wijk +2 Beumer, B. +2 Bessling-v.Ouden	3 6 6 3 3 1 (22)
No.8	-	Versluis, D.	Hardeman, A.L. +5	6 (6)
No.9	10	Roest, C.	de Kloet, H. +2 v. Dinter, J. +4 v. Dinter, W.H. +1 v. Rijswijk, W. +3	3 5 2 4 (14)
No.10	11	Wierks, L.P.	Bosveld, E. +2 Gennink, H. +2 Bos, J. +1 Vierbergen, J.W. +1 Schans, J. +3 Wolven-Hulstrof, G. +1	3 3 2 2 4 2 (16)
No.12a	13/14	Rijneveld, H.	v. Dreven, T. +3 Weijman, D. +9 Veenendaal, H. +3 de Leeuw-Bon +2	4 10 4 3

Adres	nr. nu	bewoner	evacué + familieleden	sub.	totaal	
No.13a	16/17	Beijen, P.	v. Delft, C.	+4	5	(29)
			Jansen, R.	+2	3	
			Woudenberg, Z.	+3	4	
			overige ld. Woudenberg		3	
			Beekman, A.J.	+5	6	
No.13b	18	de Wit v.d. Hoop, J.	Schans, D.G.	+4	5	(18)
			de Bruin-v.d.Weide	+2	3	
			Timmer, H.	+1	2	
No.14a	20	Buijserd, K.	Ondenstal, P.	+1	2	(7)
			v. Reemst, J.	+1	2	
			Mol-Looijen, J.		1	
			Hajer, C.		1	
No.14	21/22	Bikker, J.H.	Jansen, M.	+2	3	(10)
			v. Kleef, W.	+2	3	
			v.d. Peppel, IJ.	+1	2	
			v. Geeldijk, C.	+1	2	
			v.d. Berg, E.	+4	5	
No.15	23	Lakerveld, A.	v. Nieuwenhuis, H.	+2	3	(15)
			Donkervoort, C.	+2	3	
No.16	25	de Jongh, D.	de Jong, G.H.	+2	3	(3)
No.18	26	Schep, A	Bosman, C.	+2	3	(37)
			v.d.Meijere, K.	+5	6	
			v.d. Vliet, W.	+1	2	
			Olderen, R.	+2	3	
			Olderen, H.	+3	4	
			Smit, A.H.	+3	4	
			v.d. Weerd, J.	+2	3	
			Victor, H.	+1	2	
			Biesheuvel, C.H.	+2	3	
			v. Bleek, C.	+3	4	
			Vermeer, H.	+1	2	
			Merkestijn		1	
			v.d. Peppel, M.	+1	2	
			Wed. Vleemensch, Z.		1	
			Eimers, A.G.	+2	3	
			v. Dijk, H.	+4	5	
			Nieuwenhuizen, J.W.	+1	2	
Berghuis, J.	+2	3				
Wed. Veerbergen, J.C.	+1	2				
Selbook, H.A.	+3	4				
v.d. Vliet, P.	+2	3				
Wed. Burgstede, W.K.		1				
No.17	27	't Lam, J.	v.d. Heide, A.		1	(27)
			Meurs, G	+3	4	
			Beijer, A.	+3	4	
			Beijer, G.		1	
			Beumer, T.	+2	3	
			Huibers, C.	+1	2	
			Wed. Beumer, T.	+2	3	
			v.d. Abeij	+5	6	
			Wed. v.Amersfoort, H.F.	+2	3	
			Zeevat, C.	+4	5	
No.19	29	v. Bergeijk, G.	Selfhout, Av.	+5	6	(26)
			v. Zon, J.	+6	7	
			v. Harn, G.	+4	5	
			Gulijk, E.M.	+4	5	
No.20	30	Wink, A.	Leeuw, A.D.	+3	4	(28)
			Jochems, Fr.	+1	2	
			Willemsen, W.	+3	4	
			Willemsen, E.P.	+5	6	
			Randewijk, D.	+7	8	

Adres	nr. nu	bewoner	evacué + familieleden	sub. totaal
			Meurs, St.	+3 4
			Veldhuizen, W.	+2 3
			v.d. Pol, A.J.	+9 10
			Ravenswaaij, W.	+4 5
			Lodder, C.	+5 6
No.25/26	36	Lakerveld, C.	v. Dreven, Z.	+1 2 (52)
			Joekens, Fr.	+2 3
			v. Dreven, G.	+4 5
			v. Olderen, J.D.	+5 6
			v. Grootheest, H.	+7 8
			Jansen, J.	+2 3
			Jansen, J. en G.	+1 3 (30)
No.33	43	Spek, L.	Ultee, P.G.	+3 4
			Elzenaar, W.	+1 2
			v. Aggelen, C.	+8 9
			Nieuwenhuizen, J.	+5 6
			Keij, J.	+2 3
			Keij, B.J.	1
			v. Schaik, J.G.	+6 7
			Wien, J.	+3 4
			Geurtse, W.	+5 6
			Gunther, S.	1
			v. Hoogdalen, H.	+2 3 (46)
No.41	52	v.d. Leeden, J.C.	v. Dorland, G.	+2 3 (3)
No.45	66	v. Straten, J.	de Zeeuw, B	+2 3 (3)
No. 55a	72	Bouwmeester, A.	Pepplinhoven, B.	+3 4
			Hovestad, J.	+2 3
			Gunther, C.	+5 6
			Laurens, A.	+3 4
			Schouten, M.	+5 6
			Pepplinkhoven, J.J.	+9 10
			v. Leeuwen, G.H.	+3 4
			Holleman, A.	1
			Elsenaar, E.	+7 8
			v. Kooten, H.	+1 2 (48)
Tiendweg /Hogewaard				
No.64a	2/4	Spek, G.H.	Beijer, W.	+3 4
			Onderstal, B.	+2 3
			Driever, G.H.	+5 6
			Adriaans, W.	+7 8
			v. Nieuwenhuizen, L.	+1 2
			v. Lonkhuizen, F.	+3 4
			Heg, H.	+3 4
			Leander, M.	+2 3
			Oldenhanning, L.G.	1
			Vlasvled, W.P.N.	1
			Lamberts, H.	1 (37)
No.64	2/4	Spek, A.	Rothuizen, J.	+4 5 (5)
No.65a	14	Wed. Versluis, G.J.	Wennekes, J.	+3 4
			Rijsenis, J.A.	+1 2
			De Graas, N.	+2 3
			Sierie, G.	+1 2
			Vi�tor, P.K.	+1 2
			Lamers, P.G.	+1 2
			v. Laar, W.	+1 2
			Ruisch, M.	+7 8 (25)
No.66a	16	Kool, A.F. (T.J.?)	Onderstal, A.	+3 4
			Wolve, C.	+5 6
			v. Brakel, G.J.	+2 3
			Kleinrensink, H.	+4 5
			Troost, A.	+1 2

Adres	nr. nu	bewoner	evacué + familieleden	sub. totaal		
No.67	18	Kortleve, A.J.	Beumer, L.	+3	4	(24)
			Wed. Lambrechts, E.		1	
			v. Es, L.F.N		1	
			M�ller, W.B.	+1	2	
			v.d. Weerd, A.J.	+5	6	
			Huiberts, C.	+2	3	
			Jansen, A. en E.	+1	3	
			Wed. Cohen, L.	+3	4	(20)

Totaal in Tienhoven: 587 personen, verdeeld over 160 gezinnen (waarvan 17 alleenstaanden) op 29 adressen. Van de 587 evacués hadden er 104 een bed met dekens en 483 een strozak.

Overzicht evacuatie Wageningers in Ameide en Tienhoven:

- Evacués Ameide: 769 pers. in 286 gezinnen, waarvan 85x 1 pers., op 189 adressen
- Evacués Tienhoven: 587 pers. in 160 gezinnen, waarvan 16x 1 pers., op 29 adressen

Totaal: 1356 pers. in 446 gezinnen, waarvan 101x 1 pers., op 218 adressen

Ook volgens brief burgemeester waren er 1356 in Ameide en Tienhoven. (N.B. De burgemeester van Wageningen die onderdak kreeg bij burgemeester Luyendijk, Voorstraat A328, is niet in de gemeentelijke lijst opgenomen. De dienstbode van de burgemeester van Wageningen was bij ondergebracht bij wed. Labee, Molensstraat A109).

Op 1 januari 1939 had Ameide 1789 inwoners in ca. 520 woningen en had Tienhoven 373 inwoners in ca. 70 woningen. Als percentage inwoners was het aantal evacués in Ameide 43,0 % en Tienhoven 157,4%. De opvang in Ameide en Tienhoven was heel verschillend van aard en werd mede bepaald door de verschillen in bebouwing. In Ameide merendeels woonhuizen en enkele boerderijen, in Tienhoven merendeels boerderijen en enkele woonhuizen. Daardoor verbleven er in Ameide gemiddeld 4,1 personen per adres en in Tienhoven 20,2. In Ameide waren er 5 adressen (van de 189) waar 20 of meer evacués gehuisvest waren, bij de dijkopzichter, (Voorstraat) en de boerderijen van Verboom (Achterweg), H. en Jac. Oosterom en G.C Terlouw (Prinsegracht) en A.F. Kool (Hogewaard). Het hoogste aantal – 50 personen – was ondergebracht bij G.C. Terlouw. In Tienhoven waren er 14 adressen (van de 29) waar 20 of meer evacués gehuisvest waren. Het hoogste aantal – 52 personen – was ondergebracht bij A.Wink (Hoogendijk no. 20 nu Lekdijk 30).

Gemeenten waar Wageningers gedurende de evacuatie van 1940 waren ondergebracht.

VERSLAG

van hetgeen zich in verband met de evacuatie van de bevolking uit de gemeente Wageningen in de gemeenten AMEIDE en Tienhoven heeft voorgedaan

=====

Op Zaterdag, den 11 mei 1940 werd mij door den Burgemeester van Wageningen medegedeeld, dat de bevolking van die gemeente geëvacueerd zou worden naar verschillende gemeenten langs de Lek, waarbij ook de gemeenten Ameide en Tienhoven waren ingelast.

Deze gemeenten waren op een dergelijke onverwachte komst van een 1356-tal burgers niet voorbereid, want als toevluchtsoord voor de bevolking van Wageningen was o.m. het eiland IJsselmonde aangewezen, welk eiland evenwel door de krijgsverrichtingen te Rotterdam en Alblasterdam, als zoodanig minder geschikt was geworden.

Direct werden door mij maatregelen getroffen, teneinde de vluchtelingen, die nog dienzelfden avond of den volgenden Zondag werden verwacht, zoo vlug en ordelijk mogelijk onderdak te verschaffen.

Door de invallende duisternis konden de booten, waarmede de gevluchte bevolking werd vervoerd, de gemeenten Ameide en Tienhoven 's avonds niet meer bereiken.

Op Zondagmorgen, den 12 mei 1940 omstreeks 11 uur verschenen de eerste booten met vluchtelingen aan den aanlegsteiger te Ameide.

De Wageningsche bevolking was verdeeld in groepen, die in alphabetische volgorde zich opstelde en zich daarna naar den Dam (het plein voor het gemeentehuis) begaf, teneinde vandaar naar de verschillende wijken van de gemeenten Ameide en Tienhoven te worden afgevoerd.

Dank zij de maatregelen, die door mij Zaterdags waren getroffen, mocht het mij gelukken binnen enkele uren alle aangekomenen een onderdak te verschaffen. Mijn bijzonderen dank en erkentelijkheid wil ik bij dezen uitspreken voor de medewerking, welke ik mocht ondervinden van de zijde van den Burgemeester van Wageningen en zijn ambtenaren.

Vanwege de gemeente Wageningen was een informatie-bureau ingesteld, met welke ik de voedselvoorziening besprak.

De eerste dag evenwel hadden reeds vele inwoners uit de gemeenten Ameide en Tienhoven eigener beweging de bij hun ondergebrachten voedsel en drinken verschaft. In den vervolge echter zou vanwege het informatie-bureau centraal worden ingekocht, waarbij dan aan de geëvacueerden het hen toekomende zou worden verstrekt, terwijl zij voor de bereiding daarvan zelf zorgden.

De aankoop van levensmiddelen en andere benodigdheden geschiedde op bonnen vanwege het informatie-bureau te verstrekken. Deze bonnen werden inmiddels met overlegging van een rekening door betrokken leveranciers op de secretarie ingeleverd. Een staat in duplo, vermeldende de gespecificeerde rekeningen gelieve U hierbij aan te treffen.

De luchtbeschermingsdienst der gemeenten Ameide en Tienhoven had in een der lokalen van de Openbare Lagere School een nood-hospitaal ingericht. De inrichting van dit nood-hospitaal heeft zijn nut bewezen, toen bleek, dat zich onder de bevolking van Wageningen een drie-tal patiënten bevond, die speciale verzorging en dokter's behandeling vereischten.

Gedurende de oorlogsdagen hield de daartoe geschikte geëvacueerde bevolking zich onledig met het graven van schuilloopgraven, waarbij op dat gebied deskundigen uit Wageningen de leiding hadden. Anderen zorgden voor het slachten van vee, dat noodig was voor de voedselvoorziening.

Na de overgave van Nederland, werd op Woensdag, 15 Mei 1940 een Commissie naar Wageningen gezonden, teneinde de algemeene toestand van de gemeente in oogenschouw te nemen. Nadat deze Commissie nog dienzelfden avond rapport had uitgebracht werd den volgenden dag overgegaan tot het nemen van maatregelen om de bevolking naar Wageningen terug te voeren.

Op Vrijdagmorgen, 17 Mei 1940, werd een algemeen appèl gehouden en om 8 uur vertrokken de bootten, na een 5 daags-verblijf in deze gemeenten, naar Wageningen.

Met betrekking tot de inkwartiering wil ik tenslotte nog opmerken, dat het niet mogelijk was alle vluchtelingen een behoorlijk nachtleger, waaronder dan te verstaan een bed met dekens, te verschaffen. Zodoende was het noodzakelijk, dat enkelen zich tevreden moesten stellen met een stroozak. Hiermede is bij de berekening van de vergoeding voor inkwartiering rekening gehouden, zooals vermeld in het afschrift van het regeeringstelegram van den cabzh.

Ameide / Tienhoven, den 15 Juli 1940

De Burgemeester van Ameide en Tienhoven;

w.g. C.W. Luyendijk

*M.J. IJzerman, burgemeester van Wageningen
(1 april 1938 – 2 december 1943).*

*C.W. Luyendijk, burgemeester van Ameide en
Tienhoven (1924 - 1957).*

De Joodse families Wallich en Meijer, meer dan 100 jaar inwoners van Ameide

Bram Provoost

Ieder jaar staan we bij de Dodenherdenking op 4 mei enige minuten stil bij de nagedachtenis van het Joodse echtpaar, Jacob Meijer en Anna Meijer-Wolf, die op 14 mei 1943 in Sobibor (Polen) door de nazi's zijn vermoord. Op 19 februari 2015 is er door de plaatsing van twee 'Stolpersteine'¹ voor de stoep van hun laatste woning, Voorstraat 2 te Ameide, een tastbare herinnering aangebracht. Maar wij zouden niet alleen deze twee moeten herdenken; zij waren de laatste leden van een Joodse familie die meer dan honderd jaar in Ameide gewoond en geleefd heeft. In 2001 is al eens een (gedeeltelijke) genealogie beschreven², maar in dit artikel wordt wat dieper ingegaan op deze 100-jarige familiehistorie.

We gaan hiervoor terug naar de jaren 1830. Bij de volkstelling van 1829 is er in Ameide nog geen sprake van een familie Meijer. Er is zelfs geen enkele inwoner die als godsdienstige gezindheid, zoals dat toen gevraagd werd, 'Israëlieten' heeft opgegeven. Van de 974 inwoners waren er 21 'Roomschen' en 953 'Protestanten'. Tien jaar later, bij de volkstelling van 1839, worden op het adres Molenstraat No. 38 D de volgende personen gemeld:

Naam	Voornaam	Leeftijd	Geboortepl.	Beroep
Wallich	Abraham	44 j	Leerdam	Slagter
Gelderen van	Elsje	49 j	Zevenhoven	zonder
Wallich	Sara	19 j	Woerden	zonder
Wallich	Jetje	13 j	Woerden	
Wallich	Johanna	10 j	Woerden	

De Burgerlijke Stand van Ameide vermeldt de naam Wallich al eerder. Op 17 april 1833 wordt in 38D Stijntje Wallich geboren, die op 6 juni 1833 is overleden, nog geen twee maanden oud. Getuigen bij geboorteaangifte en bij overlijden zijn Klaas en Aart Woudenberg, beiden metselaar van beroep. Klaas Woudenberg woont op No. 38B en Aart is de buurman op No. 38C. Een teken dat de familie Wallich op goede voet stond met de broers Woudenberg? Op No. 38A woonde nog Herman Woudenberg, de vader van Klaas en Aart. Het gezin Wallich moet dus tussen de geboorte van Johanna in 1829 en 1833 uit Woerden naar Ameide verhuisd zijn. Wat weten we over de tijd daarvoor?

Benjamin Abraham Wallich is op 7 febr. 1795 geboren te Leerdam. Hij trouwt op 31 maart 1819 te Jutphaas met de aldaar op 15 febr. 1796 geboren Johanna Salomon Hakker. Zij wonen enige tijd in Gorinchem waar op 2 juni 1819 een dochter Saartje wordt geboren die voortijdig komt te overlijden. Het gezin verhuist naar Woerden waar op 30 juli 1820 een dochter wordt geboren die ook Saartje wordt genoemd. Op 11 juni 1822 wordt opnieuw een dochtertje geboren die, twee maanden oud, op 12 aug. 1822 overlijdt. Kort daarop, 12 aug. 1822, sterft ook Johanna Hakker, 24 jaar oud. Geen erg gelukkige tijd voor het jonge gezin.

Na ruim een jaar weduwnaarschap trouwt Benjamin Abraham Wallich op 12 nov. 1823 te Nieuwveen (nu een dorp in de gemeente Nieuwkoop) met de 5 jaar oudere, te Zevenhoven (ZH), (nu ook een dorp in de gemeente Nieuwkoop), geboren Elsje van Gelderen. In Woerden wordt op 27 juli 1816 een dochter Jetje geboren en op 28 maart 1829 een dochter (Jo)Hanna. Waarom het gezin Wallich besluit om naar Ameide te verhuizen is niet bekend. Had Elsje van Gelderen misschien familie (in ieder geval naamgenoten) in Ameide of had Ameide een 'slagter' nodig? Het gezin Wallich gaat wonen in de Molenstraat No. 38D en verhuist in 1853 naar Molenstraat No. 36H.

Als de drie dochters volwassen geworden zijn, komen er huwelijkskandidaten naar Ameide. Saartje Wallich trouwt, 33 jaar oud, als eerste. Op 5 dec. 1856 vindt te Vianen het huwelijk plaats met de 44-jarige weduwnaar Barend Bouman. Barend is op 14 juni 1812 geboren te Ooltgensplaat en was eerder, op 8 maart 1841 te Vianen getrouwd met de 27-jarige Viaanse Elisabeth Polak. Uit het eerste huwelijk is één kind bekend, de in 1852 geboren zoon Louis Bouman. Elisabeth Polak overlijdt te Vianen op 16 maart 1856. Het echtpaar Bouman-Wallich gaat ook in Vianen wonen waar een drietal zonen wordt geboren. Benjamin (Barend) Bouman-Walg (11 okt. 1857), Abraham (Barend) Bouman Wallich (18 juli 1859) en Meijer Bouman Wallich (18 jan. 1864).

De 28-jarige **Hanna Wallich** trouwt op 28 jan. 1858 met de in 1831 te Aalsmeer geboren en in Woubrugge

1 Zie voor uitleg het vorige nummer van dit Nieuwsblad, Jrg. 25, nr. 4, dec. 2014, blz. 9.

2 In het Nieuwsblad HVAT, Jrg. 12, nr. 2, 2001.

wonende koopman **Juda Meijer**. Zij vestigen zich in Ameide en zullen daar tot 1902 blijven wonen. Eerst wonen zij enige tijd in bij hun (schoon)ouders Wallich op Molenstraat No. 36H, daarna verhuizen zij naar Molenstraat No. 36B (later weer omgenummerd tot Molenstraat No. 48, oud). Uit het huwelijk tussen Juda en Hanna worden te Ameide 7 kinderen geboren: Elsie, 2 nov. 1858; **Jacob**, 10 nov. 1859; Saartje, 4 febr. 1862; Jetje, 31 okt. 1863; Benjamin, 30 sept. 1865; Vrouwtje, 15 juli 1868 en David, 1 maart 1871.

De derde dochter Wallich, Jetje, trouwt 35 jaar oud op 28 jan. 1862 te Ameide met de 41-jarige slagter Moses Seijffers uit 's-Hertogenbosch. Een van de getuigen was broodbakker Andries Kruijt. Zij gaan in Den Bosch wonen waar vijf kinderen worden geboren: Meijer (Sjimmie), op 19 jan. 1863 (ovl. 7 dec. 1904); Eliza, op 6 juli 1864 (ovl. 24 maart 1921); Benjamin, op 3 nov. 1865 (ovl. 4 febr. 1866); Helena, op 30 jun 1867 (ovl. 9 nov. 1897) en opnieuw Benjamin, op 24 maart 1869 (ovl. 11 jan. 1900). Moses Seijffers is op 25 jan. 1880 overleden te 's-Hertogenbosch. Jetje Seijffers-Wallich overleefde haar man ruim 30 jaar en is op 1 april 1910 overleden te 's-Hertogenbosch. Beiden zijn begraven op de Joodse begraafplaats in Vught.

In 1862 zijn de drie dochters van Benjamin Wallich en Elsie de deur uit. Zij blijven tot hun dood in de Molenstraat wonen en blijken niet onbemiddeld te zijn. Benjamin Wallich komt in 1865 voor op de lijst van ingezetenen van Ameide die gerechtigd zijn te stemmen voor zowel de gemeenteraad als de Tweede Kamer. Dat betekende dat hij minstens 32 gulden aan directe belasting betaalde. Elsie Wallich - van Gelderen is overleden te Ameide op 23 sept. 1866 en begraven te Vianen. Benjamin Abraham Wallich is overleden te Ameide op 29 maart 1880 en ook begraven te Vianen. Dat zij in Vianen zijn begraven wijst er op dat zij daar de synagoge bezoeken en ook begraven willen worden op een Joodse begraafplaats (zie ook kader over het Joodse leven in deze regio). Op de Joodse begraafplaats aan de Sparrendreef te Vianen zijn nog meer familieleden begraven: Barend Bouman, overleden op 3 sept. 1892, zijn weduwe Saartje Bouman-Wallich, overleden 7 jan. 1898 en de op 27 aug. 1885, op 22 jarige leeftijd te Ameide overleden Jetje Meijer, de dochter van Juda Meijer en Hanna Wallich.

Wat gebeurde er met de kinderen van Juda Meijer en Hanna Wallich?

Zoals eerder vermeld had het echtpaar Meijer-Wallich zeven kinderen. Dochter Elsie Meijer trouwt op 16 aug. 1895 te Ameide met de 44-jarige Hartog Themans. Zij gaan in Doetinchem wonen, waar Hartog op 2 april 1906 is overleden. Elsie trouwt voor de tweede keer op 8 maart 1916 te Leerdam met de

Begraven te Vianen

- Joodse begraafplaats in Vianen, gezien vanuit het oosten.
- Graven van het echtpaar B. Bouman en S. Bouman – Walg (Wallich).
- Graven van het echtpaar B.A. Wallich en E. Wallich – van Gelderen.

Grav van Jetje Meijer, overleden te Ameide en begraven te Vianen.

57-jarige Levi Walg. Na het overlijden van haar tweede echtgenoot op 27 okt. 1926 keert Elsje Meijer terug naar Ameide, waar zij is overleden op 28 aug. 1937, 78 jaar oud. Aangever is Jacob Meijer 77 jaar, zonder beroep. Zij is be-

Prinsegracht, Ameide, circa 1925, met 2de van rechts het in 1888 voor Jacob Meijer gebouwde woon- en winkelhuis, waar vanaf 1918 de slagerij van Adrianus Muilwijk gevestigd is.

op 13 juni 1888, Hijman op 16 febr. 1890 en Jetje op 27 juni 1892. Bij de geboorteaangifte van de kinderen van Jacob Meijer wordt telkens koopman als zijn beroep vermeld. Later verhuizen zij naar Prinsegracht Oostzijde No. 48 (nu 19). Daar heeft Jacob Meijer in 1888 een woon-winkelhuis met kaaspakhuis laten bouwen. Dit pand siert de Prinsegracht nog steeds. De twee jongste kinderen van Jacob en Fronika zijn daar waarschijnlijk geboren. Prinsegracht 19 is daardoor een zichtbare herinnering aan de familie Meijer.

Vader Juda Meijer en zijn vrouw Hanna verhuizen in Ameide nog een keer. Na 1884 gaan zij van de Molstraat No. 64 naar de Prinsegracht Oostzijde No 34 (later omgenummerd tot 38), de voormalige woning van zoon Jacob Meijer en zijn gezin. Ook is zijn hoofdberoep veranderd van koopman in 'vleeschhouwer'. Op 16 april 1902 verlaten zij Ameide wanneer zij met hun dochter Vrouwtje Meijer naar 's-Gravenhage verhuizen. Mogelijk gaan zij bij of in de buurt van hun zoon David wonen. Juda Meijer is op 17 jan. 1903 overleden te Scheveningen, 71 jaar oud. Hanna Meijer-Wallich is daarna naar Aalsmeer gegaan, waar haar dochter Saartje woonde. Zij is daar overleden op 28 dec. 1917, 88 jaar oud.

Wat gebeurde er met de kinderen van Jacob Meijer en Fronika Hakkert?

Als opa Juda, oma Hanna en tante Vrouwtje in 1902 uit Ameide vertrekken, blijven Jacob en Fronika in Ameide wonen met vier kinderen in de tienerleeftijd. Zoon Hijman Meijer is al op 15 febr. 1891 overleden, twee dagen voor zijn eerste verjaardag. Dochter Hanna Meijer trouwt op 24 jan. 1914, 29 jaar oud, te Ameide met Samuel Abraham Campignon, een 32 jarige buffetchef uit Rotterdam. Zij zijn beiden op 26 okt. 1942 vermoord in Auschwitz.

Dochter Alida Meijer trouwt op 22 april 1926, 39 jaar oud te Rotterdam met Heiman Viool, een 37-jarige Rotterdamse banketbakker. Zij zijn beiden op 19 nov. 1943 vermoord in Auschwitz.

Zoon Juda Meijer trouwt, 31 jaar oud, op 2 okt. 1919 met de 25-jarige Rotterdamse Naatje van Daalen.

graven in Leerdam, net als Levi Walg, met Louis Walg als naam op de grafsteen.

Dochter Saartje Meijer trouwt op 1 dec. 1896 te Ameide met de 42-jarige Izaäk Meijer afkomstig uit Aalsmeer en na haar huwelijk de nieuwe woonplaats van Saartje.

Dochter Jetje is ongehuwd overleden te Ameide op 27 augustus 1885, 22 jaar oud, en begraven in Vianen.

Zoon Benjamin Meijer trouwt op 12 maart 1895 met Klaartje van Baalen, geboren te Oudshoorn op 27 dec. 1872. Zij gaan in Oudewater wonen waar Benjamin slager is. Hier wordt op 5 januari 1896 hun zoon Juda Meijer geboren. Benjamin Meijer is op 8 sept. 1941 overleden te Amsterdam. Klaartje is op 5 maart 1943 vermoord in het vernietigingskamp Sobibor. Ook hun zoon Juda en diens vrouw Helena zijn op 9 april 1943 vermoord in Sobibor.

Over dochter Vrouwtje zijn geen gegevens gevonden. Het Bevolkingsregister van Ameide vermeldt dat zij met haar ouders in 1902 verhuist naar 's-Gravenhage. Zoon David Meijer trouwt op 27 febr. 1901 met Mietje Niekerk. Op 19 okt. 1902 wordt te 's-Gravenhage hun zoon Samuel Meijer geboren. David is overleden te Leiden op 29 aug. 1916.

Zoon **Jacob Meijer** trouwt op 12 maart 1884 te Capelle (N.Br.) met **Fronika Hakkert**. Fronika is daar op 31 mei 1859 geboren. Het echtpaar gaat in Ameide wonen, Prinsegracht Oostzijde No. 34. Het bevolkingsregister meldt winkelier als beroep van Jacob. In Ameide worden vijf kinderen geboren: Hanna op 17 okt. 1884, Alida op 26 febr. 1887, Juda

Grav Elsje Walg-Meijer te Leerdam.

Prinsengracht 19 in 2015. De oplettende kijker zal zien dat de gevel – vooral de onderste helft – sterk veranderd is in vergelijking met de Ansicht op pagina 37 van ca. 100 jaar geleden.

Op 29 nov. 1920 wordt in Rotterdam hun zoon Jacob geboren. Deze kleinzoon van Jacob en Fronika is op 1 sept. 1942 vermoord te Auschwitz. Zijn ouders ondergingen hetzelfde lot op 30 sept. 1942.

De jongste dochter Jetje Meijer, trouwt, 23 jaar oud, op 5 jan. 1916 te Ameide met de 24-jarige Nijmegenaar Samuel Kaufman. Op 26 maart 1917 wordt te Rotterdam hun dochter Veronica Kaufman geboren, die op 16 juni 1941 te Rotterdam is overleden. Jetje Kaufman – Meijer is op 19 okt. 1942 vermoord te Auschwitz. Samuel zal toen ook op transport gegaan zijn, maar behoorde tot de zogenaamde Koselgroep. Soms stopte de deportatietrein naar Auschwitz kort op het station van Kosel, 80 km van Auschwitz. Mannen tussen 15 en 50 jaar werden er dan uit gehaald en gescheiden van hun familieleden. Samuel werd naar het Zwangsarbeitslager für Juden in Ozimek/Malapane (Silezië) gebracht en tewerkgesteld in de staalfabriek in Malapane. Hij bezweek aan de ontberingen op 31 dec. 1943. In het naburige dorp Szczedrzyk (nu Polen) is hij begraven op de r.k. begraafplaats, in een massagraf van dwangarbeiders. Op 18 oktober 1989 is daar een gedenksteen ingewijd met

Monument in Szczedrzyk (Polen) ter nagedachtenis van de Nederlandse joden die omkwamen in de werkkampen van de staalwerken van Malapane / Ozimek in Polen.

de namen van 43 uit Nederland gedeporteerde joden. Ook de naam van Samuel Kaufman staat erbij.

Terug naar het gezin Meijer in Ameide.

Jacob Meijer en zijn gezin verhuizen (niet duidelijk is wanneer) van de Prinsegracht naar Dam No. 263 (nu Dam 9, de voormalige slagerij Muilwijk). Op 12 nov. 1918 overlijdt Fronika Hakkert, 59 jaar oud. Bij aangifte overlijden Fronika Hakkert staat vermeld dat Jacob Meijer vleeschhouwer is. Fronika wordt te Leerdam begraven. Op haar graf staat als voornaam Feronika vermeld. De begrafenis te Leerdam geeft aan dat tussen 1898 en 1918 de leden van de familie Meijer voor hun godsdienstige verplichtingen van Vianen naar Leerdam zijn overgegaan.

Jacob Meijer blijft na het overlijden van Fronika achter met de nog twee ongehuwde kinderen, dochter Alida, dan 31 jaar oud, en zoon Juda, dan 30 jaar. Juda trouwt in 1919 en vertrekt naar Rotterdam. In Rotterdam vindt Jacob ook een nieuwe echtgenote. Op 23 juni 1920 trouwt hij, inmiddels 61 jaar oud, met de 50-jarige **Anna Wolf**. Zij is op 14 december 1869 te Tiel geboren als de oudste dochter van Samson Wolf, pettenmaker, en Henriette Hamburger. Na Anna werden in het gezin Wolf nog 8 kinderen geboren, de eerste vier in Tiel de andere vier in Rotterdam. Anna Meijer – Wolf wordt in 1920 ingeschreven in Ameide in de woning Dam No. 263. Het gezin Meijer verhuist (wanneer is niet precies bekend) van daar naar Voorstraat No. 269 (nu 2). Dat pand wordt vanaf 17 dec. 1918 bewoond door Cornelis Antonie (Cor) van Staveren en zijn vrouw, de uit Nieuwpoort afkomstige Maria Cornelia van Harten. Cor van Staveren is in 1917 opvolger van zijn vader, Adrianus van Staveren, als gemeentesecretaris van Ameide en Tienhoven. In 1925 vertrekt Cor van Staveren uit Ameide om in De Rijp (NH) gemeentesecretaris te worden. Het is goed mogelijk dat de inmiddels 65-jarige Jacob Meijer en Anna Wolf toen naar de Voorstraat zijn verhuisd. Hetzij als huurders of als kopers van dit pand. Na het huwelijk van Alida Meijer in 1926 blijven Jacob en Anna met z'n tweetjes achter in Ameide, tot het rampzalige jaar 1943.

Grafsteen van Fronika Meijer-Hakkert (eerste echtgenote van Jacob Meijer) te Leerdam.

- Anna Wolf met kat in de Kerkstraat.
- Anna Wolf met een geit op de kiek.
- Jacob en Anna in gelukkiger tijden, in de tuin achter hun woning aan de Voorstraat?
- Met deze "Termeise taxi", koetsier Knelis Terlouw, hebben Jacob (Joppie) en Anna hun laatste tocht gemaakt naar Gorinchem.

Eind april 1943 vertrekken Jacob en Anna op 'vrijwillige basis' uit Ameide. Zij worden op 22 april uitgeschreven uit hun woning Voorstraat A323 (nu 2) en als nieuwe woonplaats of adres wordt C.B.R. opgegeven. Dit is het Centrale Bevolkingsregister dat in Den Haag wordt bijgehouden, waarin o.a. personen worden opgenomen, die niet (meer) regulier in een gemeente wonen.

DORP STRAAT WIJK		Voorstraat		Huisnummer		A323	
HOOFD VAN GEZIN OF SAAMENWONING		Sterkte van het gezin		Datum aangifte		Vorige woonplaats of adres	
Meijer, Jacob		1 / 1		11 April 1943		C.B.R.	

Deel van de woningkaart van Voorstraat A323 (nu 2) waarop het vertrek van Jacob Meijer en echtgenote op 22 april 1943 vermeld staat.

Jacob en Anna, 83 en 73 jaar oud, gaan op weg naar Kamp Westerbork. Wisten zij of konden zij vermoeden wat hun lot daar zou zijn? Waarschijnlijk niet, maar voor begin mei 1943, waren al drie kinderen van Jacob en Fronika (Juda, Hanna en Jetje) en een kleinzoon (Jacob) in Auschwitz vermoord, terwijl in Sobibor ook Jacob's schoonzus Klaartje van Baalen

en zijn neef Juda Meijer waren omgebracht. Ook een aantal familieleden van Anna Wolf waren toen al in Auschwitz vermoord: haar broer Alexander en schoonzus Jetje de Vries en hun zoon Hans, evenals haar zus Sophia en zwager Bernardus Bekker. Konden zij hiervan op de hoogte zijn? Dachten zij dat hun familieleden nog in Westerbork waren en was het dan niet vreemd dat zij geen berichten meer van hen uit Westerbork kregen? Waarom zij gegaan zijn? Het zal voor ons altijd een vraag blijven. Na een kort verblijf in Westerbork zijn zij op 11 mei 1943 op transport gezet naar Sobibor in Polen. In Sobibor worden Jacob en Anna direct na aankomst op vrijdag 14 mei 1943 door de nazi's vermoord. Met hun vertrek uit Ameide komt er een einde aan een periode van meer dan honderd jaar dat leden van de joodse families Wallich en Meijer in Ameide woonden en actief deelnamen aan het sociale leven.

Het duurt tot 1950 voor hun overlijden officieel wordt ingeschreven bij de Burgerlijke Stand van Ameide. Op 2 jan. 1950: Anna Wolf, op 14 mei 1943 overleden in Sobibor in Polen en op 9 jan. 1950: Jacob Meijer, op 14 mei 1943 overleden in Sobibor in Polen.

Het vernietigingskamp Sobibor. Het kamp bevond zich in Oost-Polen aan de spoorlijn Chelm-Wlodawa, op ongeveer 6 kilometer afstand van het dorp Sobibor. De plaats van het kamp lag schuin tegenover het bestaande lokale stationnetje. Om het reguliere personen- en goederenverkeer niet te belemmeren als grote transporten aankwamen, werden de bestaande rails uitgebreid tot drie sporen om maximaal vijftig goederenwagens te kunnen opvangen. Vanaf het meest westelijke spoor werd een vierde afgetakt dat binnen de dubbele afrastering van het kamp uitmondde. De ernaast gelegen wal, de Rampe, was 120 meter lang, zodat dit spoor hoogstens elf wagens en een locomotief kon bevatten. Het kamp lag in een dun bevolkt moerasgebied, op korte afstand van de grens met de Sovjet-Unie. Het behoorde met Belzec, Treblinka en voor een deel met Lublin/Majdanek tot de vier vernietigingskampen die de SS in het kader van de zogenoemde Aktion Reinhard voor de uitvoering van de Endlösung der Judenfrage heeft gebouwd. Naast deze vier kampen functioneerden in Polen tevens Chelmo, in de omgeving van Lodz, als vernietigingskamp en niet in de laatste plaats ook Auschwitz-Birkenau. Dit kamp was deels vernietigingskamp, deels werkkamp.

Het vernietigingskamp Sobibor werd in mei 1942 in gebruik genomen. In de maanden maart tot en met juli 1943 zijn er negentien transporten per trein vanuit Westerbork naar Sobibor geweest. In totaal maakten 34.313 joodse mannen, vrouwen en kinderen uit Nederland de gedwongen reis naar dit onbekende oord in het oosten van Polen. In nog geen vijf maanden tijd werden er 34.295 joden vermoord, slechts vijftien vrouwen en drie mannen overleefden de oorlog.

Op drie van 19 transporten waren er leden van de familie Meijer:

Transport 1 – vertrokken op dinsdag 2 maart 1943, 1105 personen met daarbij Klaartje Meijer – van Baalen, de vrouw van Benjamin Meijer en schoonzus van Jacob Meijer. Zij is bij aankomst op 5 maart 1943 vermoord, 70 jaar oud.

Transport 6 – vertrokken op dinsdag 6 april 1943, 2020 personen met daarbij Juda Meijer, zoon van Benjamin en Klaartje, neef van Jacob Meijer en zijn vrouw Johanna Helena Meijer-Meijer. Zij zijn bij aankomst op 9 april 1943 vermoord, 47 en 50 jaar oud.

Transport 11 – vertrokken op dinsdag 11 mei 1943, 1446 personen met daarbij **Jacob Meijer en Anna Wolf**. Zij zijn bij aankomst op 14 mei 1943 vermoord, 83 en 73 jaar oud.

De allerlaatste trein van Westerbork naar Sobibor vertrok op dinsdag 20 juli 1943, het 19de transport. In de veewagens bevonden zich 2209 mannen,

Monument Sobibor.

vrouwen en kinderen. Niemand van hen zou het vernietigingskamp overleven. Nog geen drie maanden later, op 14 oktober 1943, vond er in het kamp een grote opstand plaats. Honderden gevangenen lukte het die dag te ontsnappen. Sobibor werd direct gesloten en met de grond gelijk gemaakt. Alle documenten werden vernietigd. De SS wist bij elke spoor van de 'Endlösung' op deze plek uit te wissen. Het terrein werd met boompjes beplant. Alleen een heuvel met een monument getuigt van de massale slachting die hier plaatsvond. Die heuvel bestaat uit de as van meer dan 170.000 Joden uit verschillende Europese landen die in Sobibor waren vermoord, waaronder ruim dertigduizend uit Nederland.

Deel van het monument 'Tekens in Westerbork' te Hooghalen (gemeente Midden-Drenthe) bestaande uit vijf graftombes van natuursteen, met daarop teksten die verwijzen naar verschillende kampen.

De families Wallich en Meijer in krantenberichten (1869 tot 1900)

Over de maatschappelijke situatie van de families Wallich en Meijer is weinig bekend. De akten van de Burgerlijke Stand geven informatie over het beroep, maar niet veel meer. In het door Ben Remie samengestelde document "Ameide en Tienhoven in krantenberichten" over de periode 1869 -1900 vinden we een aantal vermeldingen, die enig licht laten schijnen op hun activiteiten.

Over Benjamin Wallich is er maar één bericht uit 1874 waaruit duidelijk blijkt dat hij slager was: **BEST RUNDVLEESCH. B. WALLICH** te Ameide brengt ter kennis van het publiek dat, met Donderdag den 6 Augustus aanstaanden te beginnen best **RUNDVLEESCH** bij hem verkrijgbaar zal worden gesteld tegen f 0,40 cents de vijf ons. Ameide, 30 Juli 1874. **B. WALLICH.**

Over Juda Meijer zijn er meer. Hij blijkt in 1881 kandidaat geweest te zijn bij de verkiezing van de Gemeenteraad van Ameide. **Uitslag der Verkiezingen voor Gemeenteraadsleden, op Dinsdag 19 Juli 1881. AMEIDE.** Van de 62 stembevoegden in deze gemeente zijn er 37 opgekomen. Herkozen werden de heeren J.L. De Jongh met 35, G. Jongkind met 28 en G. Verheij met 27 stemmen. Verder verkregen de heeren T. Swets Tzn. 8 stemmen, E.G.B. Van Voorst van Beest 8 stemmen en **Juda Meijer 1 stem. TIENHOVEN.** Herkozen de heeren F. De Bie en A. Spek. Daarnaast kondigen Juda Meijer en Hanna Wallich in 1883 via een advertentie in de krant aan dat zij hun 25-jarig huwelijk zullen vieren met een receptie op twee dagen. **Op 26 Januari a.s. hopen onze geliefde Ouders J. MEIJER en H. WALLICH hunne 25-jarige Echtvereniging te herdenken. Hunne dankbare Kinderen.** Ameide, 21 Januari 1883. Receptie: 27 en 28 Januari. Enkele weken later bedanken zij: **Voor de vele en hartelijke bewijzen van deelneming, zoowel van hier als elders ondervonden bij ons 25-jarig Huwelijksfeest, betuigen wij, ook namens onze Kinderen, onzen hartelijken dank. J. MEIJER H. MEIJER-WALLICH.** Ameide.

In 1892 biedt Juda Meijer hulp aan behoeftigen. **"AMEIDE, 18 Jan. 1892 Door de heer J. Meier Sr. alhier is heden aan al de behoeftigen uit deze gemeente, die zich daartoe ten getale van 90 aanmelden, een portie gort verstrekt en zulks naar aanleiding eener heuglijke gebeurtenis, ten vorigen jare in**

zijn huisgezin voorgevallen. Moge dit prijzenswaardig voorbeeld om de behoeftige dorpsgenooten in dagen van geluk te gedenken, navolging vinden."

In 1885 is er een J. Meijer 'vleeschhouwer' in Ameide (Niet duidelijk is of het hier om vader Juda Meijer, dan 54 jaar oud, of om zijn zoon Jacob, dan 26 jaar oud, gaat). **RUNDVLEESCH. 1ste kwaliteit en vet Rundvleesch, bij de voet of halve koe, verkrijgbaar à 30 cents per half kilo, bij J. MEIJER, Vleeschhouwer te Ameide.**

J. Meijer is ook schapenhouder: **"AMEIDE, 8 Oct 1891. Uit een koppel schapen van 70 stuks, toebehoorende aan den heer J. Meier alhier, grazende op een stuk land aan de Liesveldsche Steeg onder deze gemeente, is een lam vermist."** en **"AMEIDE, 15 Oct. Het door den heer J. Meijer alhier vermiste lam is teruggevonden, verdronken in eene poldersloot,"** en ook (groot)handelaar in schapen. Zo meldde de Nieuwe Gorinchemsche Courant op 18 aug. 1898: **"Als bewijs van hoe groote de schapenfokkerij in de Betuwe thans is, kan dienen, dat alleen te Elst dezen zomer van elders zijn aangevoerd en verkocht circa 2650 Groningsche, Texelsche en Hollandsche lammeren, waarvan alleen 1250 door de handelaar Meijer van Ameide."**

Interessant is het bericht uit 1888 waarin wordt gemeld dat J(acob) Meijer Jzn. een woon- en winkelhuis met kaaspakhuis had laten bouwen. Dit moet de woning zijn aan de Prinsegracht Oostzijde No. 48 (nu 19). **"AMEIDE, 21 Juni 1888. De uitslag van de op 15 Juni jl. door den architect J.J. Mulder alhier gehouden aanbesteding van het bouwen van een woon- en winkelhuis met kaaspakhuis voor den heer J. Meijer Jzn. alhier is als volgt: F. Diepenhorst Hzn. Jr. te Ameide f 4846, J. Van den Berg te Ammerstol f 4800, J. Verheij te Ameide f 4777, C. Verheij te Ameide f 4444, J. Hoogendoorn te Vianen f 4200, J. Schouten te Vianen f 4149. Het werk is aan den laagsten inschrijver gegund."**

De kaas van Jacob Meijer blijkt ook voor dieven erg in trek te zijn: **"Ameide, 21 Febr. 1895, Ten nadeele van den heer J.M. (eijer) alhier zijn een 20tal kazen ontvreemd, uit zijn gesloten pakhuis. Den laatsten tijd zijn in deze gemeente meer diefstallen van wel is waar geringe beteekenis voorgekomen, 't is dus ieder geraden maatregelen van voorzorg te nemen."**

KRONINGSJAAR.

Ter herdenking van de heuglijke Troonsbestijging van Hare Majesteit DE KONINGIN in 1898,

heeft onze Firma een zeer Artistiek **THEEBLAD** laten vervaardigen, met beeltenis der Koningin. Dit Theeblad zal verstrekt worden aan ieder die 2½ kilo Thee van onze firma betreft. Ten einde een ieder in de gelegenheid te stellen, door bemiddeling van zijn gewonen leverancier, deze nationale reclame te verkrijgen, is in elk zakje van 1/10, 1/4 en 1/2 kilo Thee van 80 ct. per 1/2 kilo en hooger, een aanwijzing gelegd. 25 aanwijzingen van 1/10 kilo, 10 van 1/4 kilo of 5 van 1/2 kilo, geven recht op het bovengenoemd Theeblad. Zij moeten daartoe worden ingeleverd bij den winkelier van wien de Thee betrokken is.

DORDRECHT, O. DE WILJES, Theehandelaar, opgericht in 1808. GRONINGEN, Voorstraat, No. 34. WINSCHOTEN, Stoeldraaierstraat, No. 213.

Verkrijgbaar te **GORINCHEM** bij de H.H.: M. F. BOUWMAN, hoek Kruisstraat; C. v. BROUWERSHAVEN, Kortendijk; G. DE KROON, begin Langendijk; Meij. B. DE KRIEK, Dalemstraat; A. F. VAN MALSSSEN, Robberstraat. F. VAN DEN OORD, Eind Langendijk, S. L. PISO, Westwagenstraat en S. G. KWEKEL, Zusterhuis.

Te Hardinveeld: Wed. A. BLOKLAND, P. PIETERS, Meij. A. VERSCHOOR, J. W. DEN BREEJEN, A. v. d. BERG, Wed. A. CABOUW, W. CABOUW, DUBBELDAM, Wed. A. DE JONG - WILKENS en P. DE JONG Cm.
Te Giessendam: J. BOELHOUWER, A. DE GROOT Bz., P. DE KOK, C. KOOLMAN, C. SMIT en J. W. DE KOK.
Te Smaalrecht: J. v. ANDEL, Wed. K. BAKKER, C. VAN BALLEGOOIJEN Jr., H. v. d. DOOL, JACOB DE GROOT, JACOB DE JAGER, C. KLEIN, W. v. d. LINDEN, J. MAASLAND, A. VAN PROOIJEN, L. VAN SPANJE, Wed. P. VENUS, E. VISSER, J. BOELE en C. BORSSE Az.
Te Oud-Alblas: K. BRANDWIJK.

Te Bleskensgraaf: B. TREUVE, Wed. M. P. POTT. **Molenaarsgraaf J. SCHUTTE** - **Vuilstendam C. v. ESSEN** Mn. - **Brandwijk C. DEN TOOM** - **Geudraan C. OUWERKERK** - **Groot-Ammer J. MOURIK** - **Langegrat C. P. CNOSSEN** - **Ameide J. MEIJER Jzn.** - **Meerkerk C. BROUWER** - **Hoogblokland J. v. MOURIK** - **Kedichem W. DE STIGTER.**

Dalem T. VAN ROF - **Hersejnen B. DE JONG**. **Nieuwendijk A. DEN BOK** en **J. G. VAN ANDEL**. **Siewwijk B. VEISCHOOIJ.** **Woudrichem Dames Gez. BRON** en **Meij. KAKREBEN.** **Te Werkendam:** P. v. BERCHER, BAREND VISSER, W. G. v. d. ZANDE en P. KOONINGS.

In gemeenten waar geen depôts zijn, kunnen er geplaatst worden.

Probeert fijne PECCO SOUCHON, één gid. per 5 ons.

In de winkel van J. Meijer werd ook drop verkocht: "Gij die gebruikt DROP uit de blikken Trommel van N. KATER en Co., Groningen. Elk stukje drop heeft den vorm van een zittende Kat. Verkrijgbaar bij: J. MEIJER, Ameide.", en verder o.a. ook thee. In het voorjaar van 1898 - het Kroningsjaar van Koningin Wilhelmina - verschijnen regelmatig advertenties van de Firma O. de Wiljes met een mooie aanbieding:

Ter herdenking van de heuglijke Troonsbestijging van Hare majesteit DE KONINGIN in 1898, heeft onze Firma een zeer Artistiek THEEBLAD laten vervaardigen, met de beeltenis de Koningin. Dit thee blad zal verstrekt worden aan een ieder die 2½ kilo Thee van onze firma betreft.

DORDRECHT O. DE WILJES, Theehandel, opgericht in 1808. GRONINGEN WINSCHOTEN (zie advertentie op de vorige pagina).

J. Meijer Jzn., te Ameide was een van de winkeliers waar deze thee betrokken kon worden en waar na inlevering van het benodigde aantal 'aanwijzingen' het theeblad verkrijgbaar was. Het is niet bekend of deze actie in Ameide succes heeft gehad. Waren er theedrinkende inwoners, die zo'n 'artistiek theeblad' bij elkaar gespaard hebben?

Ook in het maatschappelijk leven van Ameide is Jacob Meijer actief: "Ameide, 4 Jan. 1897, In de vorige week heeft in 't "Fortuin" alhier een voor deze streken ongewoon concours plaats gehad, namelijk in 't schutjassen, waaraan door 28 mededingers uit deze gemeente en Tienhoven werd deelgenomen. De prijzen bestonden uit wild. De prijs werd gewonnen door de heeren Rijpma te Tienhoven en De Geus alhier en de premie door de heeren J. Meijer Jzn. alhier en J. Kool ATzn. te Tienhoven."

Tenslotte nog een tweetal berichten over David Meijer, zoon van Juda en Hanna Wallich en de ruim 11 jaar jongere broer van Jacob. Ook David is een prima schutjasser. "Ameide, 30 Nov. 1898, Hedenavond had in het café Diepenhorst alhier een schutjas-concours plaats; de prijzen bestonden uit hazen, de premiën uit eendvogels. Aantal deelnemers 32. Prijswinnaars waren de heeren F.A. Diepenhorst en Abr. Bunschoten; premiewinnaars de heeren Adr. Kruijt en D. Meijer, allen alhier." David Meijer was ook betrokken bij de organisatie van de Kermis: "Ameide, 5 Oct. 1899, RINGRIJDERIJ, ter gelegenheid van de Kermis te Ameide, op Vrijdag 13 October a.s., 's namidd. half twee, door paren, met 2-wielige rijtuigen, om fraaie prijzen en premiën, wordende nog eene extra prijs uitgelooft voor het schoonste geheel. Opgeluisterd met flinke Muziek. Inleggeld EEN GULDEN. Het Bestuur, D. MEIJER. P. G. J. DE JONG Jr."

Uit deze berichten blijkt dat de Meijers eind 19de eeuw niet alleen actieve ondernemers waren, maar ook meededen en meeleeften met de lokale samenleving in Ameide. Helaas zijn de kranten na 1900 (nog) niet onderzocht.

Joods leven in de regio Vianen, Leerdam en Gorinchem

Vianen³ In het begin van de achttiende eeuw woonden er in Vianen slechts enkele joden. In de daarop volgende decennia nam het aantal joden dat toevlucht zocht in de plaats langzaam toe. Dit wordt vaak in verband gebracht met de positie van Vianen als wijkplaats voor misdadigers en frauduleuze bankroetiers. Na 1730 ontstond geleidelijk een permanente joodse gemeenschap in Vianen. Het reglement van de joodse gemeente dateert uit 1750. In 1756 werd begonnen met de bouw van een synagoge aan de huidige Bakkerstraat. Een deel van het interieur en het bouw materiaal was afkomstig uit Nijmegen, waar in datzelfde jaar de oude synagoge vervangen werd. De synagoge werd zowel in 1828 als in 1848 gerenoveerd.

Vóór 1827 begroef de joodse gemeenschap zijn doden op het Walsland. In dat jaar verzocht men het gemeentebestuur van Vianen om toestemming tot het aanleggen van een tweede joodse begraafplaats. Deze werd per 1 januari 1828 gratis ter beschikking gesteld en lag aan de Sparrendreef. De begraafplaats op het Walsland werd in 1977 geruimd, de stoffelijke resten werden overgebracht naar de Sparrendreef.

Het aantal leden van de joodse gemeente van Vianen was begin van de 20ste eeuw zo gering dat werd voorgesteld deze op te heffen. Ook de synagoge was ernstig in verval geraakt. In 1920 werd deze opheffing een feit. Vianen werd bij Utrecht gevoegd, enkele dorpen uit de omgeving vielen onder Leerdam. De synagoge werd verkocht en omgebouwd tot kerkzaal van de Protestanten Bond. In 1993 werd het gebouw aangekocht door het Nederlands Hervormd Comité. Aantal joden in Vianen en omgeving: 1809-51; 1840-49; 1869-61; 1899-68; 1930-8.

Voormalige Synagoge in Vianen, Bakkerstraat 8 (Rijksmonument).

3 Bron: <http://www.jhm.nl/cultuur-en-geschiedenis/nederland/utrecht/vianen>.

Overzicht Joodse gedeelte begraafplaats Leerdam.

Leerdam⁴ In Leerdam hebben zich al vrij vroeg joden gevestigd. Vanaf de twintiger jaren van de zeventiende eeuw werd de plaatselijke Bank van Lening een aantal malen door een joodse pachter beheerd. In de achttiende eeuw nam het aantal joden toe, zij waren onder andere uit Middelburg afkomstig. Aanvankelijk werden de godsdienstoefeningen gehouden in een gehuurde zaal. In 1827 werd een synagoge in de Nieuwstraat gebouwd. In 1854 werd dit gebouw vervangen door de synagoge die tot 1935 in gebruik is geweest.

De joodse gemeente van Leerdam heeft in de loop der tijden de beschikking over meerdere begraafplaatsen gehad. Al in de zeventiende eeuw moet er volgens de bronnen in Leerdam een 'Jodenkerckhoff' geweest zijn, waarvan de locatie tot op heden onbekend is. Vanaf 1767 maakte de joodse bevolking van Leerdam gebruik van een begraafplaats bij de Hoogpoort. Als derde begraafplaats werd in 1832 een deel van de Algemene Begraafplaats aangekocht. Omdat er geen toestemming verkregen kon worden voor een noodzakelijke uitbreiding werd in 1845 een stuk land aan de Lingedijk aangekocht en als dodenakker in gebruik genomen. De twee oudere begraafplaatsen zijn in de jaren zestig van de twintigste eeuw geruimd, de begraafplaats aan de Lingedijk bestaat nog steeds. Buiten Leerdam, aan het Appeldijkje in Asperen, ligt een kleine joodse begraafplaats die privé-eigendom was. Van de graven, die tussen 1870 en 1911 aangelegd zijn, resten tegenwoordig nog zeven zerken. Deze begraafplaats werd geïnventariseerd in het Stenen Archief. Een aantal joodse Leerdammers oefende het beroep van slager of veehandelaar uit. Daarnaast waren enigen actief als handelaar in lompen, textiel en meubelen en als horlogemaker en zilversmid. De joodse kinderen van Leerdam kregen les van een godsdienstonderwijzer. Er waren ook enige genootschappen voor vrouwen en voor mannen die zich bezig hielden met godsdienstige, maatschappelijke en sociale activiteiten. In 1907 nog werd een nieuwe godsdienstschool geopend, maar daarna nam het joodse leven in Leer

dam langzamerhand af. In 1937 werd de joodse gemeente van Leerdam bij die van Gorinchem gevoegd. Aantal joden in Leerdam (incl. Asperen en Heukelum): 1809-69; 1840-50; 1869-56; 1899-58; 1930-16

Gorinchem⁵ Tegen het einde van de zeventiende eeuw werden de eerste joodse poorters ingeschreven in Gorinchem. In 1787 bestaat er een Israëlitische gemeente, die voor zijn godsdienstoefeningen bijeenkomt in gehuurde kamers. Na de burgerlijke gelijkstelling in 1796 ontwikkelde de joodse gemeenschap van Gorinchem zich zodanig dat in 1814 de voormalige Lutherse kerk aan de Havendijk aangekocht kon worden. Deze kerk werd drie jaar later als synagoge ingewijd. Het gebouw raakte al spoedig in verval en moest in 1837 afgebroken worden. In 1842 werd de synagoge aan de Kweckelstraat ingewijd, die tot aan de Tweede Wereldoorlog in gebruik zou blijven. Naast de synagoge was een godsdienstschool gevestigd. De begraafplaats aan de W. de Vries Robbéweg was waarschijnlijk al in 1796 in gebruik, maar het terrein werd pas officieel aangekocht in 1814. Tussen 1799 en 1814 werden de overledenen 'Op de wal' begraven. De joodse gemeente van Gorinchem ontwikkelde zich gedurende de negentiende eeuw voorspoedig. Het hoogste ledental werd rond 1900 bereikt. Daarna zette een snelle leegloop in en werd de gemeenschap ongeveer gehalveerd. Het merendeel van de joodse inwoners was werkzaam als koopman.

In januari 1941 waren er in de synagoge al ernstige vernielingen aangebracht door Duitsers en NSB-ers. Kort na de plechtige viering van de honderdste verjaardag van de synagoge in mei 1942 begonnen de deportaties, die aan meer dan de helft van de Gorkumse joden het leven zouden kosten. De synagoge werd meteen na de oorlog hersteld, maar werd wegens het tekort aan leden verkocht en in 1958 afgebroken. De joodse gemeente werd in

Het Joods Monument in Gorinchem bij het Melkpad.

1964 ontbonden en bij die van Rotterdam gevoegd. Aantal joden in Gorinchem en omgeving: 1809-84; 1840-131; 1869-184; 1899-212; 1930-93; 1951-34. Ter nagedachtenis aan de 70 gedeporteerde joodse inwoners is in 1989 een monument onthuld aan de Blijenhoek. In 1995 werd dit monument, een menora van marmer tegen een stenen muur, vernieuwd en verplaatst naar het Melkpad.

4 Bron: <http://www.jhm.nl/cultuur-en-geschiedenis/nederland/zuid-holland/leerdam>.

5 Bron: <http://www.jhm.nl/cultuur-en-geschiedenis/nederland/zuid-holland/gorinchem>.

Veel belangstelling voor plaatsing "Stolpersteine" in Ameide

Hans van den Heuvel

De Rijksmonumenten aan de Voorstraat en op de Dam in Ameide waren in de loop der eeuwen stille getuigen van indrukwekkende gebeurtenissen van uiteenlopende aard. Het bijvoeglijk naamwoord "uniek" mag in dit verband dan ook niet lichtvaardig worden gebruikt. Toch valt er veel voor te zeggen om gewag te maken van een "unieke gebeurtenis" wanneer het gaat om de plechtigheid, die op donderdag 19 februari van dit jaar rond het middaguur voor het pand Voorstraat 2 plaatsvond.

Op die dag en op dat uur - vrij naar de "Camera Obscura" van Hildebrand - had zich daar een omvangrijk gezelschap verzameld om mee te maken hoe de in Berlijn geboren beeldhouwer Günter Demnig in het plaveisel twee "Stolpersteine" (= "struikelstenen")¹ aanbracht. Deze stenen vormen een blijvende herinnering aan Jacob Meijer en zijn echtgenote Anna Meijer-Wolf, die vanuit dit pand op transport werden gesteld naar het vernietigingskamp Sobibor, waar het Joodse echtpaar op 14 mei 1943 werd omgebracht.

Na afloop van de steenlegging voerde de heer Leo Vroomen, de voorzitter van het bestuur van de Joodse Gemeente Rotterdam, het woord. Hij wees er nadrukkelijk op dat in het geval van het echtpaar Meijer-Wolff het initiatief om "Stolpersteine" aan te brengen bij wijze van hoge uitzondering niet van nabestaanden, maar van een historische vereniging is uitgegaan, waarvoor hij namens de Joodse Gemeenschap zijn erkentelijkheid uitsprak. Zijn medebestuurder Yitschak Awraham van Leeuwen las met

¹ Zie ook het desbetreffende artikel in de vorige editie van het Nieuwsblad.

merkbare emotie enkele verzen voor uit het eerste boek van de Thora.

Aansluitend aan de plechtigheid hield burgemeester Coert van Ee van de gemeente Zederik in het oude stadhuis op de Dam een persoonlijk getinte toespraak. Hij stond evenals de heer Vroomen stil bij het opkomend antisemitisme in ons deel van de wereld, in welk verband hij onder andere het volgende opmerkte:

"Juist in deze tijd, waarbij de Joodse Gemeenschap in West-Europa en ook in Nederland geweldig onder druk staat, is de kennis van onze geschiedenis bijzonder belangrijk. Immers wie zijn geschiedenis niet kent, heeft maar een schrale toekomst. Wij allen moeten ons juist nu blijven verzetten tegen degenen die onze Grondwet niet respecteren of, erger nog, bedreigen."

Aan het einde van zijn toespraak citeerde de burgemeester het eerste lid van artikel zes van de Grondwet:

"Ieder heeft het recht zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid voor de wet"

De plechtigheid werd ook bijgewoond door de in Amsterdam wonende mevrouw Geer Wolf, een achternicht van mevrouw Anna Meijer-Wolf. Zij bood de heer Van Ee een uit de jaren dertig daterende foto van het echtpaar Meijer-Wolf aan, die een passende plaats zal krijgen in het oude stadhuis.

De woningen waarin Jacob Meijer vanaf 1888 in Ameide heeft gewoond. Geheel rechts: Jacob en Anna in gelukkiger dagen.

- Plaatsing "Stolpersteine" door beeldhouwer Günter Demnig.

- Woordvoerders namens de Joodse Gemeenschap in Rotterdam, vlnr.:
de heer Yitschak Awraham van Leeuwen (bestuurslid) en
de heer Leo Vroomen (voorzitter).

- Mevrouw Geer Wolf, een achternicht van mevrouw Anna Meijer-Wolf, bood de heer Van Ee een uit de jaren dertig daterende foto van het echtpaar Meijer-Wolf aan, die een passende plaats zal krijgen in het oude stadhuis.

- Onder: Genodigden in het oude stadhuis.

Schilderen met een stukje haar en een lucifershoutje

Het levensverhaal van grote-kleine mensen

Pieter A. Kerkwijk¹

GORINCHEM - In de tijd dat de kerstboomverlichting en de kaarsje branden denkt men vaker aan het grote werk van die ene Grote Schepper.

Alles, wat, wij rondom ons waarnemen, is geschapen. Geschapen door de Grote Schepper of door Zijn Schepping 'de mens'. Rondom Kerstmis zijn wij meer geïnteresseerd in onze medemens. In het wel en wee van hem of haar. FEITELIJK ZOU HET DAAROM ALTIJD KERSTMIS MOETEN ZIJN. In onze medemens ontdekken we maar al te vaak de grote creativiteit van onze GROTE SCHEPPER, geen mens zal het ooit evenaren. Dagelijks komen wij in de Alblasserwaard restanten tegen van Zijn Grote Creativiteit. Het is menselijk, dat wij 'ingepakt' door de tijdsopvatting er op de keurig geasfalteerde wegen aan voorbij snellen. Gewoonlijk hebben wij het met z'n allen veel te druk om erbij stil te staan of er een ogenblikje naar te kijken. We bemerken niet direct de veranderingen, die zich ieder jaargetijde of jaar voltrekken. De kunstenaar daarentegen zal er meer oog voor hebben. Het is voor dezelfde kunstenaar van levensbelang zijn gevoelens in het kunstwerk te verwerken 'en zijn ziel erin te leggen. Het is misschien daarom, dat de kunstenaar zelf veelal het beste weet wat hij heeft geschapen. Zijn eigen handen hebben het gemaakt. Het maakt hier geen verschil of het nu een beeldhouwer, een kunstschilder of een pottenbakker betreft.

De Alblasserwaard herbergt gelukkig nog mensen, die hun gevoelens in hun handen hebben en er een beeld naar kunnen scheppen. Een van die 'gevoelsmensen', die op zijn beurt nog maar weinig in de publiciteit is getreden en die in eenzaamheid zijn 'kunstwerk' verricht is kunstschilder Petrus de Hoon. De voormalige 80-jarige Ameidenaar hebben wij in zijn bovenhuis te Gorinchem opgezocht.

Zoon van de machinist rijksstoomgemaal

Petrus de Hoon is wel ruim 80 jaar oud, maar in zijn hoofd twinkelen twee ogen als de Engelen tijdens de Kerstnacht, als hij over zijn tweede ambacht praat. De kunstschilder is geboren te Ameide op 3 mei 1896

als zoon van de machinist van 't stoomgemaal op Sluis, niet in Sluis, want dat is in Zeeland, verduidelijkt de geestige Petrus de Hoon. Al op vrij jonge leeftijd begon hij te tekenen; waarschijnlijk niet door een bijzonder talent of althans niet alleen, maar onder andere doordat zijn moeder bewaarschool-onderwijzeres was geweest en helpen kon bij de eerste moeilijkheden en doordat zijn vader in zijn jeugd jaren bevriend geweest was met Willem Hoogenbos, die later een uitstekende illustrator geweest is. Toen de Hoon eens een boompje dat op een van z'n voorbeelden voorkwam, zó vaak had uitgegomd, dat er tussloten een gaatje in zijn papier kwam, en hij huilend naar zijn vader liep, omdat hij geen boompje kon tekenen; zei deze: Dat komt omdat jij alle blaadjes afzonderlijk op hun plaats wil zetten dat gaat niet en... dat hoeft ook niet want als de wind er doorstrijkt komen ze allemaal, anders te staan en als er 20 bladeren afwaaien of 30 nieuwe bijgroeien is het nog dezelfde soort boom. Elke boom heeft z'n eigensoortige bladerenmassa's waardoor je op een afstand als er nog geen blad te onderscheiden is, al kunt zien; dat is een eik en dát een kastanjeboom, een appelboom of een wilg. Die hoofdvormen moet je herkennen en dan steekt het verder op geen blad. En De Hoon zijn vader deed het hem voor. Volgens Petrus de Hoon was het een tekenles zoals hij er later op de kweekschool maar zelden een gehad heeft.

Toen een vijf jaar ouder zusje in een Rotterdamse winkel een kaartje gekregen had, waar echte waterverf op zat, was hij zo weg van de mooie rode kleur die er op voorkwam, dat hij smeekte om het te mogen hebben. Hij deed het zó aandoenlijk, dat moeder De Hoon, die haar kinderen echt wel leerde om nee te zeggen tegen zichzelf, toen toch toegaf. Dit laatste is volgens kunstschilder Petrus de Hoon een vermoeden dat meer dan iets anders voor iedereen nodig is. Van een klein plukje haar met een draadje garen om een lucifer gebonden werd toen zijn eerste penseel gemaakt.

Opgenomen geweest in een kindersanatorium

Op 12-jarige leeftijd moest De Hoon tegelijk met een jonger zusje naar Katwijk in het kindersanatorium. Daar liet de dokteres zijn tekeningen aan de schilder Haverkamp² zien, die hem toen gratis kwam lesgeven. Zijn eerste tekening werd gemaakt naar een

² Gerhard Haverkamp (1872 – 1906). Autodidact. Schilder van stadsgezichten en landschappen.

¹ Dit artikel verscheen in de Wegwijzer van december 1976.

speelstoeltje. De heer Haverkamp zei precies hoe te kijken en te tekenen en hoe De Hoon de richtingen en verhoudingen controleren moest. 'Maar... voor 't overige kwam hij er met zijn vingers aan, zodat hij eigenlijk de tekening gemaakt had met de handen van zijn leerling', filosofeert Petrus de Hoon, die er aan toevoegt, dat de leerling aldoende had leren zien met zijn ogen. Volgens de 80-jarige kunstschilder was Haverkamp een fantastische paedagoog. Toen Haverkamp om gezondheidsredenen verhuizen moest nam zijn collega Louis Harz¹ de gratis lessen over.

Ontdekt en geroepen kunstschilder te worden

Toen Petrus thuiskwam - zich later Piet noemend - voelde hij zich 'ontdekt' en wilde ook kunstschilder worden. Maar... dat kon toen niet, omdat zijn wijze vader zei: 'Ik heb geen geld om je naar de academie te sturen en jij hebt geen gestel om honger te lijden. En een van de twee is er altijd bij. Zonder opleiding is 't een hongerbestaan. Je moet schoolmeester worden. Enkele akten behalen, zodat je aan een mulo of kweekschool als leraar komt, dan heb je drie vrije middagen in de week, lange avonden om te werken en vakanties zonder eind.'

Die raad heeft hij opgevolgd. Pas toen de Hoon bij zijn hoofdakte lager Frans middelbaar Duits had ging hij naar de academie voor de lagere akte tekenen, welke hij met meer succes haalde dan zijn Duits, want dat was op het randje.

Petrus de Hoon - de geboren Ameidenaar - woonde toen in Rijswijk Z.H.

Gezondheidsredenen

Twee jaar later werd hij om gezondheidsredenen afgekeurd voor 't onderwijs en omdat hij toen maar 51 procent van zijn salaris als pensioen ontving, terwijl - het was in 1946- de waarde van het geld hollend achteruit ging, zocht hij om zijn vrouw uit de zorgen te houden, een kantoorbaan met ekstra lange dagen en... een beginsalaris. Maarrr... voegt De Hoon er aan toe - ...hij was getrouwd met Anna van den Heuvel en dat was een oer intelligente, mooie en zeldzaam hartelijke vrouw die prima financiers kon. Zij zei tegen Petrus, dat daarvan niets zou gebeuren. Dat beetje kun je met schilderen ook wel verdienen, we redden het wel moet Anna tegen haar man hebben gezegd... De ontroerde De Hoon stelt vast dat zijn Anna inderdaad niets te kort is gekomen. Zijn gestel werd intussen steeds sterker, want er is volgens hem voor tuberculose geen betere medicijn dan levensgeluk, vitaminen en op zijn tijd rust. Anna gaf hem dat allemaal in ruime mate.

Wat schaden kon wist ze te weren, al moest ze zichzelf daarvoor soms veel ontzeggen. Terwijl Petrus de Hoon vertelt over zijn vrouw op een boeiende,

maar tevens liefhebbende wijze dwalen onze ogen af naar een foto van haar aan de muur. Even iets verder hangt aan dezelfde muur van zijn atelier een geschilderd portret van Anna van den Heuvel, zijn vrouw. Op deze wijze is Anna nog iedere dag bij haar Petrus de Hoon, als hij geconcentreerd bezig is met een opdracht. Nu is de kunstschilder 80 jaar geworden, mede dankzij die liefdevolle verzorging kan hij nu nog dagelijks het tweede ambacht uitoefenen. Dat is volgens De Hoon in de eerste plaats door Gods bewaring en zegen. Uit dankbaarheid daarvoor heeft hij zich altijd van roken en alcohol onthouden. Hij voedt zich naturalistisch en leeft ondanks het droeve feit, dat hij zijn vrouw Anna nu al weer 11 jaar mist, nog dankbaar door de kracht van het Geloof waarin hij thuis en in Ameide is grootgebracht.

Veel heeft de kunstschilder door zelfstudie moeten veroveren. Leren wil hij van iedereen, maar niet na volgen, niet met de tijd meegaan.

De tweede tentoonstelling van de oude meester

De 'oude meester' vertelt ons dat hij momenteel nog voor twee jaren opdrachten heeft. 'Ik weet bij m'n leven niet hoeveel schilderijen, tekeningen en aquarellen ik in de loop van de jaren heb gemaakt. Het moeten er honderden zijn geweest', antwoordt De Hoon desgevraagd.

In Canada heeft men zelfs werk van de hand van hem. Het is daarom zó verwonderderlijk als hij ons nuchter verklaart, dat in Ameide de tweede tentoonstelling van zijn leven komt. Het liefst zoekt de kunstschilder een mooi landschap op om 't te vereeuwigen. Wat betreft materiaal maakt hij het liefst aquarellen. Plots realiseert Petrus de Hoon zich, dat hij feitelijk eenzaam leeft. 'Het bezig zijn is het vechten tegen de moeilijkheden', zegt hij even later monter. De uren verstrijken en nog steeds vertelt de oude kunstschilder over zijn leven. We realiseren ons, dat De Hoon ook een goede verteller is. Hij vertelt over zijn schrijverij en zijn pleegzoon Max, die van Joodse afkomst blijkt te zijn. Als hij met de trein reist maakt hij onderweg portretschetsen van zijn medepassagiers. De kunstschilder Petrus de Hoon is begaan met zijn medemens. Op zijn rommelige bovenwoning te Gorinchem denkt hij er iedere dag aan.

Eenmaal in de diepe nacht onderweg naar huis en 't stormt in de Alblasserwaard denken we aan de Kerstnacht. Weer zal men verhalen over het feit, dat er voor HEM geen plaats was in herberg of stal. Bij de oude kunstschilder Petrus de Hoon is in 't hart wel een ruime plaats voor HEM. Misschien, heel misschien zelfs, is dat de warmte van de kerstnacht.

De Hoon leeft eenzaam, maar niet alleen, hebben wij ondervonden. Achter de schilderijen en de tekeningen die straks in het oude stadhuis van Ameide te bezichtigen zijn schuilt een mens. Het is Petrus (of Pieter) de Hoon. Een creatie van de Grote Scheper.

¹ Louis Hartz (1869 - 1935). Leerling van Isaac Meijer de Haan. Schilderde portretten en landschappen.

Meester de Hoon

een bijzondere kunstschilder

Hans van den Heuvel

Er is al weer een periode van bijna tien jaar verstreken sinds de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven in het tweede kwartaal van het jaar 2005 in het oude stadhuis op de Dam in Ameide en het slot "Herlaer" in Tienhoven een overzichtstentoonstelling organiseerde van het werk van kunstschilder Petrus Antonius (Piet) de Hoon. Ter gelegenheid van deze tentoonstelling heb ik voor de editie 2005-I van het Nieuwsblad een vrij uitgebreid artikel over hem geschreven. Hij was namelijk gehuwd met Pleuntje Johanna Gijsberta (Ans of Anna) van den Heuvel – een van de vier oudere zusters van mijn vader Pleun van den Heuvel.

Vanwege de samenhang met het elders in dit blad opgenomen artikel over mijn oom van Pieter Kerkwijk en omdat onze vereniging thans 375 meer leden telt dan destijds het geval was, is de tekst van mijn artikel hieronder in een verkorte en enigszins aangepaste versie weergegeven. Evenals in het oorspronkelijke artikel heb ik de kunstschilder niet aangeduid als "oom Piet", maar als "de heer De Hoon" of "meester De Hoon", want zo werd hij in Ameide en Tienhoven en wijde omgeving veelal genoemd.

"Petrus Antonius de Hoon werd op 3 mei 1896 in Ameide geboren als zoon van Petrus Antonius de Hoon en Josina Johanna de Raad. Zijn vader was machinist bij het "Rijksstoomgemaal der Vijfheerenlanden" op Sluis. Hij overleed op 14 april 1980 in Gorinchem, bijna vijftien jaar na zijn echtgenote.

De jonge De Hoon had een zwakke gezondheid. Ten gevolge daarvan moest hij op twaalfjarige leeftijd, net als zijn zusje, worden opgenomen in het Kindersanatorium te Katwijk. De omstandigheden in aanmerking genomen, vond de heer De Hoon sr. het verstandig dat zijn zoon – na te zijn ontslagen uit het sanatorium – ging "doorleren". Dit leidde er toe dat achtereenvolgens het MULO-diploma en de akten voor onderwijzer, Frans, Duits en – hoe kan het ook anders - tekenen werden behaald.

De gezondheid van de latere kunstschilder bleef echter zo broos dat hij na les te hebben gegeven in Ameide (aan de "School met den Bijbel"), Utrecht, Leerdam en Rijswijk (ZH) enkele jaren na het einde van de Tweede Wereldoorlog al werd afgekeurd voor

het geven van onderwijs. Hij stond toen voor de vere van gemakkelijke keuze om een kantoorbaan te aanvaarden of zich geheel aan de schilderkunst te wijden. Mede door toedoen van zijn vrouw viel de keus op het laatste.

Het echtpaar, dat kinderloos bleef, woonde in de loop der jaren in Ameide, Utrecht, Rijswijk (van eind 1929 tot eind 1949), Hattem (van eind 1949 tot eind 1953) en uiteindelijk in Gorinchem.

Hoewel de gezondheid van de heer De Hoon een voortdurende bron van zorg bleef, bereikte hij een respectabele leeftijd, naar zijn eigen overtuiging door uiterst sober ("naturistisch") te leven en homeopatische geneesmiddelen te gebruiken, in welk opzicht hij zijn tijd ver vooruit was. Ook de uitzonderlijk grote, zwarte hoed, die hij in alle jaargetijden droeg, had volgens de kunstschilder een heilzaam effect, omdat zo werd voorkomen dat het zonlicht zijn lippen beschadigde.

De heer De Hoon werkte volgens de principes van de figuratieve schilderkunst. Abstracte kunstuitingen konden hem niet boeien; sterker nog: hij stak daar niet zelden de draak mee. In de loop van zijn leven maakte hij vele honderden olieverfschilderijen en aquarellen, voor het merendeel landschappen, stads- en dorpsgezichten en stillevens. Daarnaast was de heer De Hoon een begaafd portretschilder, tekenaar en illustrator.

Hoewel er ook werken zijn uit zijn Rijswijkse en zijn Hattemse periode, geven verreweg de meeste schilderijen en tekeningen van de heer De Hoon een beeld van plaatsen in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden: Ameide, Arkel, Dalem, Gorinchem, Hoornaar, Leerdam, Lexmond, Schelluinen, Tienhoven en Vianen – een opsomming, die zeker niet volledig is.

Voor al in Ameide en Gorinchem was zijn werk zeer in trek. Daarbij waren in het bijzonder het "Haventje" (Ameide) en het "Paardenwater" (Gorinchem) gewild, wat de kunstenaar menigmaal de verzuchting deed slaken inmiddels wel voldoende "Haventjes" en "Paardenwaters" te hebben gemaakt. Hij genoot in deze gemeenten ook bekendheid door zijn tekeningen voor de felicitatiekaarten van het Verjaardag-

1963: Meester Piet de Hoon in een voor velen zo bekende houding, bezig met zijn grote passie...

fonds van de Hervormde Gemeente van Ameide respectievelijk het kwartetspel van de Stichting Stads-herstel Gorinchem (uitgegeven in 1977 en 1992).

De werken van de heer De Hoon zijn grotendeels in particulier bezit. Een klein aantal schilderijen bevindt zich in Gorinchem (in het Gorcums Museum en in het Stadsarchief) en in het "Hofje van Aerden" in Leerdam. Mede door de grote bescheidenheid van de heer De Hoon is zijn oeuvre maar zelden geëxposeerd. Voor zover ik heb kunnen nagaan, zijn er - behalve de eerder vermelde overzichtsexpositie in Ameide en Tienhoven - uitsluitend exposities van beperkte omvang gehouden in het oude stadhuis van Ameide (begin januari 1977) en het Gorcums Museum (in het laatst van de vorige eeuw).

Kunstschilder De Hoon bleef tot op hoge leeftijd actief. Zo ging hij enkele jaren voor zijn dood nog per trein naar Parijs om daar de Notre Dame te aquarelleren en te tekenen. Bij die gelegenheid doorkruiste hij de hoofdstad van Frankrijk, gezeten op een welhaast antiek, zwartgelakt herenrijwiel, dat was afgeladen met schildersattributen. Temeer daar hij veel meer oog had voor de vele bezienswaardigheden van de Lichtstad dan voor het verkeer en deszelfs regels, mag het nog altijd een wonder heten dat hij na afloop

van deze expeditie heelhuids op vaderlandse bodem terugkeerde. Ook maakte hij in zijn laatste levensjaren in zijn geboortestreek nog prachtige aquarellen van huize "Schoonzicht" in Arkel en de inmiddels niet meer bestaande villa "Argo" van mr. L. R. J. Ridder van Rappard, de markante (oud-)burgemeester van Gorinchem.

De heer De Hoon was toen in de ogen van menigeen in de regio al een levende legende. Het lijkt geen twi- fel dat deze beeldvorming zowel door de producten van zijn schilder- en tekenkunst als door zijn met het klimmen der jaren nog toegenomen non-conformis- me was ontstaan. Een karakteristieke uiting hiervan was zijn geleidelijk ontwikkelde gewoonte om ter plekke te gaan slapen wanneer de werkzaamheden hem te zeer vermoeiden. Hij bracht deze gewoonte in binnen- en buitenland in praktijk: in Arkel legde hij zich te rusten in de berm van de Stationsweg; in Pa- rijs sliep hij op een vluchtheuvel te midden van het voortrazende verkeer op de Boulevard de la Grande Armee.

Bij mijn weten heeft nooit iemand, anders dan uit bezorgdheid, mijn oom aangesproken op zijn riskan- te wijze van doen. Iedereen besepte immers dat het instituut-De Hoon niet aan veranderingen onderhe- vig was.

Tienhoven in de vorige eeuw, één van de vele schilderijen die meester De Hoon in onze omgeving heeft gemaakt.

In 1966 schilderde meester De Hoon dit portret van zijn een jaar eerder op zeventigjarige leeftijd overleden echtgenote Pleuntje Johanna Gijsberta (Ans of Anna) de Hoon-van den Heuvel.

GEMEENTE WAGENINGEN

Waarschuwingsbevel.

De afvoer der burgerbevolking kan ieder oogenblik door de Regering worden gelast.

U moet **onmiddellijk** alles pakken en verzamelen wat U mede moet nemen (zie achterzijde groene kaart) en U geheel gereed maken voor het vertrek zoodat U (met Uw gezin) terstond den groepsleider kunt volgen, zoodra deze komt om de groep te verzamelen. Van dat tijdstip af dient U **alle bevelen van hoofd- en groepsgeleiders stipt op te volgen.**

Na het sluiten van Uw huis levert U de huissleutel met het daaraan gehechte adres (naam straat en huisnummer) in bij den groepsleider.

Denkt er vooral aan bij vertrek de hoofdkranen van gas- en waterleiding af te sluiten. Brandende kachels petroleumstellen, theelichtjes e.d. moeten worden gedoofd. **Een ieder gedrage zich zoo rustig mogelijk.**

De Burgemeester.
M. J. IJZERMAN.

Nog wordt opgemerkt, dat

Zij op wier distributiestamkaart in den rechterbovenhoek een A is gestempeld tot nader order in Wageningen moeten blijven.:

Zij op wier distributiestamkaart in den rechterbovenhoek een B is gestempeld **hier niet achter mogen blijven**, behalve degenen Die hier een speciale taak hebben.

☞ 's Morgens 10 mei 1940 kwam een telegram binnen bij de burgemeester van Wageningen: "Aanvang maken met afvoer Burgerbevolking uwer Gemeente onmiddellijk inschepen". In elk schip...